

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂHI SONLANDIRAN HALLER
(HANEFÎ-ŞAFİÎ MEZHEBİ ÖZELİNDE)

ZEKİ GÜNBEY

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Sezai BEKDEMİR

YOZGAT – 2022

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂHI SONLANDIRAN HALLER
(HANEFÎ-ŞAFİÎ MEZHEBİ ÖZELİNDE)

ZEKİ GÜNBEY

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Sezai BEKDEMİR

YOZGAT – 2022

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdiği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Zeki GÜNBEY

04/07/2022

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂHI SONLANDIRAN HALLER (HANEFÎ-ŞAFÎ MEZHEBİ ÖZELİNDE)

ZEKİ GÜNBEY

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖGR. ÜYESİ SEZÂİ BEKDEMİR

İslâm dini insanın ferdî ve ictimaî hayatının bütününe kapsayacak şekilde düzenlemeler getirmiş, bununla kişiyi Allah'ın razı olduğu bir hayat yaşamaya sevk etmek ve kişinin hem dünya hem de ahiret mutluluğunu kazanmasını istemiştir. Öyle ki bu düzenlemeler çocuğun anne karnına düşmesinden hayatın sonuna kadar hatta ondan sonrasını bile içine almaktadır. Aile ile ilgili nikâh, mehir, talâk, iddet gibi konular da bu düzenlemeler arasındadır.

Aile olmak, cinsel arzu ve ihtiyaçlarını meşru' şekilde karşılamak, gelecek için hayırlı nesiller yetiştirmek kastıyla kadın ve erkeğin nikâh bağıyla bir araya gelmesi demektir. Aile olmak sorunsuz, problemsiz, her şeyin mükemmel olduğu bir yapı demek değildir. Önemli olan bu problemlerin halledilmesi ve aile birlikteliğinin devam etmesidir. Ancak bazen eşlerin evlilik hayatını bu problemler veya farklı nedenlerle sonlandırmak istemesi de bu hayatın bir gerçeğidir.

İslâm hukukunda eşler arasında geçinmenin mümkün olmadığı, evliliğin kişilere ve topluma zarar verdiği durumlarda boşanma meşru' bir yol olarak görülmüştür. İslâm dini talâk hakkını da normalde erkeğe vermiş, erkeğin boşamaya yanaşmadığı ve kadın tarafından evliliğin devamı istenmediği hallerde de bir bedel karşılığında veya hâkim kararıyla boşanmaya izin verilmiştir.

Bu çalışmada talâk kavramının tanımı, meşru' oluşunun delilleri, boşayan ve boşanan açısından şartlar, talâkın çeşitli açılardan sınıflandırılması ilk bölümde, devamında talâkla ilgili kavramlar; tefvîz, tefrik, fesih, îlâ, liân ve zihâr konu bütünlüğü sağlanması ve okuyucunun zihninde soru kalmaması için yine birinci bölümde ele alınmaktadır. İctihad farklarının geçmişte olduğu gibi günümüz insanının sorunlarına çözüm sunan bir rahmet olduğu bilinciyle ikinci bölümde Hanefî ve Şâfî mezhebi arasında talâk ile ilgili meseleler iki ekolün kendi kaynaklarından delilleriyle ele alınmaktadır. Ayrıca bazı durumlarda diğer ekollerin ve fakihlerin görüşüne de günümüzdeki problemlere çıkış yolu sunduğu için yeri geldiğinde değinilmiştir.

2022, 94 SAYFA

ANAHTAR KELİMELER: Hanefî, Şâfî, İhtilaf, Üç Talâk, Îlâ, Liân, Zihâr

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

THE CASES THAT TERMINATE MARRIAGE IN ISLAMIC LAW (SPECIFIC TO THE HANAFI-SHAFI SECT)

ZEKİ GÜNBEY

**YOZGAT BOZOK UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE**

DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

THESIS ADVISOR: ASST. PROF. DR. SEZAI BEKDEMİR

The religion of Islam has brought regulations to cover the whole of the individual and social life of the person, and with this, it wants to lead the person to live a life that Allah is pleased with and to gain happiness both in this world and in the hereafter. So much so that these regulations include the birth of the child in the mother's womb until the end of life and even after that. Issues such as marriage, mahr, talaq, and idda related to the family are among these regulations.

Being a family means meeting the sexual desires and needs legitimately and bringing men and women together with the aim of raising good generations for the future. Being a family does not mean a structure where everything is perfect. The important thing is to solve these problems and to continue the family unity. However, it is also a fact of life that sometimes spouses want to end their married life for these problems or for other reasons.

In Islamic law, divorce is seen as a legitimate way in cases where it is not possible to live between spouses and marriage harms individuals and society. The religion of Islam normally gave the right of talaq to the man, and in cases where the man did not want to divorce and the woman did not want the continuation of the marriage, divorce was allowed in return for a price or by the decision of a judge.

In this study, the definition of the concept of talaq, the proofs of its legitimacy, the conditions in terms of the divorced and the divorcer, the classification of talaq from various aspects, in the first part, the concepts related to talaq; tafviz, tafrik, termination, ilâ, lian and zihar are discussed in the first chapter in order to ensure the integrity of the subject and not to leave any questions in the mind of the reader. With the awareness that ijthad differences are a mercy that offers solutions to the problems of today's people as in the past, in the second part, the issues related to talaq between the Hanafi and Shafi'i sect are discussed with the evidences from the sources of the two schools. In addition, in some cases, the views of other schools and jurists are also mentioned when appropriate, as they offer a way out for today's problems.

2022, 94 PAGE

KEY WORDS: Hanafi, Shafi'i, Dispute, Three Talaq, Ila, Lian, Zihar

ÖNSÖZ

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a, salât ve selâm Hz. Peygamber'e (s.a.v.) âl ve ashâbına olsun.

İslâm dini, insanlığın selâmeti ve neslin devamı için nikâh akdi ile kadın ve erkeğin bir araya gelmesini, aile yapısına zarar verecek gayr-i meşru' durumları da yasaklamıştır. Bununla birlikte hiç hata yapmadan Allah'a kulluk etmek meleklere has bir özellik olup cüz'î iradeyle yaratılan insanın kulluk ederken bazen nefesine uyararak hata etmesi veya günah işlemesi, ailede ve toplumda huzuru bozacak işler yapması, psikolojik problemler yaşaması muhtemel durumlardır. Aile içerisinde eşler arasında olması gereken sevgi, merhamet ve güven ortamı bazen istenildiği düzeyde olmadığı hatta sorunların çığ gibi çoğalıp eşlerin birbirinden uzaklaşmak istediği haller bu hayatın bir gerçeğidir.

İslâm hukuku ailede huzurun kalmadığı, ayrılığın kaçınılmaz olduğu durumlarda talakı meşru' kılarak boşanmanın yasak olduğu hukuk sistemlerinden ayrıldığı gibi, aile yapısına önem vermeyen gayri meşru' yapıları serbest gören hukuk sistemlerinden de sahih nikâh birlikteliği ve neslin devamına verdiği önemden dolayı ayrılmıştır. Hiç kuşkusuz sevgi ve merhamet üzere sahih nikâh akdiyle kurulan aile, hem Rabbin rızasına hem de toplumun huzuruna ve geleceğe güvenle ulaşmasına vesîle olacaktır.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde talâk konusunu, şartlarını, çeşitlerini ve sonuçlarını ele aldık. Devamında talakla ilgili diğer kavramları da açıklamaya çalıştık. İkinci bölümde Hanefî ve Şâfiî Mezhebi özelinde talâk konusundaki farklılıkları mezheplerin kendi kaynaklarından delilleriyle incelemeye çalıştık.

Çalışmamızın konu seçiminde ve hazırlanma aşamasında her müracaatımda kıymetli zamanlarını ayırıp güler yüzüyle yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Sezai Bekdemir'e teşekkür ederim. Her zaman maddi ve manevi desteğini yanımda hissettiğim kıymetli eşime ve bu süreçte gereğince ilgilenemediğim çocuklarıma da sabırlarından dolayı ayrıca teşekkür ederim.

Zeki GÜNBEY

Yozgat 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
TEZ BEYANI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA NİKÂHI SONLANDIRAN HALLER

1.1. Talâk Kavramı	4
1.1.1. Talâkın Meşru' (Câiz) Oluşunun Delilleri.....	5
1.1.2. Talâkın Gerçekleşmesinin Şartları.....	6
1.1.3. Talâkın Ehlinin (Boşayan Kocanın) Şartları.....	6
1.1.4. Talâkın Mahallinin (Boşanan Kadının) Şartları.....	7
1.1.5. Talâk çeşitleri.....	8
1.1.6. Evliliğin Devamı İçin Yeni Akde İhtiyaç Bulunup Bulunmaması Açısından Talâk...8	
1.1.6.1. Ric'î Talâk	8
1.1.6.2. Bâin Talâk.....	9
1.1.7. Kur'ân ve Sünnet'e Uygun Olup Olmaması Açısından Talâk	10
1.1.7.1. Sünnî Talâk	11
1.1.7.2. Bid'î Talâk	11
1.1.8. Sığaların Taksimine (Boşayan Kocanın İfade Şekline) Göre Talâk Çeşitleri	12
1.1.8.1. Müneccez Talâk	12
1.1.8.2. Muzâf Talâk	12
1.1.8.3. Muallak (Şarta Bağlı) Talâk	13
1.2. Talâk İle İlgili Kavramlar	14
1.2.1. Tefvîzu't-Talâk	14
1.2.1.1. Tefvîzu't-Talâkın Zamanı	15
1.2.1.2. Tefvîzu't-Talâkın Çeşitleri	15
1.2.1.2.1. Mutlak Tefvîz	15
1.2.1.2.2. Mukayyed (Zamanla Kayıtlı) Tefvîz	16
1.2.1.2.3. Umumî (Zamanla Sınırlı Olmayan) Tefvîz	16

1.2.1.3. Tefvîzu't-Talâkta Kullanılan Lafızlar	16
1.2.1.4. Tefvîz İle İlgili Hükümler	16
1.2.2. Hul' / Muhâlea	17
1.2.2.1. Hul'ün Meşruiyeti	18
1.2.2.2. Hul'ün Rükün ve Şartları	19
1.2.2.2.1. İcab ve Kabul	20
1.2.2.2.2. Muhâlea Sîğası	20
1.2.2.2.3. Bedel	21
1.2.2.3. Hul'ün Sonuçları	22
1.2.3. Fesih	22
1.2.3.1. Nikâh Akdi Esnasında Meydana Gelen Fesih Sebepleri	23
1.2.3.2. Nikâh Akdinden Sonra Meydana Gelen Fesih Sebepleri	23
1.2.3.3. Feshin Gerçekleşme şekli	24
1.2.3.4. Talâkla Feshin Farkı	24
1.2.4. Tefrîk	25
1.2.4.1. Tefrîk sebepleri	26
1.2.4.1.1. Ayıp (Hastalık ve Bedensel Kusurlar)	26
1.2.4.1.2. Gâiblik	27
1.2.4.1.3. Kocanın Nafakayı Temin Etmemesi (Edememesi)	27
1.2.4.1.4. Fena Muamele (Şiddetli Geçimsizlik)	27
1.2.4.1.5. Kocanın Hapsi veya Esir Olması	28
1.2.5. İlâ	29
1.2.5.1. İlânın Meşruiyeti	29
1.2.5.2. İlânın Şartları	30
1.2.5.3. İlânın Sonuçları	31
1.2.6. Liân	32
1.2.6.1. Liânın Meşruiyeti	32
1.2.6.2. Liânın Şartları	33
1.2.6.3. Liânın Uygulanışı ve Sonuçları	33
1.2.7. Zihâr	34
1.2.7.1. Zihâr Keffâretinin Meşru' Kılınışı	35
1.2.7.2. Zihârın Şartları	36
1.2.7.3. Zihâr Çeşitleri	38
1.2.7.4. Zihârın Sonucu	38

İKİNCİ BÖLÜM

NİKÂH BAĞININ İZÂLESİ KONUSUNDA HANEFÎ VE ŞAFÎ MEZHEBİ ARASINDAKİ İHTİLAFLAR

2.1. Talâk Sözü'nün Kullanımıyla İlgili İhtilaflar	41
2.1.1. Tek Seferde Üç Talâkın Söylenmesi	41
2.1.2. Talâkın Gelecekteki Bir Nikâha İzafe Edilmesi	45
2.1.3. Kocanın Talâk Niyetiyle Kinâyeli Lafız Kullanması	48
2.1.4. Kocanın Karısına “Ben Senden Boşum” Demesi	51
2.1.5. Kocanın Karısına “Sen Boşsun” Demesi ve Üç Talâka Niyet Etmesi	52
2.1.6. Kocanın Eşine “Üç Talâktan Dilediğini Seç” Demesi.....	54
2.1.7. Talâka Şahitlik Edenlerin Talâk Sayısında İhtilaf Etmeleri.....	55
2.1.8. Kocanın Eşinin Bedenindeki Bir Organı Boşaması.....	56
2.1.9. Ölüm Hastalığında (Maraz-ı Mevt) Olan Kocanın Boşadığı Kadının Mirasçı Olma Durumu	57
2.1.10. Boşanan Bir Kadının Eski Kocasıyla Tekrar Evlenmesi Halinde Kocanın Talâk Hakkı.....	60
2.2. Talâka Müteallik Konulardaki İhtilaflar	62
2.2.1. Kocanın Ric'î Talâkla Boşadığı Eşine İddet Süresi İçinde Geri Dönmesi (Ric'at)...	62
2.2.2. İlâda Sürenin Tamamlanmasıyla Meydana Gelen Ayrılık	64
2.2.3. Liânda Kocanın Tanıklığı	67
2.2.4. Zimmînin Yaptığı Zihârın Hükümü.....	68
2.2.5. Zihâr Keffâretinin Ödenmesi	70
3. SONUÇ	74
KAYNAKÇA	78
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

KISALTMALAR

b.	: İbn
Bkz.	: Bakınız
cc.	: Celle celâluhû
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyânet İşleri Başkanlığı
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
nşr.	: Neşreden
(r.anha)	: Radıyallâhu anha
(r.a.)	: Radıyallâhu anh
(r.anhüm)	: Radıyallâhu anhüm
s.	: Sayfa
(s.a.v.)	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
t.y.	: Tarih yok
terc.	: Tercüme eden
thk.	: tahkîk
v.	: Vefat tarihi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğeri
y.y.	: Yayın yeri yok
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Kişinin söz ve fiillerine göre şekillenen akit kavramı içerisine giren nikâh ve talâk aile hukukunun iki önemli konusudur. Fıkıh kitaplarımızda boşanma ile ilgili konular önemine binaen geniş şekilde ele alınmasına rağmen bizim konumuzla ilgili düzenli bir araştırma bu güne kadar yapılmamıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde talâk konusunu detaylarıyla ele aldıktan sonra, bağlantılı olduğu fesih, tefrîk, tefvîz, hul', liân, îlâ, zihâr kavramlarını da işledik. İkinci bölümde ise Hanefî ve Şâfiî mezhebi özelinde talâk konusundaki farklılıkları mezheplerin ana kaynaklarından ve mukayeseli İslâm hukukuna göre yazılmış eserlerden faydalanmak suretiyle ele aldık. Bazen gerekli gördüğümüz yerlerde diğer mezheplerden de görüşler sunduk.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmamız esnasında öncelikle boşanma ile ilgili kavramları bağlamına uygun olarak ele aldık. Bu alanda daha önce yapılmış olan çalışmalarda erkeğin boşanması ve kadının boşanması ile ilgili hususlarda konuların tek açıdan ele alınması bu kavramları tekrar ele almamızı gerekli kıldı. Araştırmamızın ana gayesi Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre boşanma konusundaki farkları incelemek ve günümüzde iki mezhebin yaklaşımları arasında esas alınan fetvanın veya görüşlerin temellendirmesini görmektir. Bunu da önce Hanefî mezhebinin görüş ve delillerini sonra Şâfiî mezhebinin görüş ve delillerini vererek işledik. Konu başlıklarında amelî konularda Hanefî ekolüne mensup olan ve konuları sistemli bir şekilde Hanefî-Şâfiî farkını kısaca vererek işleyen Zemahşerî'nin (v. 538) "Ru'ûsü'l-mesâ'il" isimli eserinden faydalandık.

Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamızda Hanefî mezhebine mensup fakihlerden Kudûrî'nin (v. 428) "*el-Muhtasar*", Serahsî'nin (v. 483) "*el-Mebsût*", Kâsânî'nin (v. 587) "*Bedâi'u's-sanâi'*", Mergînânî'nin (v. 593) "*el-Hidâye*", Mevsilî'nin (v. 683) "*el-İhtiyâr*", İbn Âbidîn'in (v. 1252) "*Reddü'l-muhtâr*" isimli eserleri Hanefî mezhebinin görüşleri için esas aldığımız kaynaklarımızdandır.

Şâfiî mezhebinin kurucusu İmam Şâfiî'nin (v. 204) "*el-Üm*" adlı eseri ve Şâfiî fakihlerden Mâverdî'nin (v. 450) "*el-Hâvi'l-kebîr*", Şîrâzî'nin (v. 476) "*el-Mühezzeb*",

Gazzâlî'nin (v. 505), *el-Vecîz*, İmam Nevevî'nin (v. 677) "*el-Mecmu'*", Şirbînî'nin (v. 977) "*Muğni'l-muhtâc*" adlı eserlerinden faydalandık.

Mukayeseli İslâm hukuku alanında İbn Rüşd'ün (v. 595) "*Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*", İbn Kudâme'nin (v. 620) "*el-Muğni*", Vehbe Zuhaylî'nin (v. 2015) "*İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*" eserlerinden ayrıca nikâh ve talâk konularını bir bütün olarak ele alan ahvâl-i şahsiyye kitaplarından faydalandık.

Araştırmamız içerisinde yer alan âyet meallerinde Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin'in Kur'ân-ı Kerîm Meâli'ni esas aldık. Tefsire müracaat etmemiz gerektiğinde Cessâs'ın (v. 370), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Kurtubî'nin (v. 671) "*el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*", Nesefî'nin (v. 710) "*Medârikü't-tenzîl ve hakâ'iku't-te'vil*" isimli eserlerinden faydalandık.

Çalışmamız esnasında konumuzla ilgili makale, tez ve ansiklopedi maddelerinden de görüşlere müracaat ettik. Kavram ve diğer yazım kurallarında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisini ve Türk Dil Kurumu'nun yazım klavuzunu esas aldık.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂHI SONLANDIRAN HALLER

1. İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂHI SONLANDIRAN HALLER

İslâm dini, aile birliğinin korunmasını tavsiye etmiş, aile ortamında sorunların olabileceğini bildirmiş, bu sorunların aşılması için kurallar getirmiştir (en-Nisâ, 4/19, 34, 128). Nihâyetinde evlilik ortamının sürdürülmesi imkânsız hale gelmişse kocanın talâk hakkını kullanarak boşaması da normal görülmüştür. Ancak kadının boşanmak istemesine rağmen kocanın boşamaması gibi farklı sorunlar da yaşanabilmekte, akabinde kadının mal karşılığında veya hâkime başvurarak boşanmak istemesi gibi yollar da bulunmaktadır. Biz bu bölümde önce nikâh ayrılığının ana kavramı talâkı geniş bir şekilde ele alıp, sonrasında talâkla ilgili olan diğer kavramları inceleyeceğiz.

1.1. Talâk Kavramı

طلاق kökünden hem mastar hem de isim olarak kullanılan طلاق kelimesi lügatte; “serbest kalmak/serbest bırakmak, bağından kurtulmak/bağını çözmek, hissî veya manevî bir kayıttan kurtulmak” gibi anlamlara gelmektedir. (İbn Manzûr, t.y., 4, 2693; el-İsfahânî, 2014: 523)

İstılahta ise “*Boşama ehliyetine sahip olan kocanın, eşinin rızasına veya mahkeme kararına gerek olmaksızın tek taraflı irade beyanıyla, evli bulunduğu hanımını sarîh veya kinevî lafızlarla o anda -derhal- veya gelecekte gerçekleşecek şekilde boşamasıdır*” (Serahsî, t.y., 6, 2; Şîrâzî, 1995: 3, 10).

Tanımda geçen sarîh lafızdan kasıt, kullanılan lafzın talâktan başka anlam ifade etmemesi yani dilde ve örfte boşama için kullanılmasıdır. Kocanın hanımına “seni boşadım” veya “sen boşsun” “bir bâin talâkla boşsun” demesi gibi (Meydânî, 2003: 442). Kinevî lafızın ise manaya delâleti karîne yoluyladır. Hanımına “babanın evine git” veya “sen serbestsin” diyen kocanın niyeti eğer talâk ise o takdirde boşama gerçekleşir (Kâsânî, 2002: 4, 230). Koca bu sözüyle boşama kastetmediğini söylüyorsa talâk gerçekleşmez. Meydana gelmesiyle evlilik bağı derhal sona erdiren ve kocanın yeni bir nikâh olmadan dönüşünü yasaklayan bâin talâk, evlilik bağının gelecekte sona ermesiyle kast olunan da ric’î talâktır (Serahsî, t.y., 6, 19).

Hanefî mezhebine göre talâkta rükün, sîğadır (Kâsânî, 2002: 4, 211). Sîğada aslolan ise sözdür, ancak bazı durumlarda yazı ve işaret de söz yerine geçebilir (Kâsânî, 2002: 4, 211; İbn Rüşd, 2013: 803).

1.1.1. Talâkın Meşru' (Câiz) Oluşunun Delilleri

İslâm dini, ferdî ve ictimai hayatın bütününe kapsayacak şekilde düzenlemeler getirmiş, bununla kişinin Allah'ın razı olduğu bir hayatı yaşamasını ve hem dünya hem de ahiret mutluluğunu/huzurunu kazanmasını istemiştir. Öyle ki bu düzenlemeler çocuğun anne karnına düşmesinden hayatın sonuna kadar hatta ondan sonrasını bile içine almaktadır (Bardakoğlu, Aydın, Çağrı, Görgülü, 2021: 108). Aile ile ilgili nikâh, talâk, nafaka, iddet gibi konular da bu düzenlemeler arasındadır.

Aile olmak, cinsel arzu ve ihtiyaçlarını meşru' şekilde karşılamak, gelecek için hayırlı nesiller yetiştirmek kastıyla kadın ve erkeğin nikâh bağıyla bir araya gelmesi demektir. Aile olmak sorunsuz, problemsiz, her şeyin mükemmel olduğu bir yapı demek değildir. Önemli olan bu problemlerin halledilmesi ve aile birlikteliğinin devam etmesidir. Peygamber'in (s.a.v.) ailesinde de zaman zaman sorunlar olmuş (el-Ahzâb 33/28) ama karşılıklı anlayışla halledilerek aile yapısının zarar görmesi engellenmiştir (Kurtubî, 2006: 17, 118). Hal böyleyken geçinmenin mümkün olmadığı, başka bir imkânın kalmadığı, evliliğin kişilere ve topluma zarar verdiği durumlarda İslâm dini talâkı meşru' kılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette talâk/boşanma hususu zikredilmekle birlikte (el-Bakara 2/228, 232, 236, 237, 241; Talâk 65/1, 2; Abdülbâkî, 2007: 526) evlilik bağının önemli bir neden bulunmadıkça keyfi şekilde sona erdirilmesi de uygun görülmemiştir (en-Nisâ 4/19; Müslim, Radâ' 61).

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ

“Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir” (el-Bakara 2/229).

“Kadınları boşadığınızda, onlar da bekleme sürelerini doldurduklarında ya onlarla yeniden evlenip iyilikle tutun ya da iyilikle serbest bırakın. Onları zarar vererek haklarını çiğnemek için nikâh altında tutmayın. Bunu yapan bilsin ki kendine kötülük etmiştir...”¹

“Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesap edin.”²

¹ Ayetin tam metni şu şekildedir:

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَابْتَغُوا لَهُنَّ أَجَلَهُنَّ فَامْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِيَتَّخِذُوا ۖ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوعًا وَأَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ لِيُعْظِمَكُمْ بِهِ وَآتَقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۖ el-Bakara 2/231.

² et-Talâk 65/1. يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

Peygamber (s.a.v.) de: أبعض الحلال إلى الله الطلاق yani “*Helâl şeyler içerisinde Allah’a en sevimsiz geleni boşamadır*” (Ebû Dâvûd, Talâk 3) buyurmuştur. Bu bağlamda çok fazla hadis mevcuttur, hatta hadis kitaplarında talâk kitabı/babı adında bölümler yer almaktadır (Wensinck, 1962: 4, 15-20).

Talâkın meşru’ olmasında icma’ delili ise, İslâm âlimleri talâkın caiz oluşu üzerinde ittifak ettiklerinden dolayıdır. Çünkü toplumda her gün talâkı mecbur kılan birçok olay cereyan etmektedir (Kâsânî, 2002: 4, 211; İbn Kudâme, 1997: 10, 323; Abdülhamîd, t.y., 242).

1.1.2. Talâkın Gerçekleşmesinin Şartları

Boşama yetkisine sahip olan kişi ehil olup, kadın boşanmaya mahal ise her türlü talâkı ifade eden söz, işaret ve yazı ile boşama gerçekleşir (Mergînânî, t.y., 1, 264).

Talâkın kadına ya hakikaten ya da hükmen izafesi şarttır. Kocanın talâkı karısına direkt söylemesi veya talâk cümlesinde karısının ismini zikretmesi şeklinde olursa hakikaten; kocanın eşine “karımı boşamam benim üzerime vacip” gibi cümleler kullanması şeklinde olursa hükmen izafe etmiş olur (Kâsânî, 2002: 4, 278).

1.1.3. Talâkın Ehlinin (Boşayan Kocanın) Şartları

İslâm hukukunda kadının boşanmak istemesi için hâkime başvurması, tefvîzu’t-talâk gibi bazı durumlar hariç boşama hakkı ilke olarak erkeğe verilmiştir. Ancak kocanın talâk hakkını kullanabilmesi için bazı şartları taşıması gerekir. Bu şartları özetle şöyle sıralayabiliriz:

- i. Boşama fiilini gerçekleştiren; kocanın bizzat kendisi, elçisi veya vekili olmalıdır. Bu üç kişinin dışındakilerin kocanın adına onun eşini boşamaları geçersizdir. Örneğin velînin velâyeti bulunana veya efendinin kölesi adına talâk verme hakkı yoktur (Mevsilî, 2011: 3, 124).
- ii. Boşayan koca akıllı olmalıdır. Deli, mâtuh birinin talâkı geçerli olmaz. Zira nikâh bazı maslahatları gerektirir ve bazı mefsetleri de uzaklaştırır. Fakat kişi akli başındayken talâkı bir şeye izafe etse ve o şey meydana geldiğinde kişi delirmiş olsa talâk meydana gelir (Kâsânî, 2002: 4, 213; İbn Âbidîn, 2011: 4, 431).

- iii. Koca bâliğ olmalıdır. Çocuk mümeyyiz bile olsa talâkı geçersizdir. Zira talâk sırf zarardır ve velînin icazeti yeterli değildir (Mergînânî, t.y., 1, 264; İbn Âbidîn, 2011: 4, 431).
- iv. Hanefilere göre talâk veren kişi; sıhhatli-hasta, rızasıyla-zorla, ayık-sarhoş (haram yolla sarhoş olmuş ise), reşit-sefih olsa fark etmez talâk meydana gelir. Ancak helâl yolla sarhoş olan ile uyuyanın talâkı vaki olmaz (Mergînânî, t.y., 1, 264). Şâfiî ve Mâlikîlere göre mükrehin talâkı geçerli olmaz (Kâsânî, 2002: 4, 214; Şâfiî, 2001: 6, 149; İbn Kudâme, 1997: 10, 350).

1.1.4. Talâkın Mahallinin (Boşanan Kadının) Şartları

Boşamanın gerçekleşmesi için, kadının ya hakikaten ya da hükmen boşayan kişinin karısı olması gerekir (Abdülhamîd, t.y., 253).

Hakikaten karısı olması: Sahih nikâh akdiyle evliliği devam eden kadındır.

Hükmen karısı olması: Ric'î talâktan sonra veya beynûnet-i suğrâ olan bâin talâktan sonra iddet bekleyen kadın, akit esnasında olmayan bir sebepten -karı-kocadan birinin irtidadı gibi- dolayı meydana gelen fesihten iddet bekleyen kadındır (Abdülhamîd, t.y., 253).

Talâk lafzının yöneltildiği kadın şu üç durumda yabancı sayılır ve boşama gerçekleşmez:

- i. Boşama sözcüğünü erkeğin kendisiyle hiç nikâhlanmadığı yabancı kadına yöneltmesi durumunda erkeğin boşaması geçersizdir (Serahsî, t.y., 6, 19; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 28; İbn Âbidîn, 2011: 4, 276).
- ii. Koca kadınla evlenmiş ve cinsel ilişkiden önce boşamış ise bâin olur ve iddet gerekmez. Koca daha sonra talâk verecek olsa talâk geçerli olmaz (İbn Âbidîn, 2011: 4, 477). Bu durumda kadın ne hakikaten ne de hükmen karısı değildir. Örneğin koca hanımına “sen boşsun” dese, eğer cinsel ilişkiden önce ise birinci söylemesinde talâk gerçekleşeceğinden ikinci ve üçüncü yabancı kadına söylenmiştir. Aynı şekilde cinsî birleşmeden sonra gerçekleşen ric'î veya beynûneti suğrâ ile boşanmış ve iddet bitmiş olan, beynûneti kübrâ ile boşanmış olan kadında da sonraki boşamalar yabancı kadına söylenmiştir (İbn Âbidîn, 2011: 4, 477).

- iii. Evlenmiş; akitteki bir sebepten dolayı -denklik gibi- fesih olmuş. Bu durumda kadının yabancı sayılması için iddetin bitmesi şart değildir (İbn Âbidîn, 2011: 4, 477).

1.1.5. Talâk çeşitleri

Talâk; evliliğin devamı için yeni akde ihtiyaç bulunup bulunmaması veya dönüşlü olup olmaması, Kur'ân ve Sünnet'e uygun olup olmaması ve sığalarına göre talâk çeşitleri olmak üzere farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Birinci kısmı ric'î ve bâin, ikincisini sünnî ve bid'î, son kısmı ise münecciz, muallak ve muzâf talâk olmak üzere toplamda yedi alt başlıkta inceleyeceğiz.

1.1.6. Evliliğin Devamı İçin Yeni Akde İhtiyaç Bulunup Bulunmaması Açısından Talâk

Fakihler evliliğin devam etmesi için yeni bir nikâh akdinin gerekli olup olmamasına göre talâkı ric'î ve bâin olmak üzere iki kısımda ele almıştır.

1.1.6.1. Ric'î Talâk

Ric'î Talâk: “*Kocanın, yeni bir nikâh akdine ve mehre gerek olmaksızın iddet süresi içerisinde boşadığı eşine dönmesinin caiz olduğu talâktır*” (İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 141).

Talâkla ilgili naslara baktığımızda, boşanma konusunda eşlerin, evliliği derhal bitiren söz ve davranışlardan sakınmaları ve acele şekilde karar vermemeleri gerektiğini anlıyoruz (el-Bakara 2/229, 231, Talâk 65/1; Ebû Dâvûd, Talâk 4).

Bu noktada eşlere düşünme imkânı verdiği ve aile yuvasını anında sonlandırmadığı için İslâm hukukunda, uygulama olarak ric'î talâk esas alınmış, iddet süresi içerisinde kocaya kararından pişmanlık duyarak vazgeçmesi halinde, eşine dönüş imkânı verilerek evliliğin devamı hedeflenmiştir (Kâsânî, 2002: 4, 205; Köse, 2015: 340). Talâkın ric'î olması için şu şartların bulunması gerekir:

- i. Talâk, fiili birleşmeden (zifâf) sonra vuku bulmuş olmalıdır. Halvet-i sahîha bu hususta zifâf hükmünde değildir (Kâsânî, 2002: 4, 240; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 141; İbn Âbidîn, 2011: 4, 477).

- ii. Talâk, sarîh lafızla olmalı. Koca kinevî lafız söylese ve bununla talâkı kastetse bâin boşama olur. Kocanın karısına boşama kastıyla; “sen serbestsin” demesi gibi (İbn Âbidîn, 2011: 4, 460).
- iii. Bâin olmasını gerektiren bir ifade ile olmamalıdır (İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 44-48).
- iv. Talâk, beynûnete delalet eden bir sıfatla sıfatlanmamış olmalıdır. İsmi tafdîl kalıbıyla birlikte de söylenmemeli. Mesela “seni dağ gibi bir talâkla boşadım”, “seni en şiddetli veya en kötü şekilde boşadım” demek gibi (İbn Âbidîn, 2011: 4, 498, 499).
- v. Talâk bir mal/ivaz karşılığında olmamalıdır.
- vi. Üçüncü boşama olmamalıdır.

Ric'î talâkın hukukî sonuçları şunlardır:

- i. Kocanın talâk haklarından biri eksilmiştir olur.
- ii. İddet süresi içerisinde yeni bir nikâh akdine ve mehre gerek olmadan, kocanın fiilî veya kavlî olarak boşadığı eşine dönme hakkı vardır. Burada kadının rızasına bakılmaz.
- iii. İddet süresi sona erinceye kadar koca, boşadığı hanımına dönmezse talâk artık bâin talâka dönüşür.
- iv. Ric'î talâk evlilik bağı (helâllığı) iddet bitmeden kaldırmaz.

Bu saydıklarımızdan da şu sonuçlar ortaya çıkar: Kadın kocasına haram olmadığından koca için istimta' hakkı vardır. İddetten önce eşlerden biri ölürse diğeri mirasçı olur. İddet süresince kadının nafakası kocasına aittir. iddet süresince kadın kocasının evinde kalır, süknâ hakkı devam eder. Talâk veya ölüme te'cil edilmiş mehir, ric'î talâktan sonra muaccel dönüşmez, iddet bitince mehir muaccel/peşin olur (İbn Âbidîn, 2011: 4, 475).

1.1.6.2. Bâin Talâk

“Açık, net, kesin, iptal edilemez, geri alınamaz” gibi anlamalara gelen bâin kelimesi (İbn Manzûr, t.y. : 1, 404) talâk için kullanıldığında; “*dönüşü olmayan ve kesin ayrılık meydana getiren, -eğer evliliğin yeniden tesisi imkânı varsa- tarafların tekrar bir araya gelebilmesi için yeni bir nikâh akdi ve mehir gerektiren boşamadır.*” Bu şekilde gerçekleşen boşamaya “ibâne” de denir (Bilmen, 1968: 2, 175, 229; Erdoğan, 2016: 55, 542). Bâin talâk beynûneti suğrâ ve beynûneti kübrâ şeklinde iki kısma ayrılmaktadır.

Beynûneti suğrâ: Kocanın cinsel birleşmeden önce karısını boşaması, kadının bir ivaz/bedel karşılığında boşanması (muhâlea), bâin sözüyle yapılan boşama, şiddete delalet eden ismi tafdîl sîğası (en kötü, en şiddetli gibi), mübalağa yaparak veya büyük bir şeye benzeterek yapılan boşama ve kinevî lafız söylenerek yapılan boşamadır (Mevsîlî, 2011: 3, 130; İbn Âbidîn, 2011: 4, 498-500). Ric'î talâktan sonra koca, iddet süresi içerisinde eşine dönmezse, iddetin sonunda ayrılık beynûneti suğrâya dönüşür (Kâsânî, 2002: 4, 392, 396).

Beynûneti kübrâ: Kocanın daha önce iki defa boşamış olduğu eşini üçüncü kez veya bir defada üç talâkla boşaması veya kinevî lafızlarla boşayıp üç talâka niyet etmesi suretiyle meydana gelir (İbn Kudâme, 1997: 10, 334; İbn Rüşd, 2013: 497).

Bâin talâkın hukukî sonuçları şunlardır:

- i. Kocanın sahip olduğu talâk/boşama hakkı eksilmiştir olur (Kâsânî, 2002: 4, 403).
- ii. Bâin talâkla birlikte evlilik bağı derhal sona erer ve eşler birbirine haram olur, dolayısıyla halvet ortamı caiz değildir (Kâsânî, 2002: 4, 403).
- iii. Birinci veya ikinci talâktan sonra iddet süresi içinde -yeni bir nikâh olmaksızın- kocanın eşine dönme hakkı yoktur (Kâsânî, 2002: 4, 403).
- iv. İddet süresi içinde eşlerden birisi ölse diğeri ona mirasçı olamaz (Bilmen, 1968: 2, 229).
- v. Müeccel olan mehir muaccel/peşin hale dönüşür ve hemen ödenmesi gerekir.
- vi. Kadın iddet süresi içerisinde kocasının evinde kalır ve iddet nafakasını hak eder (Abdülhamîd, t.y., 275).
- vii. Beynûneti suğrâ olan talâkta kocanın faydalanma/ istimta' hakkı sona erer, ama iddet süresi içinde veya sonrasında yeni bir nikâh ve mehirle evliliği yeniden tesis etmek mümkündür. Beynûneti kübrâda ise koca, kadının şartlarına uygun şekilde³ başka bir evlilik yapması ve boşanması halinde eski eşiyile evlenebilir.

1.1.7. Kur'ân ve Sünnet'e Uygun Olup Olmaması Açısından Talâk

İslâm hukukçuları, İslâm Şeriatının belirlediği ölçülere uygun olup olmaması açısından da talâkı sünnî ve bid'î olarak iki kısma ayırmıştır.

³ Böyle bir durumda gereken şartlar; kadın, kocanın verdiği üç veya üçüncü talâk iddetini bitirmiş, başka bir erkekle sahih ve nafiz bir evlilik yapmış, ikinci eşle cinsel ilişki olmuş, ikinci eş kadını normal olarak boşamış ve kadın buradan olan iddetini bitirmişse tekrar eski eşiyile evlenebilir. (Bkz: Kâsânî, 2002: 4, 404; Abdülhamîd, t.y., 274).

1.1.7.1. Sünnî Talâk

Sünnî talâk, “*şer’an azarlanmayı, ayıplanmayı gerektirmeyecek şekilde meydana gelen talâktır*” (Bilmen, 1968: 2, 176). Bu da kendi içinde ikiye ayrılır.

Hasen Talâk: Kocanın, kendisiyle cinsel ilişkiye girdiği hanımını, içinde cinsî münasebet olmayan bir temizlik süresi içerisinde bir ric’î talâk ile boşaması ve iddetinin bitimine kadar temizlik dönemlerine veya adetten kesilmiş ise aylara riâyet ederek birer birer boşamasıdır ki üç talâk adedi böylece tamamlanmış olur (Mergînânî, t.y., 1, 261).

Ahsen Talâk: Kocanın, kendisiyle cinsel ilişkiye girdiği hanımını, içinde cinsî münasebet olmayan bir temizlik süresi içinde bir ric’î talâkla boşaması, sonraki temizlik sürelerinde ikinci ve üçüncü talâkları vermeden kadının iddetini doldurmasını beklemesidir (Serahsî, t.y., 6, 5).

İmam Mâlik (v. 179/795) ve İmam Şâfi’ye (v. 204/820) göre bir temizlik döneminde üç defa boşamak veya birbirini takip eden üç temizlik dönemine dağıtmak suretiyle üç kere boşamak sünnete aykırıdır. Dolayısıyla sünnî talâk olarak kabul edilemez (Sahnûn, 2005: 3,5; Gazzâlî, 2004: 320; İbn Kudâme, 1997: 10, 326). Hanefî mezhebine göre ise bir temizlik içinde üç defa boşamak bid’attir. Ancak peş peşe üç temizlik içinde üç kere boşamak sünnîdir (Mergînânî, t.y., 1, 262).

Boşamanın, kadının temizlik döneminin akabinde cinsel birleşmeden sonra gerçekleşmesinin hoş karşılanmaması, hayız gören kadınlarla ilgili bir durum olup yaşlılık sebebiyle hayız göremeyen (âyise) veya hamile olan kadınları cinsel birleşmeden sonra boşamak, sünnete aykırı görülmemiştir (Serahsî, t.y., 6, 5; Kâsânî, 2002: 4, 189,190).

Boşamanın sünnete uygun olması için konulan bu şartlar, aslında âni öfke ve kırgınlıkların ailenin dağılmasına sebep olmasını ve fevrî alınan boşama kararlarından dolayı ileride pişmanlık duyulmasını engellemek amacıyla alınan tedbirlerdir. Ayrıca bu şartlar sayesinde talâk, kişilerin keyfine göre istediği zaman veya karısını mağdur edecek şekilde gerçekleşmeyecek, tam aksine aile üyelerine sakin bir şekilde düşünüp kararlarını bir daha gözden geçirme imkânı verecektir.

1.1.7.2. Bid’î Talâk

Bid’î talâk, “*şer’an azarlanmayı gerekli kılabacak şekilde yapılan talâktır.*” Bid’î talâk kocanın karısını ya hayız halinde veya nifaslı iken ya da içinde cinsî temas olan temizlik süresi içinde iken boşaması yahut da bir temizlik süresi içinde birden fazla

boşaması şeklinde olur (Bilmen, 1968: 2, 176; Erdoğan, 2016: 542). Fukahânın cumhuruna göre -bazı teferruat farklılıkları bulunsa da- böyle bir boşama, ehli tarafından eda edildiği takdirde sünnete aykırı olsa da geçerlidir ve hukuki sonuç doğurur, bununla birlikte, bu kimse Rabbine âsî olmuş, nefesine de zulmetmiş olur (İbn Kudâme, 1997: 10, 327, 328).

Ancak tabîinden Said b. Müseyyeb (v. 94/713) ve İbn Hazm (v. 456/1064) ve İbn Teymiyye (v. 728/1328) bid'î talâkı dinen öngörülen şekle uymadığı gerekçesiyle geçerli saymamışlardır (İbn Hazm, 1933: 10, 167; Acar, 2010: 39, 496-500).

1.1.8. Sığaların Taksimine (Boşayan Kocanın İfade Şekline) Göre Talâk Çeşitleri

Kocanın talâk sözcüğünü kullanırken içinde bulunduğu ruh hâli ile birlikte hangi zaman dilimini kastettiği, bir şarta bağlayıp bağlamadığı, herhangi bir sıfat ekleyip eklemediği de önemlidir. Buna binâen kocanın ifade şekline veya sığalarının taksimine göre talâk çeşitleri; müneccez, muzâf ve muallak olmak üzere üç kısma ayrılır.

1.1.8.1. Müneccez Talâk

Kocanın söylediği anda talâk ifade eden, gelecek bir zamana izafe edilmeyen veya herhangi bir şarta bağlanmayan talâktır (Kâsânî, 2002: 4, 387-389; Bilmen, 1968: 2, 232). Kocanın talâka ehil olması halinde söylendiği anda geçerlidir ve sonuçları hemen terettüp eder. Erkeğin karısına “sen boşsun” ya da talâka niyet ederek “babanın evine git” demesi müneccez talâktır. Böyle bir boşamanın geçerli olabilmesi için; kadın ile erkek arasında nikâh bağının mevcut olması veya kadının ric'î talâk iddeti bekliyor olması gerekir. Erkeğin evli olmadığı bir kadına bu ifadeleri söylemesi, hiçbir hukuki sonuç meydana getirmez.

1.1.8.2. Muzâf Talâk

Gerçekleşmesi gelecek bir zamana izafe edilen boşamadır. Söylendiği andan itibaren koca talâka ehil olup kadın da hakikaten veya hükmen nikâha mahal ise ayrılığa sebep olarak kesinlik kazanır ve vakti gelince talâk vâki' olur, sonuçları da terettüp eder (Mevsûatü'l-fikhiyye, 1993: 29, 5-77). Bu durumda talâkın gerçekleşmesi için zaman geldiğinde kadının halen talâka mahal olmaya devam etmesi şarttır. Mesela kocanın eşine “gelecek ayın başında boşsun” veya “bugünün sonunda boşsun” demesi gibi. Fukahânın çoğunluğuna göre boşamanın izafe edildiği ilk zaman dilimine girildiği an, talâk meydana

gelir (Bilmen, 1968: 2, 232-240). İmam Mâlik'e (v. 179/795) göre ise muzâf talâk söylendiği an (müneccez olarak) gerçekleşir (İbn Kudâme, 1997: 10, 410).

1.1.8.3. Muallak (Şarta Bağlı) Talâk

Talâkın karı veya kocadan birinin veya bir başkasının bir fiiline veya bir hâdisenin meydana gelmesine bağlanmasıdır. Buna yemin bi't-talâk da denir (Mevsûatü'l-fikhiyye, 1993: 29, 5-77). Söylenen sözün durumuna göre kısımlara ayrılmaktadır. Şöyle ki:

- i. Kocanın şartı söylerken şartın lügatte ifade ettiği manayı kast etmesi, “Falanca ile konuşursan boşsun” gibi. Bu kısım zamana bağlı talâk gibidir, şart bulunduğu talâk gerçekleşir. Ancak bunun için de dört durum vardır. Şart, kocanın söyleme anında meydana gelmiş olmamalıdır. Eğer kocanın söylediği anda gerçekleşmişse talâk o an meydana gelir (İbn Âbidîn, 2011: 4, 588). Şartın vuku bulması için mümkün şeylerden olması gerekir. Eğer vuku bulması mümkün değil ise talâk hiçbir surette vaki olmaz. Şartın vuku bulma zamanında kadının hala talâka mahal olması gerekir. Aksi durumda talâk vaki olmaz. Kadının talâk şarta bağlanırken talâka mahal olması gerekir. Kişi “Babam hacca giderse şu kadın boş olsun” dese, sonra o kadınla evlense ve babası hacca gitse talâk vaki olmaz (İbn Âbidîn, 2011: 4, 598, 599).
- ii. Kocanın şartı karısını korkutmak niyetiyle söylemesi.
- iii. Kocanın şartı söylerken muhatabını bir işe sevk etmek istemesi, “Benimle beraber yemek yemezsen karım boş olsun” gibi.
- iv. Kocanın şartı söylerken azminin fazla olduğunu belli etmek niyetiyle söylemesi (Abdülhamîd, t.y., 264). “Eğer yarına kadar bu şehirde kalırsam eşim boş olsun”, “falancayı kemiklerini kırana kadar dövmez isem karım boş olsun” gibi.

Bu üç kısım da dört mezhebe göre birinci kısımdaki durum gibidir, söz söylendiği an geçerli olup, şart yerine geldiğinde de boşama gerçekleşir. Bu görüşte olanların dayanağı; talâk lafzının sarîh olmasıdır ve niyete bakılmaz, ancak şartın yerine gelmiş olmasına bakılır.

İbn Hazm (v. 456/1064) ve İbn Teymiyye (v. 728/1328) ise bu durumlarda talâkın vaki olmadığı görüşündedir. Söz, yemin şeklinde ise yemin keffâretinin gerektiğini söylerler (Abdülhamîd, t.y., 265).

1.2. Talâk İle İlgili Kavramlar

Talâk kavramı genel olarak boşama için kullanılmakla birlikte aşağıdaki kavramlar da İslâm aile hukukunda nikâh bağının sonlandırılmasında çokça zikredilmektedir. Bundan dolayı talâkla ilgili olan bu kavramları konumuza dâhil ettik ki çalışmamızda bir konu bütünlüğü olsun ve ileride geçtiği takdirde okuyucunun aklında soru işareti kalmasın. Bu kısımda konuları mümkün olduğunca özet şekilde vermeye çalıştık.

1.2.1. Tefvîzu't-Talâk

Tefvîz kelimesi ف-و-ض fiilinin tef'îl babından mastarıdır. Sözlükte; “anlaşmazlığı terk etmek”, “bir işi başkasına sipariş veya havale etmek”, “bir işte başkasını yetkili kılmak”, “işini Allah’a bırakmak” gibi anlamlara gelmektedir (el-İsfahânî , 2014: 648; İbn Manzûr, t.y., 5, 3485). Bu kelime önceleri hem nikâh hem de talâka izafe edilerek kullanılmakla birlikte sonraları özellikle talâk için kullanılmıştır. Fıkhî bir terim olarak ise: “*Kocanın boşama yetkisini karısına veya bir başka kişiye devretmesine “tefvîzu't-talâk”* (Bakkaloğlu, 2011: 40, 310-311), talâk yetkisinin kendisine devredildiği kadına ise “mufevveza” denir (Erdoğan, 2016: 387).

Fakihler tefvîzu't-talâkın caiz olduğu hususunda ittifak etmiştir. Tefvîzu't-talâk Kur'an, Sünnet ve icmâ' ile sabittir (Serahsî, t.y., 6, 211; Mevsilî, 2011: 3,133).

Âlimlerin çoğuna göre, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşlerini -eğer kendileri isterlerse- serbest bırakacağını bildirmesini isteyen âyet⁴ Kur'an'dan delildir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşleri, Peygamber'in (s.a.v.) yaşantısıyla uyuşmayan dünyevî arzu ve istekle başka kadınlar gibi giyinmek ve süslenmek talebinde bulunmuşlar, onların bu istekleri karşısında Rasûlüllah (s.a.v.) bir ay eşlerinden uzak durduktan sonra bu durumu anlatan ve çözüm yolu sunan ilgili âyetler nazil olmuştur.

Konuyla ilgili hadis kaynaklarında da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hanımlarını talâk hususunda muhayyer bırakmasından bahsedilir. Hz. Âişe'den (r.anha) gelen rivâyet: “*Hanımlarını, boşanmak için muhayyer bıraktığında Allah Rasûlü (s.a.v.) benden başlayarak: “Sana bir şey söyleyeceğim. Ama ailene danışmadan cevap vermede acele etme! Dedi. Bunun üzerine Hz. Âişe de: “Allah Teâlâ, ailemin benim senden ayrılmamı istemeyeceklerini bilmektedir,” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise ilgili âyetleri okudu. Hz.*

⁴ “Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: “Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım. Eğer Allah'ı, Resûlünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” el-Ahzâb 33/28-29.

Âişe: Bu konuda mı ailemle istişare edeceğim. Vallahi! Ben, Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu istiyorum' diye karşılık verdi ve Allah Rasûlünün diğer hanımlarının da kendisi gibi yaptığını belirtti” (Buhârî, Talâk 5; Müslim, Talâk 22; Ebû Dâvûd, Talâk 12) şeklindedir.

1.2.1.1. Tefvîzu't-Talâkın Zamanı

Nikâh akdi esnasında kadın tarafından tefvîz şartı ileri sürülebileceği gibi evlilik devam ederken de koca tefvîz tasarrufunda bulunabilir (Zuhaylî, 2018; 9, 338; Abdülhamîd, t.y., 286). Nikâh akdi esnasında îcabda bulunan kocanın, kadının kabulünden önce tefvizi geçersizdir. Çünkü tefvîzin yapıldığı sırada henüz nikâh akdi tamamlanmamıştır. İnsanın henüz sahip olmadığı bir malı başkasına temlik hakkı olmadığı gibi bu hususta da erkek sahip olmadığı boşama yetkisini akit tamamlanmadığı için kadına veremez (Kâsânî, 2002: 4, 250; Zuhaylî, 2018; 9, 338).

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşlerini muhayyer kıldığı âyetlerin açık delaletiyle (el-Ahzâb 33/28-29) ve kocanın tasarruf yetkisi olması hasebiyle evliliğin devam ettiği sırada herhangi bir zaman dilimi içerisinde koca eşine boşama yetkisi verebilir (Abdülhamîd, t.y., 286; Bakkaloğlu, 2011: 40, 310-311).

1.2.1.2. Tefvîzu't-Talâkın Çeşitleri

Kocanın boşama yetkisini eşine veya bir başkasına devretmesi mutlak şekilde olabileceği gibi zaman ve mekânla da sınırlı olabilir. Bu başlık altında mutlak, mukayyed ve umumî tefvîz şekillerini ele alacağız.

1.2.1.2.1. Mutlak Tefvîz

Kocanın, eşine “Kendini boşa, işin senin elindedir, kendini nerede istersen boşa” gibi sözler söylemesi mutlak olup zaman kaydı bulunmamaktadır. Kadının bu yetkiyi kullanması sözün söylendiği meclis ile sınırlıdır (Serahsî, t.y., 6, 197; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 141). Kadın bu hakkını açık bir şekilde veya delâleten kullanabilir. Kadının hiç konuşmadan akit meclisini terk etmesi, yemek yeme veya başka bir sohbeta dalma gibi konuyla ilgisi olmayan işler yapması muhayyerliğini sona erdirir (Kâsânî, 2002: 4, 251).

Şâfiî mezhebine göre ise, kocanın tefvîzu't-talâk yetkisini eşine mutlak olarak vermesi durumunda her iki taraf meclisten ayrılmadan veya konuyu değiştirecek herhangi

bir şey olmadan kadının bu yetkiyi kullanması gerekir (Mâverdî, 1994: 10, 176; Zuhaylî, 2018; 9, 336).

1.2.1.2.2. Mukayyed (Zamanla Kayıtlı) Tefvîz

Kocanın, karısına kendisini boşama yetkisi verirken, “bir gün veya bir sene işin senin elindedir, kendini bugün boş” gibi belirli bir zaman dilimiyle sınırlaması durumudur. Kadının boşama yetkisini kendisine yetkinin verildiği mecliste kullanma zorunluluğu yoktur. Belirlenen sürenin herhangi bir anında kullanılabilir. Müddet devam ettiği sürece kadının muhayyerliği sürer (Kâsânî, 2002: 4, 253; Gürkan, 2011: 300).

1.2.1.2.3. Umumî (Zamanla Sınırlı Olmayan) Tefvîz

Kocanın, “her ne zaman dilerse kendini boş”, “dilediğin zaman işin senin elindedir” gibi her zaman için geçerli bir lafızla eşine tefvîzu’t-talâk yetkisini vermesidir. Kadının boşama yetkisini kullanmayacağını açık şekilde bildirmesi durumu hariç, verilen yetki umumî olduğu için kadın dilediği zaman kendini boşayabilir (Serahsî, t.y., 6, 200; Mergînânî, t.y., 1, 282).

1.2.1.3. Tefvîzu’t-Talâkta Kullanılan Lafızlar

Tefvîzde kullanılan lafızlar; tahyîr, emr-i bi’l-yed ve meşîet olmak üzere üç türdür.

Tahyîr; kocanın karısına “kendi nefsinin seç/ اختاري نفسك”, “sen muhayyersin” gibi sözler söylemesi durumunda, emr-i bi’l-yed; kocanın, eşine “işin senin elindedir/ أمرك بيدك” gibi sözler söylemesi halinde, meşîet ise “dilediğin zaman kendini boş/ طلقني نفسك إن شئت” şeklinde sözlerle olur (Bilmen, 1968: 2, 258).

Meşîet/dileme ile ilgili sözler sarîh, tahyîr ve emr-i bi’l-yed ile ilgili sözler ise kinâyeli lafızlardır. Dolayısıyla bu ikisinde tefvîz durumunda niyet ve delâlet-i hal dikkate alınır (Abdülhamîd, t.y., 289; Gürkan, 2011: 301).

1.2.1.4. Tefvîz İle İlgili Hükümler

Hanefî fakihler, talâkta olduğu gibi sarîh olan lafızları ric’î, kinâyeli olanları bâin talâk hükmünde kabul etmiştir (İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 71; İbn Âbidîn, 2011: 4, 552).

Şâfiî mezhebine göre ise, tefvîzu't-talâk boşama sayısına niyet etmeden mutlak şekilde verilmiş ise bir ric'î boşama gerçekleşir. Çünkü kocanın sayı belirtmeden söylediği “kendini boşa” ifadesi, boşama konusunda sarih, sayı hususunda ise kinayedir. Boşamanın sayısı ancak niyet ile belirlenir (Mâverdi, 1994: 10, 173; Gazzâlî, 2004: 322; Bakkaloğlu, 2011: 40, 310-311).

Tefvîz kocanın talâk haklarını ortadan kaldırmaz ve eksiltmez.

Kadın için tefvîz sabit olduktan sonra, kadının boşaması kocanın boşaması gibidir. Yani kadın kendisini kocası boşadığında ric'î talâk olacak şekilde boşarsa ric'î talâk, kadın kendisini kocası boşadığında bâin talâk olacak şekilde boşarsa bâin talâk olur. Kadın tefvîz hakkını kullandıktan sonra talâktan rücû edemez.

Talâkın gerçekleşmesi için kabulün tefvîz içeriğine sayı ve nitelik bakımından uyumlu olması gerekir. Mesela; koca, hanımına “kendini ric'î talâk ile boşa” dese kadın da “nefsimi bâin talâk ile boşadım” dese bir ric'î talâk meydana gelir. Burada kocanın açıkladığı nitelik üzerine talâk gerçekleşir (Mergînânî, t.y., 1, 281; Bilmen, 1968: 2, 260).

Hanefî mezhebine göre kadın tefviz yetkisini kullanmadan önce koca verdiği yetkiden vazgeçemez. İmam Şâfiî'nin (v. 204) son görüşü de bu doğrultudadır (Mâverdi, 1994: 10, 173; İbn Âbidîn, 2011: 4, 555).

1.2.2. Hul' / Muhâlea

Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerde evlilik ve aile birliğinin korunması teşvik edilmiş (en-Nisâ 4/19, 21), eşlerin birbirine karşı anlayışlı olması, zorlukların beraber göğüslenmesi ve sorumluluklarını yerine getirmeleri istenmiştir. Yine eşlerin dinî, ekonomik ve sosyal konum bakımından denk olmasının önemine dikkat çekilerek ailenin bir denge üzerine kurulması ve evliliğin bir ömür olması hedeflenmiştir (Serahsî, t.y., 5, 107).

Bununla birlikte eşler arasında problem ve geçimsizliklerin ortaya çıkması (en-Nisâ 4/128) ve boşanmanın kaçınılmaz olması da mümkündür. Evlilik hayatının çekilmez hale geldiği ve evlilikten beklenen amaçların gerçekleşmesinin çok zor olduğu bu gibi durumlarda koca veya kendisine talâk yetkisi verilmiş kadın tek taraflı iradesiyle evlilik ilişkisini sona erdirebilir (en-Nisâ 4/130). Talâk hakkı bulunmayan kadın ise ancak muhâlea yoluyla veya mahkeme kararıyla eşinden ayrılabilir. Kadının muhâlea talep etmesi; eşler arasındaki anlaşmazlıkların giderilememesi, kadının maruz kaldığı fena

muamele sebebiyle evliliğin çekilemez hale gelmesi ve kocanın kendisini boşamaktan kaçınması halinde mümkün olduğu gibi bazen sebepsiz de olabilmektedir (Dalgın, 2017: 375).

Ancak böyle bir durumda Peygamber (s.a.v.) kadının haklı bir sebep olmaksızın kocasından kendisini boşaması için talepte bulunmasını hoş karşılamamış ve böyle bir davranışın uhrevî sorumluluğunu hatırlattığı bir hadîs-i şerifte: “*Sebepsiz yere kocasından kendisini boşamasını isteyen bir kadına cennet kokusu haram olur*” (Ebû Dâvûd, Talâk 18; Tirmizî, Talâk 10, 11) buyurmuştur.

Lügatte “elbiseyi çıkarmak, soyunmak, ayırmak” (İbn Manzûr, t.y., 4, 1232; Zebîdî, 1994: 450- 454; İbrahim Mustafa vd., t.y., 1, 299) gibi anlamlara gelen hul’ fikhî bir terim olarak ise; “*kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın hul’ lafzı veya o anlamı ifade eden bir kelime kullanmasıyla ayrılmaya razı olması üzerine kadının evlilik bağından kurtulmasını ifade eder*” (İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 188).

Karşılıklı anlaşmayla gerçekleşmesinden dolayı mufâale kalıbı kullanılarak muhâlea da denir. Mesela: Koca, karısına elli bin lira karşılığında seninle hul’ yaptım demesi üzerine kadının da “kabul ettim” demesi veya kadının kocasına “elli bin lira karşılığında bana hul’ yap” demesi, kocanın da “bu durumu kabul ettim” demesi gibi.

1.2.2.1. Hul’ün Meşruiyeti

Kur’ân-ı Kerîm’de hul’ ve muhâlea kelimeleri bu şekilde bizzat geçmemektedir. (Atar, 2005: 30, 399-402). Eşlerin birbiri için ayıp ve kusurlarını örtmede ve sırlarını gizlemede elbise gibi olduğunu belirten âyete istinaden (el-Bakara 2/187), elbiseyi çıkarmak anlamında hul’/muhâlea terimi kullanılmıştır. Muhâleanın naslardaki dayanağı, talâktan bahseden âyetin devamında yer alan “...*Karı ve kocanın Allah’ın sınırlarını hakkıyla muhafaza edememelerinden korkarsanız kadının evlilikten kurtulmak için -erkeğe bir meblağ vermesinde taraflara vebal yoktur*” (el-Bakara 2/229) meâlindeki kısım ve Peygamber’den (s.a.v.) rivâyet edilen: “*Hul’ bâin boşamadır*” (Beyhakî, 2002: 7, 316) hadîs-i şerîfi ile Sabit bin kays (r.a.) hakkındaki rivâyettir.

Hz. Âişe’den (r.anha) rivâyet edildiğine göre Habîbe bint Sehl, Sabit b. Kays’ın nikâhı altında iken (Sabit bir gün) onu dövmüş ve bir tarafını kırmış. Bunun üzerine, (Habîbe) sabahleyin onu Peygamber’e (s.a.v.) şikâyet etmiş. Peygamber (s.a.v.) de Sabit’i çağırıp: “*Onun mehrinin bir kısmını alarak kendisini boşa*” buyurmuş, bunun üzerine

(Sabit); “*Bu caiz olur mu? Yâ Rasûlallah!*” diye sormuş (Resûl-i Ekrem); “*Evet*” cevabını vermiş. (Sabit de); “*Ben ona mehir olarak iki bahçe vermiştim ve şu anda bunlar onun elinde bulunuyor*” demiştir. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) “*Onları al da onu boşa*” buyurmuş. O da öyle yapmıştır (Ebû Dâvûd, Talâk 18). Bu hadîs-i şerifte “Hz. Habîbe'nin kocasını Rasûlullah'a şikâyetine sebep olarak kocasının onu dövmesi gösterilirken, Buhârî'nin rivâyetinde geçen “*Ey Allah'ın Rasûlü, Sabit b. Kays'ın ne dinine ne de huyuna bir diyeceğim var. Fakat müslümanlıkta küfrân-ı nimetten (veya küfür derecesinde bir hata işlemekten) çekiniyorum*” (Buhârî, Talâk 12) cümlesi Hz. Habîbe'nin kocasını, kendisini dövdüğünden değil de başka bir sebepten dolayı şikâyet ettiği anlaşılmaktadır. Zira kocasının çirkin ve kısa boylu bir adam olduğu, bu yüzden Hz. Habîbe'nin ondan ayrılmak istediği Buhârî'nin rivâyetinde anlatılan şikâyet sebebidir. Fakat bu durum iki hadis arasında bir çelişki meydana getirmez. Çünkü Hz. Habîbe'nin kocasını Rasûlullah'a şikâyeti farklı sebeplerle müteaddit defalar vuku bulmuştur. Farklı rivâyetleri bir arada düşündüğümüzde; kocanın çirkin olması, kadının kocasından nefret etmesi ya da eşyle beraber yaşamayı istememesi gibi durumlar muhâleanın gerçekleşmesi için bir sebep olarak görülmüştür (Sehârenfûrî, 2015: 10, 216).

Fıkıh âlimleri muhâleanın meşru olduğu hususunda icmâ' etmişlerdir. Fakat Bekr b. Abdullah el-Müzenî (ö. 108/726) bu konuda cumhura muhalefet etmiş ve kocanın karısından bir şey almasının helâl olmadığını iddia etmiştir. Müzenî: “*Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur*” (el-Bakara 2/229) âyetinin “*Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın*” (en-Nisâ 4/20) âyeti ile nesh edildiğini savunmuştur. Ama bu görüşe itibar edilmediği ve âlimlerin icma'ını etkilemediği kaynaklarda ayrıca belirtilmiştir (Atar, 2005: 30, 399-402).

1.2.2.2. Hul'un Rükün ve Şartları

Muhâleanın fesih mi yoksa talâk mı olduğu hususu fakihler arasında ihtilafıdır (Kâsânî, 2002: 4, 312; Gazzâlî, 2004: 309). Bu ihtilafın neticesinde aranan şartlar ve rükünlerde de farklılıklar vardır. Hanefî mezhebine göre muhâleanın rükünü sadece îcab ve kabul iken, Cumhura göre sîğa, hul' bedeli ve eşler arasındaki helâllik ilişkisi de rükündür (Mâverdî, 1994: 10, 30; Mevsûatü'l-fikhiyye, 1990: 19, 234-259).

1.2.2.2.1. İcab ve Kabul

Fakihler talâk ehliyetine sahip (âkıl ve bâliğ) olan kocanın icabta bulunabileceği hususunda ittifak etmiştir. Ayrıca Şâfîî, Malikî ve Hanbelî fakihleri mahcûr⁵ ve sefihin⁶ hul'ünü de caiz görürler. İcab koca tarafından yapılmışsa Ebû Hanîfe'ye (v. 150/767) göre talâkı karısının kabulüne bağlamış sayılır ve hul' koca tarafından yemin hükümlerine tabi olur. Dolayısıyla koca kadının kabulünden önce de sonra da bu teklifinden dönemez, karısını da kabulden menedemez. Kendi lehine muhayyerlik şartı koyması geçerli olmadığından hul'ü feshetmesi de mümkün değildir (Atar, 2005: 30, 399-402). Şarta bağlaması, zamana izafesi ise caizdir.

Hul' kadın tarafından muâvaza⁷ akdidir. Dolayısıyla kocanın icabı ile geçerli olmaz, bilakis kadının kabulü şarttır. Kadın muhayyerlik şartı koşabilir ama şarta veya zamana bağlayamaz (Kâsânî, 2002: 4, 325). Zira muâvaza/ temlikât akitleri şart ve zamana bağlanmayı kabul etmez. Yine kadının rızası ve kabulde söylediğinin manasını biliyor olması şarttır. Kadın tehdit edilse veya söylediği icabın manasını bilmeseydi akit mün'akit olmaz. İcabın sonuç doğurması için kadının icabın yapıldığı mecliste, o anda orada değilse kendisine haber verildiği mecliste teklif edilen bedeli kabul ettiğine dair iradesini hemen açıklaması gerekir (Kâsânî, 2002: 4, 330).

1.2.2.2.2. Muhâlea Sığası

Hanefî mezhebinde icab ve kabulün içerisinde ele alınan sığa, Cumhura göre ayrı bir rükün kabul edilmiştir (Şîrâzî, 1995: 2, 491; İbn Rüşd, 2013: 491). Sığanın, lafzın söyleniş şekli ve ivaz içerip içermemesine göre farklı sonuçları ortaya çıkar. Buna göre:

- i. Kadının kabulüne gerek olmayan ve mal zikredilmeyen bir lafızla olabilir. Kocanın “Sana hul' yaptım” demesi gibi. Bu durumda hul' olmaz. Bilakis koca talâk niyetiyle söylemişse bâin talâk olur. Eğer talâka niyet etmemişse hiçbir şey olmaz. Çünkü burada sadece hul'ün lafzı vardır.
- ii. Kadının kabulüne gerek olmayan ve mal zikredilen bir lafızla olabilir. Mesela: kocanın “elli bin lira karşılığında sana hul' yaptım” demesi gibi. Kadın karşılığında

⁵ Belli bir şahsın sözlü tasarruflarından men edilmesi, yani sözlü tasarruflarının hükümsüz, geçersiz sayılmasıdır. (Erdoğan, 2016: 165).

⁶ Ergenlik çağına ulaşmış ve temyiz gücüne sahip olmakla birlikte harcamalarındaki ölçsüzlük sebebiyle kısıtlı sayılan kimse.

⁷ Fıkıh terimi olarak iki bedelin (ivaz) değişilmesini veya konusu böyle bir değişim olan akidleri ifade eder. (Bkz.: Aybakan, 2005: 30, 331, 332).

istenen bedeli vermeyi kabul ederse mal üzerine talâk gerçekleşir, eğer kadın bedeli vermeyi kabul etmez ise talâk gerçekleşmez.

- iii. Kadının kabulünü gerekli kılan ve mal zikredilen veya zikredilmeyen bir lafızla olursa, mesela “elli bin lira karşılığında bana hul’ yap” gibi veya koca mal zikretmez, mesela “hul’ yap” demesi gibi. Bu durumda kadın “kabul ettim” derse talâk gerçekleşir, kadın kabul etmez ise talâk gerçekleşmez (Mergînânî, t.y., 2, 302; Kâsânî, 2002: 4, 328; İbn Rüşd, 2013: 492).

1.2.2.2.3. Bedel

Kocanın karısından hul’ mukabilinde aldığı karşılığa denir. Bu kelimenin yerine fidiye, mal, ivaz, cu’l gibi kelimeler de kullanılmaktadır. Alım satımı meşrû olan ve ekonomik bir değer taşıyan menkul ve gayrimenkul mallarla bazı menfaatler yani mehir olmaya elverişli her mal hul’ da bedel olabilir (Atar, 2005: 30, 399-402). Ancak mehrin alt sınırı vardır, muhâlea bedelinin alt sınırı yoktur. Mesela: On bin lira bedelle veya kocanın küçük çocuğunu kadının ücretsiz emzirmesi karşılığında olabilir. Koca, kadını süknâ hakkından mahrum etmek için kadının evden ayrılması şartını koşsa bedel olmaz çünkü süknâ hakkı Allah hakkıdır. Bedelin kadının kendi malından verilmesi şart olmayıp bu bedel kadının akrabası veya başka bir şahıs tarafından da karşılanabilir (Şâfî, 2001: 6, 509; Mâverdî, 1994: 10, 43; Kâsânî, 2002: 4, 329).

Hanefilere göre kadının verdiği malı, hul’ hâkim kararı ile olmuş ise başka hiçbir şarta gerek olmadan koca diyaneten -gönül rahatlığı ile- kullanabilir. Sebebin koca olması, kadın olması, ikisi olması, mehirden az veya çok olması farketmez. Eğer muhâlea kadın ile kocanın arasında diyaneten oldu ise; sebebin koca olduğu durumlarda kocanın bedel alması caiz olmaz. Aksine kocanın, kadını bedelsiz boşaması uygun olur. Çünkü kadının hem hak etmediği bir talâk hem de bedel ödemesi söz konusudur. Eğer hul’ sebebi kadın veya her ikisi ise, kocanın bu durumda hul’ bedelini alması caizdir. Ancak aldığı bedelin mehirden fazla olmaması gerekir. Muhâlea ile ilgili hadîs-i şerifte Efendimiz (s.a.v.) Habîbe’ye (r.anha) mehir olarak aldığı bahçeyi kasederek “*Bahçeyi veriyor musun*” dedi, o da “*evet daha da fazlasını veriyorum*” deyince, Hz. Peygamber (s.a.v.) “*daha fazlasına gerek yok bahçe yeterli*” buyurmuştur (Ebû Dâvûd, Talak 18). Kocanın sebep olduğu ve karşılığında aldığı bedel veya her ikisinin sebep olup da mehirden fazla olan bedel habîs/pis mal olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu bedel dünyevi hükümler açısından geçerlidir (İbn Kudâme, 1997: 10, 274-278).

1.2.2.3. Hul'ün Sonuçları

Muhâlea yapıldıktan sonra mezhepler arasında görüş farkı olmakla beraber şu durumlar ortaya çıkar:

- i. Hul' sonucunda bir bâin talâk gerçekleşir. Çünkü mal ile yapılan boşama bâin boşamadır. Buna göre talâk adedi eksilir. Ancak muhâleayı fesih olarak kabul eden görüşe göre nikâh akdi sona ermekle birlikte talâk adedinde bir eksilme meydana gelmez.
- ii. Her iki anlayışa göre muhâlea yoluyla ayrılan kadın, talâk yoluyla boşanan kadın gibi iddet bekler, bedel olarak belirlenmemişse kocasından iddet nafakası alır, iddet müddeti içinde karı-kocadan biri ölse diğeri ona mirasçı olmaz.
- iii. Belirlenen şartlara uygun olarak hul' bedelini ödemek kadına lâzım olur.
- iv. Karı-koca için sabit olan haklar, -hul' yapılırken düşmesi söylenmiş veya söylenmemiş fark etmeksizin- Ebu Hanife'ye göre düşer (Abdulhamîd, t.y., 322).

1.2.3. Fesih

فيس-خ kökünden mastar olarak kullanılan fesih kelimesi sözlükte, “iptal etmek, bir uzvu ekleminden çıkarmak, bilmemek, hükümsüz kılmak, iki şeyi birbirinden ayırıp dağıtmak” gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzûr, t.y., 5, 3412; Fîrûzâbâdî, 2005: 257). Fikhî bir terim olarak ise; “*bir akdin veya hukuki bir muâmelenin irade ile veya meşru sebeplere binâen hüküm ile ortadan kaldırılmasıdır*” (Fîrûzâbâdî, 2005: 257; Bardakoğlu, 1995: 12, 427-436).

Fesih kelimesi veya aynı bağlamdaki kelimeler Kur'an'da geçmemektedir. Hadislerde ise hac niyetiyle ihrama girdikten sonra vazgeçip umreye niyetlenmek anlamında haccın feshinden bahsedilmektedir (Ebû Dâvûd, Menâsik 24).

Aile hukukunda ise fesih; “*nikâh akdi esnasında bulunan veya sonrasında meydana gelen -evliliğin sürdürülmesine engel- bir sebepten dolayı evlilik akdinin bozulmasıdır*” (Bilmen, 1968: 2, 175).

Bu durum, akit esnasında veya sonrasında in'ikad veya sıhhat şartlarından birinin olmaması/eksilmesi sebebiyle akdin kendiliğinden bozulması şeklinde olabileceği gibi, akdin nefâz ve lüzum şartlarının oluşmamasından dolayı eşlerin veya kadının velîsinin

akdin feshini istemesi şeklinde de olabilir (Bilmen, 1968: 2, 175). Fesih sebeplerini şu şekilde açıklayabiliriz:

1.2.3.1. Nikâh Akdi Esnasında Meydana Gelen Fesih Sebepleri

Fesih sebebi bazen nikâh esnasında anlaşılıp akde son verildiği gibi bazen de nikâh akdi esnasında ortaya çıkmakla birlikte sonradan anlaşılan veya nikâh akdine itiraz edilen durumlar söz konusudur. Bu durumlar şunlardır:

- i. Akitten sonra sıhhat şartlarının eksik olduğunun anlaşılması. Kadının kocasıyla evliliğinin haram olduğunun ortaya çıkması (kız kardeşi, süt kardeşi olması gibi), kadının başka bir erkekten iddet bekliyor olması, başka bir erkeğin nikâhında bulunması gibi (Abdülhamîd, t.y., 230).
- ii. Velî tarafından (babası ve dedesi hariç) bulûğdan önce nikâhları kıyılan erkek veya kızın bâliğ olduktan sonra evliliğin feshini talep etmeleri (İbn Âbidîn, 2011: 4, 174; Hallâf, 1990: 166).
- iii. Âkil ve bâliğ bir kadının, velîsinin izni olmadan dengi olmayan biriyle evlenmesi, velînin de buna razı olmayıp akdi feshetme talebi (Abdülhamîd, t.y., 230).
- iv. Yetişkin bir kadının, velîsinin izni olmadan, mehr-i mislin altında bir mehirle evlenmeye razı olması ancak kocanın mehr-i misli tamamlamaması nedeniyle velînin akdi feshetme talebi (İbn Âbidîn, 2011: 4, 179; Abdülhamîd, t.y., 230; Hallâf, 1990: 166).

1.2.3.2. Nikâh Akdinden Sonra Meydana Gelen Fesih Sebepleri

Nikâh akdi sahih bir şekilde kurulduğu halde erkek veya kadından kaynaklanan bir sebeple akdin feshedilmesi durumlarıdır. Bunlar:

- i. Eşlerden birinin İslâm'dan çıkması/ irtidât etmesi (İbn Âbidîn, 2011: 4, 184).
- ii. Kocanın Müslüman olup, kadının Müslüman olmaması veya başka semavi bir dine girmemesi (Kâsânî, 2002: 3, 618; İbn Âbidîn, 2011: 4, 183-184).
- iii. Kocanın veya kadının birbirlerinin usûl veya fûrû'yla, (zina yapmak, şehvetle öpmek gibi) hürmet-i müsâherayı doğuracak bir yakınlığa sebebiyet vermeleri (İbn Âbidîn, 2011: 4, 184).

1.2.3.3. Feshin Gerçekleşme şekli

Nikâh esnasında veya sonrasında ortaya çıkan bir sorun nedeniyle eşlerden birinin veya kadının velisinin evliliğin sonlandırılmasını istemesi halinde araştırma ve değerlendirme gerektiren fesih durumları hâkimin kararına bağlıdır (Kâsânî, 2002: 3, 618). Denklik, mehrin mehr-i misilden az olması, kadının İslâm'a girmeyi reddetmesi, bulûğ muhayyerliği sebebiyle fesih durumlarını örnek olarak sayabiliriz. Bu durumlarda nikâh ve sonuçları hâkimin feshetme kararına kadar geçerlidir (Ebû Zehrâ, 1957: 277).

Nikâh akdi sırasında veya sonrasında ortaya çıkan, insanların ittifak ettiği konularda ise takdir ve tahkîke gerek olmadan bizzat kendileri akdi feshederler (Abdülhamîd, t.y., 232). Böyle bir nikâhta eşlerin kendilerinin nikâhı feshetmemesi halinde, durumu bilen her Müslümanın -İslâm şeriatının muhafazası için- hâkime müracaat ederek fasid/batıl nikâhı bildirmesi ve hâkimin sonlandırması gerekir. Akit esnasında kadının nikâha mahal olmadığı (sütkardeşi veya nikâha engel akraba olması) anlaşılması, eşlerin hürmet-i müsâhera doğuran bir fiil işlemeleri, eşlerden birisinin İslâm dininden irtidadı gibi hallerde evlilik, fesih sebebi ortaya çıktığı anda sonlanır ve nikâhın sonuçları terettüp etmez (Ebû Zehrâ, 1957: 279).

1.2.3.4. Talâkla Feshin Farkı

Talâkla fesih arasında iki açıdan farklılık söz konusudur:

Talâk -daha önce geçtiği üzere- iki kısma ayrılır; birincisi ayrılığın hemen gerçekleştiği kısım ki, bu bâin talâktır, koca bu talâkta yeni bir akit ve mehir ile karısına dönebilir. İkincisi ise ayrılığın iddetten sonra gerçekleştiği yani iddet sonuna kadar kocanın kadını nikâhına alması için yeni bir akit veya mehre ihtiyaç olmayan ric'î talâktır. Fesihte ise ayrılık her zaman hemen gerçekleşir ve bazen koca yeniden karısına dönebilir bazen de dönemez (Hallâf, 1990: 166).

Talâk kocanın talâk/boşama haklarından birini düşürür, fesihte ise kocanın talâk hakkı düşmez yani yeniden aynı kadınla şartlarını taşıyarak evlenmesi durumunda, fesih olunan evlilik öncesi sayı geçerlidir (Abdülhamîd, t.y., 231; Hallâf, 1990: 166).

Talâk, genel olarak hâkimin hükmüne gerek olmaksızın meydana gelirken; fesih ise, takdir ve tahkîk gerektiren durumlarda hâkim kararına gerek duyar, insanların ittifak ettiği -herkesin mâ'lumu olan- konularda ise takdir ve tahkîke gerek olmadan fesih derhal gerçekleşir (Kâsânî, 2002: 3, 617; Hallâf, 1990: 167).

Talâk ile fesih, mahiyet ve sebepleri bakımından da farklıdır. Talâk, meşrû evliliği sonlandırırken; fesih ise akit esnasında veya sonrasında ortaya çıkan ve evliliğin devam etmesine engel olan durumlarda, akdi temelden bozmak ve nikâhın sağladığı helâlligi kaldırmaktır (Kâsânî, 2002: 3, 617; Bardakoğlu, 1995: 12, 427-436).

Boşanma durumunun mahkemede neticelenmesi halinde hâkimin karı ile kocayı boşaması talâk, ayırması/evliliği sonlandırması işlemi ise fesihtir (Abdülhamîd, t.y., 231).

1.2.4. Tefrîk

İslâm hukukunda esas itibariyle boşama hakkı kocanıdır. Dolayısıyla erkek istemediği bir evliliği sonlandırma hakkına her zaman sahiptir. Ancak kadının madden ve mânen zorda kaldığı, evliliğin çekilmez olup da kocanın -kadına talâk hakkı vermemişse- boşamaya yanaşmadığı durumlarda; kadın, ya mal karşılığında kocasından kendisini boşamasını talep edebilir ya da mahkemeye başvurup hâkimin evliliği bitirmesini isteyebilir.

Tefrîk, فَرَّقَ fiilinin mastarı olup, sözlükte “iki şeyi birbirinden ayırmak, aralarını açmak, bir bütünü parçalarına bölmek” gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzûr, t.y., 5, 3398; Fîrûzâbâdî, 2005: 918). Fikhî bir terim olarak ise; “kadının evliliği bitirmek için mahkemeye başvurması üzerine hâkim tarafından nikâh akdinin sonlandırılması (Acar, 2011: 40, 277-279) evliliğin bitirilmesi veya bir sebebe binaen hâkimin karı kocanın arasını ayırmasıdır” (Erdoğan, 2016: 557).

Kur’an-ı Kerîm’de sözlük anlamında birçok yerde, karı-kocayı birbirinden ayırmak anlamında da Bakara Sûresi 102. âyette geçmektedir (Abdûlbâkî, 2007: 627).

Hadîs-i şerîflerde liânla ilgili yerlerde -bizzat Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sorun yaşayan eşlerin arasını ayırdığına dair rivâyet olmamakla beraber- tefrîk kelimesinin benzerleri geçmektedir (Buhârî, Talâk 30; Müslim, Liân 3).

Fıkıh kitaplarımızda tefrîkin meşruiyetine yönelik Hz. Ömer’in (r.a.) uygulamaları delil olarak gösterilmiştir (Kâsânî, 2002: 3, 587; Mergînânî, t.y., 2, 313). Hz. Ömer’e bir kadın gelerek kocasının iktidarsızlığı sebebiyle cinsî münasebet yaşamadığını söylemiş, o da kadına bir yıl daha evliliğini sürdürmesi için zaman tanımış, aynı problemin devamından dolayı kadına tercih hakkı sunmuş, kadının eşinden ayrılmak istemesi üzerine Hz. Ömer aralarını tefrîk etmiş ve bu ayrılığı da bir bâin talâk saymıştır (Mergînânî, t.y., 2, 313). Kâsânî (v. 587/1191), Abdullah b. Mesud (r.a.) ve Hz. Ali’den (r.a.) benzer

rivâyetleri bildirdikten sonra şöyle bir hükmün ortaya çıktığını söyler: “*Bu olaylar tüm sahabenin gözü önünde meydana gelmiş ve kimsenin itirazından bahsedilmemektedir, dolayısıyla bu konuda sahabenin icma’ı vardır*” (Kâsânî, 2002: 3, 587).

1.2.4.1. Tefrîk sebepleri

İslâm hukukuna göre bazı durumlar dışında boşama yetkisi olmayan kadın, evlilik hayatında kocasından kaynaklanan bir problem yaşadığı halde mahkemeye başvurarak kocasından ayrılmayı talep edebilir mi? Bu başlıkta kazâî boşanma sebeplerinden bahsedeceğiz.

1.2.4.1.1. Ayıp (Hastalık ve Bedensel Kusurlar)

Cinsel ilişkiye engel olabilecek hastalıklarla, eşler arasında nefrete sebebiyet verecek ayıplardır (Acar, 2011: 40, 277-279). Kocanın, evliliğin geçerli olması için bazı ayıp ve kusurlardan salim olması konusunda fukahânın ittifakı vardır. Ancak bu ayıpların içeriği ve sonuçları mezhepler arasında ihtilâflıdır (Mevsûatü'l-fikhiyye, 1995: 32, 107-113).

Ebû Hanîfe (v. 150/767) ve Ebû Yûsuf'a (v. 182/798) göre nikâh akdinin lüzum şartına engel kusurların hepsi de iktidarsızlıkla ilgilidir. Bunlar: Mecbûb,⁸ innet,⁹ hasıy,¹⁰ te'hız,¹¹ hunûset¹² olup bunun dışında cinsel ilişkiye engel olmamakla beraber eşlerin birbirinden nefret etmesine yol açabilecek cüzzam ve akıl hastalığı gibi durumların kocada bulunması halinde Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre kadın ayrılma isteğinde bulunamaz. İmam Muhammed'e (v. 189/805) göre ise bulunabilir (Mergînânî, t.y., 2, 315; Mevsûatü'l-fikhiyye, 1995: 32, 107-113).

Sayılan bu rahatsızlıklar sebebiyle kadın hâkimden tefrîk talep ettiğinde hastalığın geçmesi ümidi varsa hâkim bir yıl mühlet verir. Bu süre içerisinde hastalık iyileşirse tefrîke mahal kalmaz. Hastalık iyileşmediği, koca da boşamaya yanaşmadığı takdirde kadın talebinde ısrar ederse hâkim eşleri ayırır. İyileşme veya düzelme umudu olmayan

⁸ Erkeğin tenasül uzvunun kesik olması demektir.

⁹ Kocanın iktidarsızlık sebebiyle karısıyla birlikte olamaması durumudur.

¹⁰ Kocanın yumurtalarının yok olması, iğdiş edilmiş olması demektir.

¹¹ Eşyle birlikte olmak isteyen erkeğin cinsel isteğinin büyücüler veya sihir yapanlar tarafından bağlanmış olmasını ifade etmektedir. (Bkz.: İbn Âbidîn, 2011: 5, 165-170).

¹² Hunûset: Bir kimsede hem kadın hem de erkek cinsel organının birlikte mevcut olması yahut da her iki organın da bulunmaması hali.

rahatsızlıklarda eşlerin arası beklemeksizin ayrılır (Bilmen, 1968: 2, 355; Abdülhamîd, t.y., 298). Kadın eğer eşinden ayrılmak istemiyorsa kimse kadını zorlayamaz.

Hanefî mezhebine göre bu illetlerin dışında kadının mahkemeye başvurmasıyla hâkim tefrîk kararı veremez. Şimdi sayacağımız sebepler Hanefî mezhebi haricindeki diğer mezhepler ve Osmanlı devleti zamanında çıkarılan 1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi tarafından da benimsenen görüşlerdir (Çeker, 2017: 2017, 53-56).

1.2.4.1.2. Gâiblik

Burada iki durum söz konusudur. Kaybolup kendisinden haber alınamayan, ölü mü diri mi olduğu bilinmeyen kimseye “mefkûd” (Erdoğan, 2016: 355), evini terk edip giden hayatta olduğu halde evine gelmeyen kimseye “gâib” denir (Erdoğan, 2016: 151). Evini terk eden kişi için Hanefî ve Şâfiî mezhebinin görüşü şu şekildedir; eğer kocanın yeri belliye hâkim kocanın bulunduğu yerin hâkimine yazı yazarak kocayı nafaka vermeye mecbur eder, yeri belli değilse emsalleri ölünceye kadar beklenmesi gerekir. Ayrıca kocası gâib olan kadının tefrîk için mahkemeye başvurma hakkı bulunmamaktadır (Mergînânî, t.y., 2, 474; İbn Rüşd, 2013: 477).

1.2.4.1.3. Kocanın Nafakayı Temin Etmemesi (Edememesi)

Koca nafaka teminine gücü yettiği halde eşinin nafakasını temin etmeyebilir veya gücü yetmediği için temin edemez. Her iki durumda da kadın, Hanefî mezhebine göre tefrîk için mahkemeye başvuramaz (İbn Rüşd, 2013: 476; Hallâf, 1990: 161).

Diğer üç mezhebe göre ise; kocanın nafakayı teminde yetersiz olması durumunda kadın hâkime başvurarak tefrîk talebinde bulunabilir. Hâkim, gerekli araştırma ve incelemeleri yaptıktan sonra nafaka temininin yerine getirilmediği sonucuna ulaşırsa boşamaya hükmeder ve eşlerin arasını ayırır (Abdülhamîd, t.y., 294; Hallâf, 1990: 161).

1.2.4.1.4. Fena Muamele (Şiddetli Geçimsizlik)

Günümüzde de aile birliğinin en temel problemlerinden birisi olan kocanın kötü söz ve davranışlarıyla karısına fiziksel şiddet göstererek zarar vermesi, ayrı evde yaşayarak hanımını yalnızlığa terk etmesi, haram bir fiili yapmaya zorlaması, kocanın alkol, uyuşturucu veya kumar gibi kötü alışkanlıklara sahip olması durumunda kadın; Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre mahkemeye başvurarak tefrîk talebinde bulunamaz (Abdülhamîd, t.y., 303). Kadın ancak mahkemeye kocasını kötü muamele etmekten engellemek için

başvurabilir. Hâkim birinci seferde kocayı bu işten men eder ve nasihatte bulunur. İkinci seferde caydırıcı ceza (ta'zir cezası) uygular (Mevsûatü'l-fikhiyye, 1995: 32, 107-113).

Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre ise kadın kendisine şiddet gösteren kocanın durumunu mahkemeye intikal ettirip tefrîk talebinde bulunur ve iddiasını da ispat ederse, hâkim aralarını ayırır. Kadın şikâyetinde ısrar eder ancak ispat edemezse hâkim her iki tarafın ailesinden münasip birer hakem tayin eder. Hakemler mümkünse karı kocanın arasını ıslah etmeye çalışırlar, bu mümkün değilse ve geçimsizliğe sebep kocaysa boşamaya, sebep kadın ise muhâleaya hükmederler (Hallâf, 1990: 164).

1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi şiddetli geçimsizlik durumunda Mâlikî mezhebinin görüşünü esas alarak hakemlerin boşama yetkisini kabul etmiştir (Çeker, 2017: 2017, 55, 56).

Din İşleri Yüksek Kurulu da bu görüş çerçevesinde, şiddetli geçimsizlik durumunda kadının mahkeme kararıyla boşanabileceği ve boşamanın bir bâin talâk olacağı fetvasını vermiştir (Fetvalar, 2018: 441).

1.2.4.1.5. Kocanın Hapsi veya Esir Olması

Kocanın hapis cezası alması veya esir düşmesi halini Hanefî ve Şâfiî mezhebi aynen kocanın gâib olmasındaki durum gibi kadının mahkemeye başvurması için geçerli bir sebep olarak görmezler (Mevsûatü'l-fikhiyye, 1993: 29, 5-77; Hallâf, 1990: 164).

Mâlikilere göre ise kocanın esir veya tutukluluk hali kesinleşir ve üç yıl veya daha fazla bir zamanı kapsarsa kadın tutukluluğun üzerinden bir yıl geçtikten sonra hâkimden tefrîk talebinde bulunabilir (Mevsûatü'l-fikhiyye, 1993: 29, 5-77).

Buraya kadar işlediğimiz ayrılık sebeplerine baktığımızda talâk, fesih veya tefrîk gibi hangi şekilde olursa olsun şu sonuç ortaya çıkar:

Evlilikte cinsel ilişki/zifâf veya cinsel ilişki yerine geçen halveti sahîha olmuş ise; ayrılığın erkek tarafından veya kadın tarafından olmasına bakılmaksızın, erkek kadına mehrin tamamını öder (İbn Kudâme, 1997: 10, 39; Hallâf, 1990: 164). Örneğin, koca dinden dönse, hürmeti müsâhera gerektiren bir şey yapsa veya kadın aynı şeyleri yapsa fark etmez.

Eğer ayrılık zifâf/cinsel ilişki veya cinsel ilişki yerine geçen halvetten önce olmuş ise; ayrılığın sebebi kadın ise mehrin tamamı düşer, ayrılığın sebebi koca ise; mehir mehr-i

müsemma ise mehrin yarısı, müsemma değil ise mut'a gerekir (Kâsânî, 2002: 3, 617; İbn Kudâme, 1997: 10, 7; Ebû Zehrâ, 1957: 278).

Ayrılık, kocanın ölmesi veya kadının masiyeti sebebiyle olursa; kadın bu durumda nafaka almayı hak etmez. Eğer ayrılık bu iki durumun dışında başka bir sebepten meydana gelmişse, kocanın karısını boşaması, hâkimin eşleri boşaması, hâkimin kadının masiyeti dışında bir sebeple evliliği fesh etmesi, karı-kocanın akdi feshi gibi durumlarda kadın iddet süresince nafaka almayı hak eder (Bilmen, 1968: 2, 182).

1.2.5. İlâ

Lügatte *إيلاء* fiilinin mastarı olarak "إيلاء" şeklinde gelen kelime "yemin etmek" anlamındadır (el-İsfahânî , 2014: 84; İbn Manzûr, t.y., 1, 117). Fikhî bir terim olarak ise; "kocanın, dört ay veya daha uzun bir süre eşiyle cinsel ilişkide bulunmamak üzere yemin etmesidir. Bu yasaklama adak veya bir şarta bağlamak suretiyle de olabilir" (Kâsânî, 2002: 4, 349; Bilmen, 1968: 2, 178; Döndüren, 2000: 22, 61-62).

1.2.5.1. İlânın Meşruiyeti

İlâ, Kitap ve Sünnet'le sabittir (Ebû Zehrâ, 1957: 343). Cahiliye döneminde kocanın eşine kızıp onu cezalandırmak istediğinde başvurduğu yollardan birisi; kocanın bir yıl veya daha uzun süre karısına yaklaşmayacağına dair yemin ederek hem cinsî münasebetten uzak durması hem de kadına yeni bir evlilik yolu açmaması şeklinde onu mağdur bırakmasıydı. Yani düzenli bir evlilik hayatı da yok, kadını boşayıp başkası ile evlenmesine müsaade de yoktu. İslâm kocanın hanımına bu şekilde zulmetmesine engel olmak için konuyu açık ve net bir şekilde sınırlandırmış ve kadının mağduriyetini gidermiştir. İlâ konusunu düzenleyen âyetler şu şekildedir:

لِّلَّذِينَ يُؤَلُّونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرِيصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِنْ فَاءُوا ۖ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ

رَحِيمٌ

"Eşlerine yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" (el-Bakara 2/226).

وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir” (el-Bakara 2/227). Bu âyetlerin nüzul sebebi olarak İbn Abbas (v. 68/687) (r.a.) : “Cahiliye ehlinin îlâsı bir sene, iki sene ve bundan fazlasıydı. Allah îlâyı onlar için dört ayla sınırladı” (Kurtubî, 2006: 4, 22) demiştir.

Sünnet’ten delil ise; Hz. Âişe’den (r.anha) nakledilen, “*Rasûlüllah (s.a.v.) eşlerine îlâ yaptı ve kendisine helâli haram kıldı. Arkasından da haramı helâl yaptı ve yeminden dolayı keffâret verdi*” şeklindeki rivâyet ve bu çerçevedeki diğer hadislerdir (Buhârî, Nikâh 91, 92, Talâk 19; Tirmizî, Talâk 21).

Îlâ sarîh, örfte sarîh yerine câri başka bir lafız veya kinevî lafız kullanılarak yapılabilir. Allah adına veya örfen yemin için kullanılan Allah’ın bir sıfatıyla sarîh şekilde îlâ gerçekleşir (Bilmen, 1968: 2, 291). Meselâ: Kocanın hanımına “Allah’a yemin olsun sana dört ay yaklaşmayacağım” sözü gibi.

Aynı şekilde sarîh lafız olmak üzere; koca îlâyı kendisine ağır gelebilecek bir adağa bağlayabilir (Mergînânî, t.y., 2, 300). “Seninle ilişkiye girersem hac yapmak üzerime farz olsun” sözü gibi veya îlâyı talâka bağlayabilir. “Seninle ilişkiye girersem nikâhımız sona ersin” gibi. Böyle sarîh bir şekilde söylenen îlâ sözlerinde niyete bakılmaz aynen talâkta olduğu gibi sonuç doğurur (Mergînânî, t.y., 2, 300; (Bilmen, 1968: 2, 293).

Kinevî lafızlarda ise; kocanın söylediği bu sözle îlâyı kastetmesi durumunda sonuç doğurur. “Bundan sonra seninle aynı yastığa baş koymam” demesi ve îlâyâ niyet etmesi gibi (İbn Âbidîn, 2011: 5, 60,61; Bilmen, 1968: 2, 291).

1.2.5.2. Îlânın Şartları

Hanefî mezhebine göre îlânın rûknü; kişinin karısı ile belli bir süre ilişkiye girmeyi sarîh veya kinevî lafızlarla kendisine yasakladığına delalet edecek şekilde yemin etmesidir (Kâsânî, 2002: 4, 369; İbn Âbidîn, 2011: 5, 58).

Îlâ yapan koca akıllı ve bâliğ olmalı, çocuğun ve delinin îlâ yapması geçersizdir (Kâsânî, 2002: 4, 369).

Kendisine îlâ yapılan kadınla nikâhın halen devam ediyor olması veya ric’î talâktan iddet bekliyor olması gerekir. Kadın üç talâk veya bir bâin talâkla boşama ile boşanmışsa artık îlâyâ yer kalmaz.

Îlâ süresi; kocanın karısına temas etmeyeceği süre ya mutlak olmalı, ya da Hanefilere göre en az dört ay, Şâfîî, Mâlikî ve Hanbelî de ise dört aydan çok olmalıdır. Dört aydan kısa süreli îlâ bir sonuç doğurmaz (Mâverdî, 1994: 10, 337; İbn Rüşd, 2013: 516).

Müddet içerisinde kocanın karısına geri dönmemesi de îlânın şartlarındandır. Karısına en az dört ay yaklaşmamaya yemin eden kocanın bu halinden vazgeçip müddet içerisinde yemininden dönmesine îlâdan fey' denir (el-İsfahânî , 2014: 650; Cessâs, t.y., 2, 47; Kâsânî, 2002: 4, 373).

1.2.5.3. Îlânın Sonuçları

Îlâ dört aydan kısa süreli olduğunda hiçbir sonuç doğurmaz. Böyle durumda koca süre dolmadan eşine dönerse yeminini bozmuş olması sebebi ile keffâret vermesi gerekir, eğer süre içinde eşiyile ilişkiye girmez ise yeminini yerine getirdiği için hiçbir şey lazım gelmez (Kâsânî, 2002: 4, 369-373).

Îlânın dört aydan fazla olması halinde ise; koca süre dolmadan önce eşine döndüğü (fey' olduğu) takdirde yeminini bozmuş sayılacağı için sadece yemin keffâreti gerekir. Koca eşine dönmediği halde süre tamam olursa beynûnet meydana gelir, artık îlânın bir hükmü kalmaz yani bundan sonra nikâh yenilense ve koca karısıyla cinsel ilişkiye girse keffâret gerekmez (Bilmen, 1968: 2, 301).

Kocanın eşine dönmesi cinsel ilişkiyle olur. Eğer cima' mümkün değil ise karı-kocadan biri hasta, tutuklu, uzakta veya koca iktidarsız ise ihtilafsız şekilde kocanın sözlü ifadesi ile olur. Îlâ süresi içinde engel ortadan kalkarsa sözlü dönüş hükmünü yitirir, fizîki dönüş gerekli olur (Kâsânî, 2002: 4, 373-375; İbn Âbidîn, 2011: 5, 72).

Dört aylık sürenin dolması halinde îlâ gerçekleşmiş olur. Hanefî mezhebine göre eşler birbirinden hâkime başvurmaya gerek olmadan bâin talâkla ayrılır (Mergînânî, t.y., 2, 299; Ebû Zehrâ, 1957: 344). Şâfîî, Malikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise; dört ayın dolması ile talâk kendiliğinden gerçekleşmez. Bu durumda kocanın karısına dönmesi veya karısını boşaması gerekir, eğer koca ikisinden birini yapmazsa kadın mahkemeye başvurur ve hâkim aralarını ayırır. Her iki durumda da bir ric'î talâk gerçekleşir (Mâverdî, 1994: 10, 341; İbn Rüşd, 2013: 515, 516; Mevsûatü'l-fikhiyye, 1993: 29, 5-77).

Bu sonuca binaen; Cumhura göre sürenin dolmasından sonra kadın iddet beklerken kocanın dönmesiyle evlilik devam eder, Hanefilere göre ise -eğer talâk hakkı bitmemişse- yeni bir nikâh akdi gerekir (Döndüren, 2000: 22, 61-62).

1.2.6. Liân

Ailede eşlerden beklenen, evliliğin gereklerine riâyet etmeleri ve iffetlerini korumalarıdır. Ancak bazen hoş olmayan, dinin ve ahlâkın onaylamadığı olaylar da meydana gelebilir. Eşlerden birinin zina etmesi veya o yola tevessül etmesi ailedeki huzuru ve aile şerefini zedeler. İslâm dini, kocanın karısına zina isnad etmesi ve bu durumu açık şekilde ispat edememesi veya kadına zina isnad edilmesi ve kadının bunu kabul etmeyerek mahkemeye başvurması hakkını sunmuştur. Burada kazf suretiyle meydana gelen suçlamayı def etmek, iffetsiz bir eşten kurtulmak, gayri meşru bir çocuktan aileyi korumak, evlilik hukukuna tecavüzden dolayı kesin bir ayrılıkla bir çeşit cezalandırma, başkalarına etkili ve engelleyici bir ibret gibi çok hikmetler vardır.

Lügatte la'n "kovma, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırma" anlamında, müfaâle babından mastar olarak ise "karşılıklı lanetleşme" anlamına gelmektedir (İbn Manzûr, t.y., 5, 4044). Fıkhî bir terim olarak ise; "*kocanın karısına zina isnadında bulunması veya çocuğunun zina mahsulü olduğunu iddia etmesi ve bu iddiasını da desteklemek için dört şahit getirememesi sonucunda karı ile kocanın, hâkim huzurunda şer'î esaslara uygun olarak dörder defa şhadette bulduktan sonra kendilerine lanet ve gazab okumalarıdır*" (Bilmen, 1968: 2, 325; Erdoğan, 2016: 327).

1.2.6.1. Liânın Meşruiyeti

Liân, Kitap ve Sünnetle sabittir. Sahâbeden Uveymir el-Aclânî veya bazı rivâyetlerde Hilal b. Umeyye karısının zina ettiğini ileri sürmüş (Buhârî, Talâk 26-30; Ebû Dâvûd, Talâk 27) durum Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ulaşınca; "*Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir*" (en-Nûr 24/4) âyetinin gereğince Hz. Peygamber'in, "*Dört şahit getir, yoksa seni zina iftirasından cezalandırırım*" demesi üzerine liânla ilgili olarak Nûr suresi 6-9. âyetleri nâzil olmuştur. İlgili âyetler bu durumdaki kocanın liân yoluyla kazf/iftira, kadının da zina cezasından kurtulacağı hükmünü getirmiştir (Aydın, 2003: 27, 172-173).

1.2.6.2. Liânın Şartları

Liânın yapılabilmesi için karı ve kocanın sahip olması gereken şartlar vardır.

- i. Karı ve kocanın her biri şهادete ve yemine ehil olmalı, yani akıllı, ergen, hür, Müslüman, kazfdan dolayı daha öncesinde had vurulmamış olmalı ve dilsiz olmamalıdır (İbn Âbidîn, 2011: 5, 150; Ebû Zehrâ, 1957: 345).
- ii. Karı ve kocanın arasındaki zina isnadı İslâm diyarında olmalı (Mevsûatü'l-fikhiyye, 1995: 35, 246-267; Bilmen, 1968: 2, 231).
- iii. Liânın gerçekleşmesi için kocanın karısına zina isnad etmesi ve beyyine getirememesi gerekir (Kâsânî, 2002: 5, 36; İbn Âbidîn, 2011: 5, 153).
- iv. Kendisine zina isnad edilen kadının bu suçlamayı inkâr etmesi gerekir. Aynı şekilde muhsan/iffetli olmalı yani daha önceden zina yapan veya kendisine zina haddi uygulanan birisi olmamalıdır (Kâsânî, 2002: 5, 37; Bilmen, 1968: 2, 331, 332).
- v. Karı-koca arasında sahîh bir evlilik olması şarttır. Eğer sahîh evlilik yoksa koca zina iftirası/haddi kazf cezası alır. Ric'î talâkla boşanmış kadın iddet süresi içinde evli kabul edilir (Kâsânî, 2002: 5, 42; Mevsûatü'l-fikhiyye, 1995: 35, 246-267).
- vi. Kocanın kazf suçundan daha önce mahkûm olması halinde de şahitlik ehliyetini kaybettiği için liâna başvurulmaz (Serahsî, t.y., 7, 62).
- vii. Liânın yapılabilmesi için eşlerin her ikisi veya birisi mahkemeden liân uygulanmasını talep etmesi gerekir; yoksa hâkim re'sen böyle bir işlemi başlatamaz (Serahsî, t.y., 7, 62; Bilmen, 1968: 2, 331).

1.2.6.3. Liânın Uygulanışı ve Sonuçları

Liânın uygulanışı esnasında hâkimin huzurunda önce koca dört defa: “Allah'ı şahit tutarım ki ben zina isnadında kesinlikle doğru söylüyorum” der ve beşinci olarak da, “Eğer zina isnadında yalan söyleyenlerden isem Allah'ın lâneti benim üzerime olsun” sözüyle yeminini tamamlar. Sonra kadın dört defa, “Allah'ı şahit tutarım ki kocam bana zina isnadında mutlaka yalan söylemektedir” der ve beşinci olarak da, “Eğer doğru söylüyorsa Allah'ın gazabı benim üzerime olsun” sözüyle liânı tamamlar. Eğer doğacak/doğmuş çocuğun nesebinin reddi söz konusu ise lanetleşme esnasında bu durum da açıkça belirtilir (Serahsî, t.y., 7, 64; Kâsânî, 2002: 5, 25).

Koca eğer yemin etmekten kaçınırsa yemin edinceye veya karısına zina isnad ederek yalan söylediğini kabul edinceye kadar hapsedilir. Aynı şekilde koca yeminini

tamamlandıktan sonra kadın yemin etmekten kaçınırsa yemin edinceye veya kocasının doğru söylediğini kabul edinceye kadar hapsedilir. Eğer kadın kocasının doğru söylediğini kabul ederse yemin etmesine de gerek kalmaz (Kâsânî, 2002: 5, 28).

Liân tamamlandıktan sonra; kocadan kazf haddi, kadından da zina haddi düşer (Mevsûatü'l-fıkhiyye, 1995: 35, 246-267).

Karı ile koca arasında cinsî münasebet ve yakınlaşma haram olur. Ancak aralarında ayrılık kendiliğinden meydana gelmez, hâkim eşleri ayırır. Hanefî mezhebine göre bu bir bâin talâktır (Serahsî, t.y., 7, 65; Bilmen, 1968: 2, 335).

Liân çocuğun nesebini red hususunda ise; çocuğun koca ile nesep bağı kesilir çocuk sadece annesine bağlanır. Bu durumda babanın çocuğa karşı miras, nafaka sorumluluğu olmaz. Ancak çocuk ile baba arasında kan bağı, sıhrî hısımlık ve süt hısımlığından doğan evlilik engelleri geçerlidir. Bu ihtiyat bir gün liân yapanın yalan söylediğini itiraf etmesi ve tekrar nesep ilişkisinin kurulması ihtimaline binâendir (Aydın, 2003: 27, 172-173).

Liânla meydana gelen ayrılık Hanefî ve Hanbelî mezhebine göre talâk, Mâlikî ve Şâfiî mezhebine göre ise fesihdir (İbn Rüşd, 2013: 533).

Âlimlerin çoğuna göre liân yapan karı koca bir daha asla bir araya gelemez yani evlenemezler. Ancak liân yapan erkek karısına iftira attığını söyler ve liândan dönerse Ebû Hanife'ye göre nikâhı haram kılan engel ortadan kalktığı için tekrar evlenebilirler (Kâsânî, 2002: 5, 53).

1.2.7. Zihâr

Sözlükte “sırt, arka, yüzey” gibi anlamlara gelen “zahr/ظهر” (el-İsfahânî , 2014: 541; İbn Manzûr, t.y., 4, 2765) kelimesinden türeyen zihâr teriminin fikhî anlamı; “kocanın, kendisine haram kılmak maksadıyla karısını veya karısının baş, yüz, sırt gibi bütünü ifade eden bir bölümünü nesep, süt emme veya sıhriyyet sebebiyle ebedi olarak kendisine evlenmesi dinen yasak olan bir kadına benzetmesi demektir” (Mevsîlî, 2011: 3,161; İbn Âbidîn, 2011: 5, 125; Erdoğan, 2016: 620; Yaman, 2013: 44, 387-390). Zihâr veya müzâhere bir ayrılık anlamı ifade ettiği için zâhir olmak/ortaya çıkmak anlamına gelen “müzâheret” kelimesinden ayırmak için “min” harfi cerri ile kullanılmıştır (Yazır, 2001: 7, 452). Genelde, “Sen bana annemin sırtı (zahrı) gibisin” şeklinde söylendiğinden zihâr denmiştir. Bu benzetmede bakılması haram olan başka uzuvların değil de sırt kelimesinin kullanılması hakkında sırtın cinsel ilişkiden istiare olduğu ya da geçimsiz ve

itaatsiz olan kadına kocasının sırtını dönmesinden ve onu yalnız bırakmasından dolayı bu isimle anıldığı şeklinde görüşler vardır (İbn Âbidîn, 2011: 5, 123; Yaman, 2013: 44, 387-390).

Zihâr kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de fiil kalıbında el-Ahzâb 33/4, el-Mücâdele 58/2-3 âyetlerinde olmak üzere üç yerde geçmektedir (Abdülbâkî, 2007: 540). Hadîs- i şeriflerde ise zihâr âyetlerinin nüzulüne sebep olan Evs b. Sâmî'tin karısı Havle binti Sâlebe ile olan olay pek çok hadis kaynağında geçmektedir (Buhârî, Talâk 21; Ebû Dâvûd, Talâk 17; Bkz: Wensinck, 1962: 4, 89).

Zihâr, Cahiliye devrinde Araplar arasında bir boşama şekliydi. Ancak bu boşama bir anlamda kadını cezalandırmayı da içerdiğinden bilinen talâk gibi değildir. Şöyle ki bir kişi hanımından hoşlanmadığı ve onun başkasıyla evlenmesini de arzu etmediği zaman zihâr veya îlâ yapar, böylece kadın ne boşanmış olup başkasıyla evlenebilir ne de zihâr yapan kocasıyla birlikteliği devam ederdi. Birden fazla eşi olan erkek için bu uygulama bir mahrumiyet olmazken, kadın açısından bir muammaya dönüşmekte psikolojik bir işkence halini almaktaydı (Serahsî, t.y., 6, 224; Zemahşerî, 1998: 6, 57; Zuhaylî, 2018: 9, 461). İslâm dini zihârın aslını kabul etmekle beraber hükmünü nikâh bağı kopmaksızın keffâret ödeyinceye kadar cinsî münasebetin haram kılınması şeklinde değiştirmiştir (Serahsî, t.y., 6, 224; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 220). Ancak burada keffâret sebebi bir kısım fakihe göre zihârın yapılmış olması, cumhura göre ise zihârdan/yeminden sonra kocanın evliliğe devam kararı vermesidir (Yaran, 2002: 25, 179-182).

1.2.7.1. Zihâr Keffâretinin Meşru' Kılınışı

Zihârla ilgili ilk olarak “Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır. Kendilerine zihâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır...”¹³ Âyeti nâzil oldu. Daha sonra “...İçinizden zihâr yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır.¹⁴ Kadınlardan zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah, yaptıklarınızdan haberi olandır. (Buna imkân) bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce art arda iki ay oruç tutar.

¹³ İlgili ayetin metni şöyledir: مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي حَوْفِهِ ۖ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ إِلَّا لِيُظَاهَرُوا مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ ادَّعَىٰكُمْ ۚ el-Ahzâb 33/4.

¹⁴ الَّذِينَ يُظَاهَرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا الْأَلْيَاءُ ۚ وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ (el-Mücâdele 58/2).

Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu (hafifletme), Allah'a ve Rasûlüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır" (el-Mücâdele 58/3, 4) âyetleriyle zihâr keffâretinin hükmü tamamlandı.

Zikredilen âyetlerden anlaşıldığına göre nüzul sebebi Ensar'dan Evs b. Sâmit'in karısı Havle (bazı rivâyetlerde Huveyle) binti Sâlebe'ye (r.anha) zihâr yapmasıdır. Havle'nin anlattığına göre kocası Evs, iyice yaşlanıp geçimsiz ve biraz da titiz hale gelince bir gün kendisine kızarak Arapların cahiliye devrinde hanımlarına söyledikleri gibi "*Sen bana annemin sırtı gibi ol*" dedi ve evden çıkıp gitti, Evs (r.a.) çok geçmeden söylediğine pişman olup geri dönerek eşiyle beraber olmak istedi. Ancak Havle, yanına gelmekten çekindi ve ona; "*Canım kudret elinde bulunan Rabbime yemin ederim ki sen o sözü söyledikten sonra, Allah ve Rasûlü hükmünü verinceye kadar benim yanına gelemezsin. Git Rasûlüllah'a danış.*" dedi. Ancak Evs (r.a.) Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmaya utandığı için hanımını gönderdi. Kadın: "*Ya Rasûlallah! Evs benimle evlendiğinde gençtim, çekici idim. Ancak yaşım ilerleyip birçok çocuğum olunca Evs beni anası gibi kıldı ve kimsesiz bırakıverdi*" dedi ve Rasûlüllah'tan (s.a.v.) durumuna çare bulmasını istedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de ona: "*Ben şimdiye kadar bu konuda bir şeyle emrolunmadım, görüşüm ise senin ona haram olduğun şeklindedir.*" dedi. Kadın, "*Vallâhi o, talâk zikretmedi.*" dedi. Rasûlüllah ise; "*haram olmuşsun*" diye tekrar etti. Ancak kadın ısrarla mücadeleye devam etti. Sonra halini Allah'a arz ederek, "*Allah'ım yalnızlığımın şiddetinden ve bana zor gelecek olan ayrılık acısından sana şikâyette bulunuyorum. Küçük çocuklarım var, onları ona (Evs'e) bıraksam zâyi' olacaklar, yanına alsam aç kalacaklar. Peygamberinin lisanına bir vahiy indir,*" şeklinde yalvardı. Havle henüz oradan ayrılmamıştı ki, ilgili âyetler nâzil oldu (Ebû Dâvûd, Talâk 17; Taberî, 2001: 14, 3-5; Cessâs, t.y., 5, 303).

Zihârla ilgili hükümlerin çerçevesini oluşturan âyet ve rivâyetlerde cahiliye döneminde uygulanan ve kadını muallakta bırakan bu tasarrufun boşama sayılmayacağı ve keffâret ödemek şartıyla evliliğin devam edeceği bildirilmiştir (Yaman, 2013: 44, 387-390).

1.2.7.2. Zihârın Şartları

Zihâr olması için gereken rükün ve şartlar hususunda fakihler arasında birçok ihtilaf söz konusudur (İbn Rüşd, 2013: 519). Hanefî mezhebine göre zihârın rüknü, zihâra delalet eden sözdür (Kâsânî, 2002: 5, 3). Cumhura göre ise dört tane rüknü olup zihâr yapan/koca,

kendisine zihâr yapılan/Müslüman veya ehl-i kitap eş, sîğa veya lafız ve kendisine benzetilen kişi/evlenmesi ebedi haram olan kadınlardır (Bilmen, 1968: 2, 310-313; Zuhaylî, 2018: 9, 466).

Hanefî ve Mâlikîlere göre zihâr yapan kocanın akıllı, bâliğ ve müslüman olması şarttır. Şâfîî mezhebi zimmînin zihârını geçerli kabul ederken. Hanefî ve Malikîlere göre ise geçersizdir (Cessâs, t.y., 5, 303; İbn Âbidîn, 2011: 5, 125; İbn Kudâme, 1997: 11, 56).

Bu farklılığı daha sonra delilleriyle işleyeceğiz. Çocuğun, mecnunun, bunağın, baygın ve uyku halinde olan kişinin zihârı geçersizdir. Mükreh kişinin zihârı Hanefî mezhebine göre feshi mümkün olmayan tasarruflardan olduğu için geçerli sayılırken, cumhura göre mükreh şahısta tam ehliyet bulunmadığı için geçersiz görülmüştür (Bilmen, 1968: 2, 312; Zuhaylî, 2018: 9, 467).

Kendisine zihâr yapılan açısından şartlar; kadının zihâr yapanın hanımı olması, yani kocanın nikâhı altında olması gerekir. Evliliğin hakikaten veya hükmen devam etmesi gerekir (Kâsânî, 2002: 5, 10; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 229). Buna göre ric'î talâktan iddet bekleyen kadına da zihâr yapılabilir. Cinsel ilişkinin haram olduğu fâsid nikâhta veya bâin talâk iddeti bekleyen kadına zihâr yapılamaz. Hanefîlere göre zihârın kadının bedenine veya bedeninin tamamını temsil eden bir uzvuna veya “üçte birin” gibi bir sözle şuyu' ifade eden bir cüzüne yapılması gerekir (İbn Âbidîn, 2011: 5, 125; İbn Kudâme, 1997: 11, 57; Yaman, 2013: 44, 387-390).

Kendisine benzetilen kadın açısından şartlar; nikâhlanması kocaya ebedi şekilde haram olan kadınlardan olmalı, zihâr yapanın sırt, karın, uyluk, tenasül uzvu gibi bakılması haram olan bir uzva benzetmesi gerekir. Benzetilen şey meselâ el, ayak gibi bedeninin bütününe çağrıştırmayan bölümler veya saç, tükürük, gözyaşı gibi hükmen parça sayılanlardan olursa Hanefîler zihârın gerçekleşmeyeceğini söylerken Mâlikîler'le bazı Şâfîîler aksi görüştedir (Kurtubî, 2006: 20, 287; İbn Kudâme, 1997: 11, 65). Buna ilaveten kendisine benzetilenin kadın cinsinden olması gerekir. “Sen bana oğlumun sırtı gibisin” dese sahih olmaz. Ancak sonraki bazı Hanbelîler erkeğe benzetmeyi de zihâr kabul etmişlerdir (İbn Kudâme, 1997: 11, 59; Yaman, 2013: 44, 387-390).

İslâm hukukçularının çoğunluğu, zihârı boşamaya benzeterek, kadının yapacağı zihârı geçerli görmemişlerdir. Bunun için keffâretin gerekip gerekmeyeceği hususunda da âlimler farklı görüşlere sahiptir. Hanefîlerden Ebû Yûsuf'a (v. 182/798) göre zihâr keffâreti, İmam Muhammed'e (v. 189/805) göre kadına bir şey gerekmez, Hasan b.

Ziyâd'a (v. 204/820) göre ise yemin keffâreti vermesi gerekir. İmam Şâfiî (v. 204/820) ve Mâlik'e (v. 179/795) göre de kadına herhangi bir keffâret gerekmez (İbn Rüşd, 2013: 522; Zuhaylî, 2018: 9, 468).

Haram olan nesnelere benzetmede ise, “sen bana tıpkı domuz gibisin” çoğunluk tarafından zihâr sayılmamıştır. Böyle bir benzetmeyi Hanefiler sözü söyleyenin niyetine göre talâk veya îlâ kabul ederken Mâlikîler'de bâin talâk veya zihâr olarak değerlendirme yönünde iki yaklaşım vardır (Zuhaylî, 2018: 9, 462; Yaman, 2013: 44, 387-390).

1.2.7.3. Zihâr Çeşitleri

Zihâr süreyle sınırlı olup olmaması açısından muvakkat ve ebedî, diye iki kısma ayrılmaktadır. Süreyle sınırlı olmadığı takdirde ebedî olacağı noktasında görüş birliği vardır. Ancak muvakkat olması halinde fakihler farklı görüşler beyan etmiştir. Mâlikîler, zihârı talâka benzeterek cinsel ilişkiyi haram kıldığı için muvakkat olamayacağını dolayısıyla sürenin geçersiz olup zihârın ebedî olduğunu savunmuştur. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri sürenin geçerli olduğunu, bu süre içinde cinsî münasebetin haram olacağını, sürenin sona ermesiyle de zihâr hükmünün kalkacağını ve dolayısıyla keffâret gerekmeden ilişkinin helâl duruma geleceğini söylemişlerdir (İbn Kudâme, 1997: 11, 68).

Şarta bağlı olup olmaması açısından: Bir şarta bağlı olup olmaması açısından muallak ve müneccez diye ayrılmıştır. Müneccez zihârı herkes kabul etmesine rağmen, muallak zihârı cumhur talâka kıyas ederek geçerli saymış, ancak Ca'ferîler zihârın ancak müneccez olabileceğini ileri sürmüşlerdir (Serahsî, t.y., 6, 233; Yaman, 2013: 44, 387-390).

1.2.7.4. Zihârın Sonucu

İslâm hukukunun cahiliye döneminde uygulanan zihârın hükmünü değiştirerek kadının mağduriyetine son verdiğini söylemiştik. Koca, evliliğe devam etmek istiyorsa keffâreti yerine getirmeli veya evliliği sonlandırmalı, bu bağlamda zihârın sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz.

- i. Zihârda keffâret ödemediği önce cinsî münasebet ittifakla haramdır. Cinsel ilişki olmamakla birlikte öpme, dokunma, kucaklama gibi cinsel içerikli davranışlar “*onlarla temas etmeden önce*” âyetindeki ifadeyi genel olarak yorumlayan Ebû Hanîfe (v. 150/767), Evzâî (v. 157/774) ve İmam Mâlik'e (v. 179/795) göre yasaktır (İbn Kudâme, 1997: 11, 67; İbn Âbidîn, 2011: 5, 129). Ancak bu fiiller

keffâret değil tevbe gerektirir. Süfyân es-Sevrî (v. 161/778), Şâfiî (v. 204/820) ve Ahmed b. Hanbel'e (v. 241/855) göre ise birleşme dışındaki ön fiiller mübahtır (İbn Kudâme, 1997: 11, 67; İbn Rüşd, 2013: 526).

- ii. Kocanın ya keffâreti yerine getirerek evliliği devam ettirmesi ya da eşini boşaması zihârın ikinci sonucudur. Bunları yapmayan koca ise, hâkimin müdahalesiyle zihârı sonuçlandırması için zorlanır (Kâsânî, 2002: 5, 23; İbn Âbidîn, 2011: 5, 130).
- iii. Keffâret, zihârın en önemli sonucudur. *“Kadınlardan zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin karlılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah, yaptıklarınızdan haberi olmandır. (Buna imkân) bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce art arda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur”* (el-Mücâdele 58/3, 4). Âyetlerinde belirtildiği üzere; bir kölenin hürriyetine kavuşturulması, buna imkân bulunamadığında peş peşe iki ay oruç tutulması, buna da güç yetirilemiyorsa altmış fakirin doyurulması şeklinde sıra gözetilerek yerine getirilmesi gerekir.

Boşamanın keffâreti düşürüp düşürmeyeceği konusunda görüş ayrılığı vardır. Hanefiler, Hanbelî mezhebi âlimleri ve Zahirîler kadın başka bir erkekle evlense ve boşansa tekrar eski kocasıyla evlense bile cinsel ilişkiden önce keffâret ödenmesi gerekir diyerek her türlü boşamanın keffâreti asla düşürmeyeceğini söylemiştir. Şâfiî mezhebine göre boşamadan sonraki iddet içerisinde geri dönüş olduğunda keffâret gerekli olup, iddet bittikten sonra ise bu sorumluluk düşmektedir. Mâlikîler bir veya iki boşamada keffâretin asla düşmeyeceğini, ancak üçüncü talâktan sonra söz konusu olacağını ifade etmişlerdir (Yaman, 2013: 44, 387-390).

Zihâr, keffâretin yerine getirilmesi, kadının veya kocanın ölümü ile muvakkat zihârda ise sürenin dolmasıyla sona erer (Kâsânî, 2002: 5, 19; İbn Kudâme, 1997: 11, 71).

İKİNCİ BÖLÜM
NIKÂH BAĞININ İZÂLESİ KONUSUNDA HANEFÎ VE ŞAFÎ
MEZHEBİ ARASINDAKİ İHTİLAFLAR

2. NİKÂH BAĞININ İZÂLESİ KONUSUNDA HANEFÎ VE ŞÂFÎ MEZHEBİ ARASINDAKİ İHTİLÂFLAR

Bu bölümde talâk konusu ve talâkla ilgili diğer meselelerde Hanefî ve Şâfî mezhebi arasındaki görüş farklarını delilleriyle inceleyeceğiz. Her meselede önce Hanefî mezhebinin görüş ve delillerine sonra Şâfî mezhebinin görüş ve delillerine yer vereceğiz. Eğer bugün farklı bir uygulama söz konusu ise onu da belirteceğiz.

2.1. Talâk Sözü'nün Kullanımıyla İlgili İhtilâflar

Talâk sözcüğünün boşayan koca veya kendisine yetki verilen kişi tarafından kullanımı ile ilgili mezhepler arasında farklar olduğu gibi kullanılan mekân, zaman ve sözün söylenişi açısından da farklar vardır. Bu farklılıklar daha çok ictihâdî olup mezheplerin şer'î delillerden hüküm çıkarma esaslarından ve usûl farkından kaynaklanmaktadır.

2.1.1. Tek Seferde Üç Talâkın Söylenmesi

Üç talâkın bir seferde topluca söylenmesi halinde dört mezhebe göre ihtilafsız üç talâk geçerli olup bâin boşama gerçekleşir (İbn Kudâme, 1997: 10, 334; İbn Rüşd, 2013: 486). Fakihler bu konuda Hz. Ömer'in uygulamasını esas almışlar ve bunu insanların talâkı hafife almaması, düşünüp taşınarak yapmaları gereken bir işi aceleye getirmemeleri için bir tedbir mahiyetinde görmüşlerdir (Müslim, Talâk 15; Ahmed b. Hanbel, 3, 270/2877). Bizim burada üzerinde duracağımız Hanefî ve Şâfî mezhebi arasındaki mesele, üç talâkın bir seferde topluca söylenmesinin sünnete uygun olup olmadığı ile ilgilidir.

Hanefî mezhebine göre tek seferde üç talâk geçerli olmakla birlikte bid'attir. İmam Şâfî'ye göre ise mübahtır (Zemahşerî, 2007: 408).

Serahsî, bu konuda Hanefî mezhebinin görüşünün doğru olduğunu delillendirirken: “Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın”¹⁵ (Talâk 65/1) âyetinden yola çıkarak Allah'ın cc. talâkı iddete karşılık tuttuğunu yani iddetin de boşamanın da sayılı olduğunu söylemiş ve bu durumun aynen bir şahsın “şu üç adama üç dirhem ver” yani “her adama birer dirhem verin” demek gibi olduğunu belirtmiştir (Serahsî, t.y., 6, 4).

¹⁵ Âyetin ilgili kısmının metni şu şekildedir: “فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ”

Başka bir ifadeyle bu âyetin anlamı; “*iddet içindeki hayız sayısına göre talâkları dağıtın*” demektir. Devamında ise, “*bilemezsin belki de Allah bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir*” (Talâk 65/1) buyurarak kocanın fikir değiştirip hanımına tekrar dönmek istemesini kasteder, bu durum ise ancak boşamanın farklı zamanlarda olmasıyla mümkündür, aksi halde talâk haklarının hepsinin bir anda kullanılmasıyla âyetin maksadı gerçekleşmiş olmaz (Serahsî, t.y., 6, 5).

Ayrıca Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Hz. Ömer’e: “*(Boşamada) sünnet olan, temizlik müddeti içinde başlaman ve her temizlik müddeti içinde bir kez boşamandır. İşte bu Allah Teâla’nın kadınların boşanmasında emrettiği sayıdır*” (Ebû Dâvûd, Talâk 4) buyurması da âyeti tefsir niteliğindedir.

İnsanların huyunun birbirine uyması gerçek şekilde gözetlenebilen bir durum değildir. Karı-koca arasında birbirine arzunun olduğu zamana bakılması gerekir. Kadının temizlik durumu kocanın hanımını hem dinen hem de doğal olarak arzuladığı bir durumdur dolayısıyla bu dönemde karısından ayrılmayı istemesi ancak zorunlu bir sebeple olur. Açık olan bir sebep gizli olan (huyların uyuşması) sebebin yerine geçer ve hüküm de açık sebebe göre verilir. Bu açık olan zorunluluk hali tekrar ettiğinden, boşamanın da tekrar etmesi mübah olmuştur.

Kûfe ekolünün kurucusu sayılan Abdullah b. Mes’ud (v. 32/654) (r.a.) : “*Hanımını sünnete göre boşamak isteyen koca, kadının temizlik süresi içinde cinsel temasta bulunmadan bir kez boşar. Üç kez boşamak isterse hayız döneminden sonra temizlik süresi içinde bir kez boşar ve onu bırakır, diğer temizlik süresi içinde bir kez daha boşar ve kadın bir hayız daha iddet bekler böylece üç talâkla kadından kesin olarak ayrılmış olur*” (Serahsî, t.y., 6, 4), der.

Hanefiler; “*Talâk iki keredir*” (el-Bakara 2/229) âyetini “iki defadır” bu da aynen “konuyu iki kere tekrar ettim” demek gibidir. Ayrıca “*الطلاق مرّاتان*” âyetinde elif-lâm cins için olup mübah olan her talâkın iki kere olması gerekir. Üçüncü talâk ise ...“*veya onu güzellikle serbest bırakmaktır*” (el-Bakara 2/229) takip eden âyette de: “*İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz*” (el-Bakara 2/230) şeklinde kesin olarak zikredilmiştir, diyerek üç talâkı birden kullanmanın mekruh oluşunu delillendirir (Serahsî, t.y., 6, 5).

Mahmud bin Lebîd’in (r.a.) rivâyet ettiği bir hadiste: “*Bir adam Hz. Peygamber’in (s.a.v.) önünde karısını üç talâkla boşamıştı. Peygamber (s.a.v.) kızarak kalktı ve “ben*

henüz aranızdayken Allah'ın kitabıyla oyun mu oynuyorsunuz?" dedi. Allah'ın kitabıyla oyun oynamak kitabın hükümleriyle amel etmemektir. Bu durum bize, aynı anda üç talâkla boşamanın da Kitap'a aykırı olduğunu gösterir.

Abdullah b. Ömer (v. 73/693) (r.a.) hanımını hayızlı iken boşamış, Peygamber (s.a.v.) olayı öğrenince hanımına tekrar dönmesini emretmiştir. İbn Ömer de (r.a.) *"onu üç talâkla boşamış olsaydım bir daha bana helâl olur muydu?"* Dediğinde, Rasûlullah (s.a.v.): *"Hayır senden tamamen ayrılmış olurdu ancak bu yaptığın Allah'a isyandır"* (Serahsî, t.y., 6, 6) buyurmuştur.

Hanefî âlimleri üç talâkın mekruh olduğu hususunda icma' olduğunu belirtir. Hz. Ali, Hz. Ömer, İbn Mes'ud, İbn Abbas, İbn Ömer (r.anhüm) hepsi farklı beyanlarla toplu şekilde üç defa boşamayı mekruh görmüşlerdir.

Ebû Katâde'nin (r.a.) şöyle dediği rivâyet edilmiştir: *"İnsanlar hanımlarını emredildiği gibi boşasalar, hiçbir erkek ihtiyaç halindeyken hanımından ayrılmaz. Fakat içinizden bazıları kalkıp hanımını üç talâkla boşuyor, sonra da oturup ağlıyor. Yavaş olun yavaş! Önünüzde Allah'ın Kitabı ve Rasûlünün Sünneti var, bu ikisinin dışındaki sapıklıktır"* (Serahsî, t.y., 6, 6). Bu rivâyet de üç talâkın bir anda verilmesinin mekruh olduğuna delildir.

Üç talâkın toptan verilmesi hususunda, zifafa girilmiş olan kadınla girilmemiş olan arasında fark yoktur.

Mekruh olması açısından üç talâkı birden vermekle iki talâkı birden vermek arasında da fark yoktur. Üç talâkı birden verme bahsinde söylediğimiz hepsi iki talâk için de geçerlidir.

Şâfiî mezhebine göre sünnî ve bid'î talâk ne zaman olur önce onu açıklamak yerinde olacaktır.

Şâfiîlere göre talâk üç kısma ayrılır:

- i. Sünnî talâk: Kocanın tuhur ile iddet beklemesi gerekenlerden olan daha önce cimâda bulunduğu eşini cinsel ilişkiye girmediği bir temizlik halinde boşamasıdır.
- ii. Bid'î talâk: Kocanın hanımını hayız veya nifas halinin başında veya ortasında boşaması veya cinsel ilişkide bulunduğu temizlik döneminde boşamasıdır.

iii. Sünnî ve bid'î diye isimlendirilemeyen talâktır ki; medhûlün biha olmayan, çocuk veya âyise olup hayız görmeyen veya sahih nikâhtan dolayı hamile olan kadın hakkındaki talâktır (Şîrâzî, 1995: 3, 5-6; Bilmen, 1968: 2, 213).

Şâfiî mezhebi âlimlerine göre üç talâkın toptan verilmesi haram ya da mekruh değil mübahtır.

İmam Şâfiî, üç defa boşamanın bir anda yapılmasının bid'at veya ayrı ayrı yapılmasıyla ilgili sünnet olduğuna dair bir durum bilmediğini hepsinin mübah olduğunu belirtir (Şâfiî, 1993: 6, 457; Gazzâlî, 2004: 318; Şîrbînî, 1997: 3, 409).

Koca hanımını boşarken üç talâka birden niyet etse ittifakla hepsi gerçekleşir, bu sünnete uygun olmasaydı geçersiz sayılırdı. Çünkü niyet söylenen sözün aksine olursa geçersiz sayılır.

İmam Şâfiî görüşünü desteklemek için Uveymir el-Aclânî'nin hadisini (Buhârî, Talâk 30; Müslim, Liân 3) delil getirmiştir. Aclânî, hanımıyla liân yapmış Peygamber (s.a.v.) liândan dolayı henüz ayrıldıklarını haber vermeden ve ona boşamasını emretmemişken, o üç talâkla hanımını boşamış Peygamber (s.a.v.) ve hazır bulunan hiç kimse itiraz etmemiştir.

Şâfiî mezhebi âlimleri, Fâtıma binti Kays'ın Peygamber'e (s.a.v.) kocasının kendisini üç talâkla boşadığını şikâyet ettiğinde, Rasûlullah'ın (s.a.v.) nehyetmediğini de delil getirirler. Ayrıca Abdurrahman ibn Avf (r.a.) ölüm döşeğinde olduğu halde hanımı Tüma'yı üç talâkla boşamıştır (Şâfiî, 1993: 6, 458; Şîrbînî, 1997: 3, 409).

Bütün bunlar bize göstermektedir ki mülkiyetin kaldırılması iskat yoluyla olduğunda, tek tek veya topluca olması fark etmez aynen köleyi âzat etmede olduğu gibi her durumda mübah olur (Şâfiî, 1993: 6, 459; Mâverdî, 1994: 10, 117).

Şâfiî mezhebi âlimleri görüşlerini desteklemek için; dört hanımı olan birinin dört hanımını da bir cümlede boşamasıyla, tek tek boşaması arasında fark yoktur ikisi de mübahtır, bir eş için de aynen böyledir, yani üç talâkın toptan söylenmesi mübahtır örneğini verir (Mâverdî, 1994: 10, 118; Serahsî, t.y., 6, 4; İbnü'l-Hümâm, 2003: 3, 450).

Üç talâkın bir anda verilmesinin mübah olmasının bir nedeni de, aslı itibarıyla nikâhla elde edilen mülkiyette tasarruf hakkı olduğu içindir. Haram bir illet bitişirse ancak o zaman haram olur. Mesela; kadını hayızlı iken boşayıp iddet süresini uzatmak veya cinsel ilişkiden sonra temizlik süresi içinde boşayıp kadının hamile olması durumunda

iddetin hamile süresine göre mi hayız ile mi olduğu karışmasından dolayıdır (Şîrâzî, 1995: 3, 6).

Bu konuda Hanefî mezhebinin görüşü, eşlerin düşünerek karar vermesi açısından daha uygun görünmektedir. Talâkın helâl kılınmasındaki maksat karı-koca arasında uyumsuzluğun olması, aile ortamının çekilemez hale gelmesi gibi sorunlarda nikâhın sonlandırılmasının gerekli oluşudur. Her şeye rağmen eşlerin pişmanlık duyup tekrar bir araya gelmelerinin yolunu da hepten kapatmamak gerekir. Bu ise ancak bir defa ric'î talâkla boşayıp kadının iddet beklemesi ile eğer boşamanın gereği devam ediyorsa tekrar aynı şekilde boşamayla gerçekleşir.

Bununla birlikte Câferîler sünnete aykırı olduğu için tek seferde üç talâk vermeyi geçersiz saymışlardır. Sahâbe ve tabiînden bazıları, İbn Teymiyye (v. 728/1328), İbn Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350), Şevkânî (v. 1250/1834), çağdaş âlimlerden Ahmed Muhammed Şâkir (v. 1958), Muhammed Ebû Zehrâ (v. 1974) da bir defada gerçekleşen üç talâkla yalnız bir boşamanın geçerli olacağı görüşündedirler (Acar, 2011: 39, 496-500).¹⁶ Din İşleri Yüksek Kurulu da aynı mecliste verilen üç talâkın bir talâk sayıldığı görüşünü benimsemiştir. (Fetvalar, 2018: 445).

2.1.2. Talâkın Gelecekteki Bir Nikâha İzafe Edilmesi

Hanefî mezhebine göre talâkın gelecek zamanda vücut bulacak bir nikâha izafe edilmesi sahihtir. Şâfiî mezhebine göre ise böyle bir şartla talâk geçersizdir (Serahsî, t.y., 6, 97; Zemahşerî, 2007: 407; İbn Rüşd, 2013: 503).

Hanefîler bir koşula bağlanan talâkı yemin kabul etmişlerdir. Yeminin gerçekleşmesi için kadının yemin eden erkeğin karısı olması şarttır. Bu da nikâh akdi ile meydana gelir. Mesela: Bir kimse yabancı bir kadın hakkında “o kadınla evlenirsem benden boş olsun” diye şart koşsa o kadınla nikâh akdi yaptığı anda talâk meydana gelir (Kâsânî, 2002: 4, 273; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 101).

Yemin, yemin edenin kendi zimmetindeki bir tasarrufudur. Yeminin manasının gerçekleşmesi erkeğin boşama mahalline mâlik olmasıyla mümkündür. Burada kendisine yemin edilen şey ise talâk değildir. Çünkü talâk ancak kadına ulaştığı zaman mümkündür.

¹⁶ Bu görüşte olanlar el-Bakara 2/229. âyeti delil olarak gösterip, bu ayetin talâk haklarının bir anda kullanılmayıp, ayrı ayrı kullanılmasının ifade edildiği görüşünü savunmaktadır. Ayrıca Hz. Ömer'in uygulamasının maslahata dayalı bir karar olduğunu ve asıl uygulamanın Peygamber s.a.v. döneminde âyette belirtildiği şekilde olduğunu söylemektedirler.

Yemin devam ettiği sürece de kadına ulaşmış değildir. Bu ulaşma şartın bulunması ile yemin kalktıktan sonra olur. Yani kendisi ile yemin edilen şey talâk değil, kadına ulaşması ile ta'likin gerçekleşmesi anında talâk olacak olan şeydir (Serahsî, t.y., 6, 98; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 103).

Serahsî (t.y.) konuyu şöyle örneklendirir: *“Bir kimseye ok atmak bizzat öldürmek değildir. Karşısındaki elinde bulunan kalkan da katle engel olucu ve katli geciktirici değildir. Aksine o, ok mahalline ulaştığı zaman meydana gelecek öldürme olacak şeye engeldir. Aynen boşamayı bir şarta bağlama onun mahalline ulaşmasına engel olduğu ve bir tasarruf da ancak unsurlarının ve mahallinin bulunması ile geçerli olduğu için, rüknü bulunmadan talâk olmayacağı gibi mahalli bulunmadan da talâk olmaz”* (6, 98). Bir kimsenin bir kadına “seninle her ne zaman evlenirsem boşsun” sözü şartın gerçekleşmesiyle erkeğin boşama hakkına sahip olmasını sağlarken yabancı bir kadına “şu eve girersen boşsun” sözü kendisiyle yemin edilen şey bulunmadığı için (şartın gerçekleşmesi anında talâk olacak olan şey) şart gerçekleşse bile erkek o kadını boşama hakkına sahip olamaz.

Kadının boşayanın karısı olması boşamada dikkate alınırken, yeminde (şart koşmada) dikkate alınmaz. Bir kimse kendi eşine “şu eve girersen boşsun” dese yemin meydana gelir ve kadının o eve girişiyle evlilikleri sona erer. O halde kendisiyle yemin edilen şeyin (talâkın) şartın gerçekleşmesi anında bulunması kesin olunca yemin evleviyetle meydana gelir. Burada da bir kimsenin münecciz olarak boşama hakkına sahip olmaması, bir şart koşarak boşayamayacağı sonucunu doğurmaz. Mesela kişi câriyesine; “bir çocuk doğurduğun zaman o hürdür” dese ve câriye çocuğu doğursa, çocuk hür olur. Halbuki henüz doğmamış bir çocuğu şarta bağlamadan hür kılmak mümkün değildir (Cessâs, t.y., 5, 235; Kâsânî, 2002: 4, 278; İbn Âbidîn, 2011: 4, 595).

Kâsânî de (v. 587/1191) şarta bağlı talâkı iki kısma ayırmış; erkeğin nikâhlı olduğu eşini şart koşarak boşamasına ta'lik fi'l-milk, halen nikâhında olmayan bir kadını boşamasına da ta'lik bi'l-milk demiştir (Kâsânî, 2002: 4, 278).

Bu açıklama ve örneklerden sonra bir kişinin yabancı bir kadına onunla evlendiği takdirde boş olacağını söylemesi yemin babından olduğu için şartın yerine gelmesiyle de talâk gerçekleşir. Mâlikî mezhebi de şartla söylenen sözün umum değil hususiyet içermesi halinde Hanefî mezhebiyle aynı görüştedir (Sahnûn, 2005: 3, 86; Kurtubî, 2006: 17, 185; İbn Rüşd, 2013: 503).

Şâfiî mezhebine göre ise böyle bir yemin geçersizdir (Şâfiî, 1993: 8, 316; Şirbînî, 1997: 3, 386). İmam Şâfiî görüşünü; “*nikâhtan önce talâk olmaz*” (Buhârî, Talâk 8; Ebû Dâvûd, Talâk 7) hadîs-i şerifine dayandırır. Abdullah b. Amr (r.a.) bir kadınla evlenmek ister ama kadının yakınları evliliğe razı olmaz bunun üzerine Abdullah (r.a.) “*eğer o kadınla evlenirsem üç talâkla boştur*” der. Bu söz Peygamber’e (s.a.v.) sorulunca, “*nikâhtan önce talâk olmaz*” buyurur.

İbn Abbas’a (r.a.) bir kadına; “*seninle evlenirsem boşsun*” diyen bir adamın durumu sorulduğunda, “*Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığımızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın*”¹⁷ mealindeki âyeti okumuş ve “*Allah cc. talâkı nikâhtan sonra meşru kılmıştır, nikâhtan önce boşama olmaz*” demiştir (Kurtubî, 2006: 17, 185).

Şâfiî mezhebi âlimleri görüşlerini desteklemek için, bir kişinin bir kadınla evlenmeden önce o kadını herhangi bir şart koşmadan boşama hakkı yoktur aynı şekilde şart koşarak da boşama hakkı olamaz, derler. Bunun misali, birisi yabancı bir kadına: “*şu eve girersen üç talâkla boşsun*” dese sonra da o kadınla evlense, kadın o eve girmekle boş olmadığı durumla aynıdır (Şirâzî, 1995: 3, 3).

Talâk, boşayan kişinin boşama ehliyetini hâiz, boşanan kadının da mahal olmasını gerektirir. Erkek boşamaya malik değilken gelecekteki mülkiyete izafe ederek boşaması caiz değildir. Yani talâk bir erkeğin bir kadınla nikâhlı olmasına has bir durumdur. Havadaki kuşu satıp da müşteri satışı kabul etmeden önce kuşu yeniden geri almak geçersiz olduğu gibi nikâhtan önce talâk da geçersizdir (Şâfiî, 1993: 8, 316).

Hanefîler, Şâfiîlerin delil olarak aldığı hadîsi; insanlar cahiliye döneminde evlenmedikleri kadınları nikâh şartı koşmaksızın o anda geçerli olmak üzere boşarlar ve bunu da boşama sayarlardı. Peygamber (s.a.v.) onların boşamalarını “*nikâhtan önce talâk olmaz*” diyerek geçersiz saymıştır şeklinde yorumlayan tabînden bazı âlimlerin görüşleriyle tevîl etmişlerdir. Ayrıca Abdullah bin Amr hadisinde “*onunla evlenirsem*” sözünün “*onunla cima edersem*” anlamında olduğunu söylemişlerdir (Serahsî, t.y., 6, 98).

Talâkın bazen bir lüzum üzerine ilerideki bir nikâha izafe edilmesi gerekebilir. Mesela, bir kişi bir kadınla evlenmek ister ama o evliliğin bir faydasının olmayacağı aksine

¹⁷ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَعَهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا (el-Ahzâb 33/49).

zarar doğuracağı ortadadır. Hatta kadının kötü ahlâklı olması gibi bir durum mevcutken erkek kendini o kadınla evlenmekten uzak tutamaz. İşte böyle hallerde isteğine set çekmek, nefesine engel olmak için talâkı ilerideki bir nikâha izafe edebilir (Bilmen, 1968: 2, 233). Kesin bir gerekçe olmadıkça böyle ta'liklerden uzak durulmalıdır.

Din İşleri Yüksek Kurulu da şarta bağlı boşamayla ilgili mütalaasında farklı görüşleri delilleriyle birlikte inceledikten ve değerlendirdikten sonra: “*Bir kişinin henüz evlenmediği bir kadın üzerinde boşama tasarrufu söz konusu olamadığı gibi bu yönde bir şart veya yeminin de herhangi bir geçerliliği yoktur*” (<https://kurul.diyinet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/4476/sarta-bagli-bosama--muallak-talak->) görüşüne varmıştır.

2.1.3. Kocanın Talâk Niyetiyle Kinâyeli Lafız Kullanması

Sarih lafızlarla meydana gelen boşamanın kaynaklarımızda ayrıntılı şekilde ele alınmasının sebebi erkeğin boşadığı eşine geri dönüşünde yeni bir nikâh gerekli mi değil mi net bir şekilde anlaşılması içindir. Sarih lafızların neticesinde ric'î talâk olması durumunda erkek eşine iddet süresi içinde yeni bir nikâha gerek olmaksızın dönebilir. Bu lafızların bâin talâk olması halinde ise derhal ayrılık meydana gelir ve yeni bir nikâh olmadan koca eşine dönemez. Bâin talâkın sarîh veya kinâyeli¹⁸ sözle olması sonuçta bir değişikliğe sebep olmaz. Birinci bölümde detaylı bir şekilde bunları işledik. Ancak kinâyeli sözle olan boşama bâin midir yoksa ric'î mi bu konudaki ihtilafa değineceğiz.

Kocanın boşama amacıyla kinâyeli sözler kullanması Hanefîlere göre bâin talâk, Şâfîilere göre ise ric'î talâktır (Mâverdî, 1994: 10, 160; Zemahşerî, 2007: 410). Kocanın karısına: “Bette'sin (kesin olarak benden ayrısın), sen benden bâinsin, serbestsin, berîsin” gibi sözlerden birini söylemesi ve talâka niyet etmesiyle bâin talâk gerçekleşir (Serahsî, t.y., 6, 72). Kinâyeli söz olmasına rağmen meydana gelen talâkın bâin değil ric'î talâk olduğu şu üç sözcük “اعتدي، استبرئي رحمك، أنت واحدة” (iddet say, rahmini temizle, sen teksin) hariçtir. Çünkü bu sözler birçok anlama ihtimali olan ve hazf yapılarak gerçek anlamının dışında kullanılmış sözlerdir. Mesela “say” sözcüğünün gerçek anlamı hesapla ilgili olup mülkiyeti kaldırmakla ilgisi yoktur. Eğer koca talâk niyetiyle “say” diyerek “iddet say” kastetmişse hakikat anlamının haricinde kullanıldığından bir ric'î talâk meydana gelir (Mergînânî, t.y., 1, 275; Mevsilî, 2011: 3, 132).

¹⁸ Kinâyeli lafızlar, “söyleyen kişinin neyi kastettiği doğrudan anlaşılmayan ve talâkın meydana gelmesi için niyete ihtiyaç duyulan ifadelerdir” (Bkz.: Koca, 2002: 26, 36-37).

Serahsî'ye (v. 483/1090) göre koca, bu sözcüklerden birini talâka niyet ederek söylerse ric'î talâk gerçekleşir. Kâsânî (v. 587/1191) ve Mergînânî (v. 593/1197) de bu konuda aynı görüştedir. (Serahsî, t.y., 6, 73-75; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 55). İbn Âbidîn (v. 1252/1836) ise üçlü bir ayrımı esas almış ve daha sistematik bir sınıflandırmayı ortaya koymuştur. Sarih lafız, sarih lafza ilhak edilenler ve kinâyeli lafızlar şeklindeki sınıflandırmasında; yukarıdaki üç sözcüğü sarihe ilhak edilen lafızlar arasında alır ve bu sözlerden birisinin talâk niyetiyle söylenmesi halinde ric'î talâkın meydana geldiğini belirtir (İbn Âbidîn, 2011: 4, 534-540).

Hanefî mezhebine göre, kocanın farklı şekillerde anlaşılması mümkün olan sözler söylemesi halinde, niyet olmadıkça, karîne veya bu sözün yaygın/örfte kullanımı bulunmadıkça herhangi bir anlamda anlaşılması mümkün değildir. Ayrıca niyet olmadan bu sözden boşama manası çıkarmak da şüphelidir. Şüphyle olan talâk ise geçersizdir (Serahsî, t.y., 6, 73; Mevsilî, 2011: 3, 132). Hanefî fakihleri niyete itibar edip etmeme hususunda da rıza hali, talâkın müzakere edildiği vakit ve öfke hali olmak üzere üç durumu dikkate almışlardır. (İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 59; İbn Âbidîn, 2011: 4, 534). Mesela “bâin” sözü evden, arkadaştan veya nikâhtan ayrılmayı ifade edebilir. Niyet olmaksızın bu sözden boşama anlamı çıkarmak doğru değildir. Koca bu sözle talâka niyet etmişse Hanefîlere göre bâin, Şâfiî'ye (v. 204) göre ric'î talâk gerçekleşir. Buna benzeyen ve niyetle boşama anlamı kastedilen “senin ipin elindedir”, “senin yolunu serbest bıraktım”, “benim senin üzerinde bir mülkiyetim yok”, “ailene katıl”, “çık”, “başörtünü tak”, “kabul etsinler ya da etmesinler seni ailene hibe ettim”, “senin nefsin benden bâin kıldım”, gibi her sözde durum aynıdır (Serahsî, t.y., 6, 73; Mevsilî, 2011: 3, 133).

Serahsî (t.y.) kinâyeli lafızlarla yapılan boşamanın bâin olduğu görüşünü şöyle izah eder: “Bir kadınla nikâhlanan kişi aynı şekilde nikâhın sorumluluğundan kurtulmaya yani boşama yetkisine de sahiptir. Bu da ancak nikâh mülkiyetini ortadan kaldırmakla olur. Koca nikâh mülkiyetini zifaftan önce kaldırabileceği gibi zifaftan sonra yetkisi daha pekişmiş olduğu halde kullanabilir. Aynı şekilde kadını bir bedel alma karşılığında boşayabilir yani kişi sahip olduğu şeyin bedelini alabilir öyleyse koca kendi mülkiyetinde tasarruf yetkisini kullanarak verdiği talâkı bâin olarak niteleyebilir” (6, 74).

Sarih lafızla boşamada kıyasa (genel kurala) aykırı olarak kocanın karısına dönebilmesi dinen sabittir. Kıyasa aykırı olarak gerçekleşen bir hükme de aynı anlamda olmayan başka bir durum eklenemez. Bizim burada bahsettiğimiz konu da sarih lafızla

yapılan boşama değil kinâyeli lafızlarla yapılan ve kıyasa göre hüküm verilen (nikâh bağıni kaldıran) boşamadır (Kâsânî, 2002: 4, 234).

“Sen boşsun” sözüyle bâin talâk da ric’î talâk da mümkündür. Kocanın “bâin olarak” açıklaması ihtimali ortadan kaldırır. Aynen “insanlar” sözünün umum ve hususa ihtimali varken “bazı insanlar” sözü bu ihtimali kaldırır ve hususiyet ifade eder. “Sen boşsun” sözünün mülkiyeti kaldırmaması nikâha zıt olmayışından yani geri dönüşe imkân vermesindedir. Oysa koca “bâin olarak boşsun” dediğinde nikâha zıt olan bir şeyi açık şekilde söylediği için bâin talâk gerçekleşir ve mülkiyet kalkar (İbn Âbidîn, 2011: 4, 540).

İmam Şâfi’ye (v. 204) göre ise kocanın, zifaktan sonra hul’ yapması veya talâk sayısının üçe tamamlanması haricinde karısı üzerindeki mülkiyeti kaldırma hakkı yoktur.

Erkeğin karısını boşadıktan sonra iddet süresinde eşine geri dönmesi kocanın arzusuyla değil dinen sabit olmuştur dolayısıyla bu seçeneği iptal etme hakkı yoktur. Oysa bâin boşamada hanımına iddet süresi içinde geri dönüş hakkını iptal etmektedir. Eğer koca karısına “sen boşsun ve sana dönme hakkım da yoktur” demiş olsaydı bile bu söze rağmen rücu’ hakkı düşmezdi. Hal böyleyken bahsettiğimiz meselede dönüş hakkının düşmemesi daha önceliklidir (İbn Kudâme, 1997: 10, 368; Şirbînî, 1997: 3, 372).

Nikâh mülkiyetini kaldırma meselesi, kişinin câriyesindeki mülkiyetini kaldırmaya kıyas edilir. Kişi câriyesini bir bedelle serbest bırakabilir bu durumda mülkiyet kendiliğinden düşer. Veya câriyesini başkasına hibe eder bu durumda ise mülkiyet ancak teslim etmekle gerçekleşir. Kişi “teslime gerek olmaksızın ben sana mülkiyeti bizzat gerektiren bir câriye hibe ettim” dese bu hibe geçersizdir (Kâsânî, 2002: 4, 237; Mâverdî, 1994: 10, 158-164). Nikâhtaki mülkiyet aynı bunun gibidir. Koca karısına hul’ yapar mülkiyet kendiliğinden düşer, bir bedel karşılığında olmadığına ise ya iddet bitimine kadar ya da üç talâk olana kadar mülkiyet kalkmaz. “Sen bâin olarak boşsun” sözü dinin hükmü üzerinde tasarruf etmek olup kocanın bu hükmü değiştirme hakkı yoktur.

Ayrıca sarih sözler hüküm ifade etme açısından kinâyeli sözlerden daha kuvvetlidir. Kinâye sözler ancak niyetle hüküm bildirir. Sarih sözler nikâh mülkiyetini ortadan kaldırmadığına göre bu sözler hiç kaldırmaz (Mâverdî, 1994: 10, 161).

Bu lafızlar talâktan kinâye olarak kullanılıp anlamlarının gereği hakikat manasında değillerdir. Kocaya hanımının haram olmasının gerçek anlamı analarla evlenmek gibi ebedi haram oluşturmaktır. Bu haramlık da kinâyeli sözlerle gerçekleşmez. Bu sözcüklerle meydana gelen haramlık boşamayla gerçekleşendir. Öyleyse bu sözler talâktan kinâyedir.

Serahsî (v. 483/1090), İmam Şâfiî'nin (v. 204/820) görüşüne bu lafızların kinâye olarak isimlendirilmesinin mecazî olduğunu ve bu sözlerin hakikat anlamında kullanıldığını söyleyerek karşılık verir. Eğer kinâye olsa İmam Şâfiî'nin talâk sözünden kinâye olarak alındığını söylediği sözlerden olur ve neticesi de ona göre ric'î talâk olur, der (Serahsî, t.y., 6, 73).

Hanefî fakihleri zikrettiğimiz şekilde kocanın boşamaya niyet ederek kinâyeli lafızlar kullanmasını bâin talâk kabul etmiş dolayısıyla nikâh mülkiyetinin kalktığını söylemişlerdir. Şâfiî mezhebi fakihleri ise sarîh lafızların kinâyeli lafızlardan daha kuvvetli olduğunu söylemiş, sarîh lafzın da neticesi ric'î talâk olduğuna ve mülkiyeti kaldırmadığına yani kocaya geri dönüş imkânı verdiğine göre bunlar evleviyetle ric'î talâktır, demiştir (Nevevî, 2017: 20, 344).

2.1.4. Kocanın Karısına “Ben Senden Boşum” Demesi

Kişinin hanımına “أنا منك طالق”/ ben senden boşum” cümlesini kullanmasıyla Hanefî mezhebine göre talâk gerçekleşmez, Şâfiî mezhebine göre ise bu cümleyi talâka niyet ederek kullanmışsa boşama meydana gelir (Mâverdî, 1994: 10, 157; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 35).

Zemahşerî (v. 538/1144), Hanefî mezhebinin bu konudaki görüşünü şöyle nakleder: “Koca talâkın mahalli değil bilakis mâlikidir. Çünkü koca akdi gerçekleştiren, karı ise kendisi hakkında akit yapılandır, dolayısıyla akdin mahalli olan kadına talâk izafe edilir, kocaya izafe edildiğinde boşama meydana gelmez” (Zemahşerî, 2007: 412).

Serahsî ise: “ Bir kadın kocasına “eğer sana verilen yetki bana verilseydi ne yapacağımı görürdün” deyince, kocası ona “ben yetkimi sana verdim” dedi, kadın da “ben seni boşadım” dedi. Olay Abdullah b. Abbas'a (r.a.) anlatılınca; “ Allah o kadının ağzını yırtсын” madem boşanmak istiyor, “ben kendimi senden boşadım” deseydi” (Serahsî, t.y., 6, 78) şeklinde bir rivâyetten bahseder ve kadının erkeği boşayamayacağını ancak kendisini kocasından boşayabileceğini anlatır.

Talâk anlam olarak “serbest bırakmak, göndermek” demektir. Kadın üzerinde kocaya has bir mülkiyet vardır, evlilik bağında serbest bırakan kocadır, mülkiyet bağıyla bağlı olan kadındır. Kadın bu bağdan dolayı evliyken başkasıyla evlenemez, ancak koca evlenebilir. Bu aynen kölenin efendisine “ben senden âzat oldum” demesine benzer. Kölenin böyle söylemekle özgür olamadığı gibi kocanın karısına “ben senden boşum”

diyerek kadını mâlik konumuna getirmesi geçersizdir (Kâsânî, 2002: 4, 256). Yine Müslüman erkek Ehl-i kitap bir kadınla evlenebilir, ama Ehl-i kitap bir erkek Müslüman bir kadınla evlenemez (İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 35; İbn Âbidîn, 2011: 4, 348). Bu durum bize erkeğin mâlik olduğunun kanıtıdır. İslâm Müslüman bir kadını Müslüman olmayan bir erkeğin mülküne teslim etmemektedir.

Şâfiî mezhebine göre ise koca karısına “ben senden bânim” veya “ben sana haramım” şeklinde kinâyeli sözler kullandığında nasıl ki talâk gerçekleşiyorsa, “Ben senden boşum” cümlesi sarih sözcükler olup kinâyeli sözlere göre evleviyetle gerçekleşir (Mâverdi, 1994: 10, 157; Şîrâzî, 1995: 3, 8).

Nikâh mülkiyeti karı-koca arasında müşterektir; her ikisinin ismi nikâhta anılır, eşlerden birisi ölünce nikâh bağı sona erer ve arda kalan ölene mirasçı olur. Diğer taraftan koca, nikâhtan dolayı kadının kız kardeşiyle ve dördüncü eşten fazlasıyla evlenemediğinden ve kadının erkek üzerindeki hukukundan dolayı bir anlamda kısıtlıdır (Zemahşerî, 2007: 412). Öyleyse talâk kelimesini de ikisine izafe etmek gerekir. Ancak talâkın konusu kadın olup, kocaya izafe edilmesi alışılmış bir durum olmadığından, talâkın kocaya izafe edilmesi halinde niyet şarttır (Şîrâzî, 1995: 3, 9).

Hanefî fakihler “beynûnet” ve “haram olma” kelimeleri talâktan farklı olarak karı/koca için müşterek kullanılmaktadır. “Koca karısına haram oldu” veya “karı kocasından bâin oldu” denilebilir. Bu kelimeler gerçek anlamlarının dışında kullanıldığı için müşterek kullanmada sorun yoktur, diyerek Şâfiî mezhebinin görüşünü reddetmişlerdir (Serahsî, t.y., 6, 78; Kâsânî, 2002: 4, 256; İbn Kudâme, 1997: 10, 371).

2.1.5. Kocanın Karısına “Sen Boşsun” Demesi ve Üç Talâka Niyet Etmesi

Hanefî mezhebine göre koca, karısına “أنتِ طالق / sen boşsun” dese ve üç talâka niyet etse üç talâk değil sadece bir ric'î talâk gerçekleşir. Şâfiî mezhebine göre ise üç talâk gerçekleşir (Zemahşerî, 2007: 413; Şîrâzî, 1995: 3, 14).

Hanefî mezhebine göre koca hanımına “أنتِ طالق /sen boşsun” dediğinde boşamaya niyet etsin ya da etmesin bir ric'î talâk gerçekleşir. Çünkü bu söz nikâhlı bir kadını boşamada sarih sözlerdendir ve niyete ihtiyaç yoktur. Ayrıca bu söz evliliği sonlandırmak anlamında sadece kadınlara karşı kullanılır.

“Sen boşsun” sözcüğü sayıya delalet etmez, sayıyla birlikte kullanılsa o zaman sayı mahzûf bir mastarın sıfatı olur. Yani “أنتِ طالق ثلاثا /Sen üç talâkla boşsun” şeklinde

olur. Kelamda evlâ olan sarîh olmasıdır arzu edilen/niyetteki olan değildir. “Sen boşsun” deyip üç talâkı gizli olarak kast etmek ancak niyetin ortaya çıkmasıyla anlaşılır ve üzerine hüküm bina edilir. Neticede delalet olmaksızın niyete itibar edilmez (Aynî, 2000: 5, 362; İbnü’l-Hümâm, 2003: 4, 56).

Şâfiî mezhebine göre ise “sen boşsun” dediğinde neye niyet ederse o gerçekleşir (Şâfiî, 1993: 6, 466; Zemahşerî, 2007: 413). Sarîh söz kinâyeli sözden daha kuvvetlidir. Koca, eşine “sen bâînsin” dese ve üç talâka niyet etse nasıl ki üç talâk gerçekleşiyorsa; أنت /sen boşsun” sözünde öncelikle gerçekleşir (Şîrâzî, 1995: 3, 14; Şîrbînî, 1997: 3, 388).

Talâk kelimesi bir sayıya delalet edebilir. “Zeyd karısını boşadı” denildiğinde bu cümleyi tefsir için kaç kere boşadığı sorulur ve açıklamayla “iki kere” veya “üç kere” cevabı verilebilir. Başka bir ifadeyle أنت /sen boşsun” sözü “أنت طالق /sen boşamayla boşsun” anlamındadır. Kadın ancak boşama ile boş olur, burada erkek mahzûf mastarı açık şekilde söylese ve üçe niyet etse niyeti geçerli olur. “Boşama” mastarını kullanmadan üç talâka niyet etmesi durumunda da üç talâk geçerlidir (Mâverdî, 1994: 10, 161).

Serahsî (t.y.), Şâfiî mezhebinin bu görüşüne karşı şöyle demektedir: “*Abdullah b. Ömer (r.a.) eşini boşadı, Peygamber (s.a.v.) ona boşarken üçe niyet edip etmediğini sormadı ve yemin ettirmede tekrar eşine dönmesini istedi. Eğer bu söz üç boşamaya niyeti içerseydi, Rükâne’ye (r.a.) “ألبيته /elbette” kelimesinden dolayı yemin ettirdiği gibi yemin etmesini isterdi. Aynen “hacca git”, “babanı ziyaret et” deyip de bununla boşamayı kasteden kişinin talâkının geçerli olmadığı gibi, “Sen boşsun” cümlesini söyleyen kişi birden çok talâka niyet etmekle sözün içermediği bir anlama niyet etmiş dolayısıyla bu kişinin niyeti geçerli değildir, çünkü niyet edilen şey sözün kapsadığı anlamlardan birisi değildir. Sadece niyetle hiç bir şey gerçekleşmez* (6, 76).

Bir sözün anlaşılmasında sözün muktezasına gerek duyulmuyorsa söz doğru anlaşılabilir demektir. Buradaki mesele de aynı olup, muktezaya gerek olmadan söz doğru anlaşılmaktadır. Mesela “seni boşadım” sözü herhangi bir sayı veya umuma (genellik) ihtimali olmayıp kişinin kendi halini anlatmasından ibarettir. Ancak “kendini boş” sözünde kocanın niyeti geçerlidir. Şöyle ki; bu ifadede boşama işini bir başkasına devretme (tefvîz) işlemi bulunmaktadır. Koca talâk sözcüğünü bir boşama veya üç boşama kastıyla kullanmış olabilir bu da ancak niyetle anlaşılır (Kâsânî, 2002: 4, 227).

“Zeyd karısını boşadı” denildiğinde de kaç kere diye sorularak açıklanma istenmesi ihtimali olsa da başka bir amaçla sorulmuş olabilir (Serahsî, t.y., 6, 77).

“Sen boşamayla boşsun / أنت طالق طلاقاً” cümlesinde de üç talâka niyet etmek geçerli olmaz. Çünkü mastar sözü te’kid (pekiştirme) veya genelleme için kullanılabilir. Nitekim “أكلتُ/öyle bir yedim” cümlesinde pekiştirme, “وإدعوا ثبورا كثيراً” / Çok defa yok olmayı isteyin” (el- Furkân 25/14) âyetinde ise genelleme/çokluk için kullanılmıştır (Kâsânî, 2002: 4, 227; Aynî, 2000: 5, 334).

2.1.6. Kocanın Eşine “Üç Talâktan Dilediğini Seç” Demesi

Koca, karısına üç talâktan dilediğini seç dediğinde kadın da üç talâkı seçerse Hanefî mezhebine göre sadece bir talâk geçerlidir. Şâfiî mezhebine göre ise üç talâk geçerlidir (Zemahşerî, 2007: 414; Aynî, 2000: 5, 520).

Hanefî fakihleri kocanın eşine “üç talâktan dilediğini seç / اختاري من الثلاث ما شئت” dediğinde buradaki “من” harfî cerrinin teb’iz¹⁹ için olduğunu ve üç talâkın hepsini kapsamadığını dolayısıyla bir veya iki talâk geçerli olabileceğini söyler. Kadının üç talâkı seçmesi halinde ise ancak bir talâk geçerli olur. İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ise “من” harfî cerrinin beyâniyye için ve üç talâk geçerli olduğunu belirtmişlerdir (Aynî, 2000: 5, 520; İbn Âbidîn, 2011: 4, 586). Ancak mezhep içinde geçerli olan Ebu Hanîfe’nin görüşüdür.

Koca, hanımına “üç talâktan dilediğini seç” dediğinde eşini talâkın hepsine değil bir kısmına mâlik kılmıştır. Çünkü buradaki “من” bir bütünün parçasını veya cüz’ünü belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Koca, karısını üç içerisinde muhayyer kıldığında hepsini seçerse -hepsine mâlik olmadığı halde- sadece bir talâk geçerli olur.

Şâfiî mezhebine göre ise, “üç talâktan dilediğini seç / اختاري من الثلاث ما شئت” sözcüğü talâkı bir bütün olarak kapsayıcıdır. Dolayısıyla bir veya iki talâkı tercih edince nasıl geçerli ise üç talâk da geçerlidir (Zemahşerî, 2007: 415).

Bu mesele ile ilgili Şâfiî kaynaklarında açıklayıcı bilgi olmamakla birlikte İmam Nevevî’nin (v. 677) eseri *el-Mecmu’da* Ebû Hanîfe’nin görüşüyle Şâfiî mezhebinin görüşünün aynı olduğu zikredilmektedir (Nevevî, 2017: 20, 365).

¹⁹ “من” harfî cerrinin içerdiği anlamlar: Beyâniyye; bir durumu açıklamak, İbtidai’l-ğaye; kelamın kullanılış amacını açıklamak, Teb’iz; cümlede anlatılan hususun bir kısmını içermesi halidir.

2.1.7. Talâka Şahitlik Edenlerin Talâk Sayısında İhtilaf Etmeleri

Bir kişinin eşini boşadığına şahitlik edenlerden biri iki talâkla boşadığına, diğeri bir talâkla boşadığına veya biri üç talâkla boşadığına diğeri bir talâkla boşadığına veyahut da biri iki talâkla, diğeri üç talâkla boşadığına şahitlik etse koca da bunların söylediğini inkâr etse Ebû Hanîfe'ye göre şahitlik geçersizdir ve hiç talâk gerçekleşmez (Serahsî, t.y., 6, 148). İmameyn'e göre şahitlerin her ikisinin söylediğinin az olanı, Şâfiî mezhebine göre ise bir talâk gerçekleşir (Zemahşerî, 2007: 416).

Ebû Hanîfe, şahitlerin şahitlik ettikleri konunun hem sözünde hem de anlamında çeliştiklerini söyler dolayısıyla onların şahitliğinin kabul olunamayacağını bildirir. Şöyle ki; şahitlerden biri bir talâka, diğeri üç veya iki talâka şahitlik etti. "Bir" sayıların aslı olup kendisinde bileşiklik (mürekkep) yoktur. "İki" ve "üç" ise bileşik bir sayının ismidir. Dolayısıyla bunlar birbirinden zıtlık derecesinde başka şeylerdir. Ayrıca müfred (tekil) bir söz ikili ve çoğul sözden farklıdır. Bunu şöyle açıklarız: İki veya üçü iddia eden kişi, biri ikrar etmiş olmaz. Eğer böyle olsaydı şirki terk etmiş olurdu. Yani üç ilah kabul eden kişinin, üçün içinde bir olduğunu iddia etmesi gibidir.²⁰ Bununla birlikte Zeyd (زيد) ve Ziyâd (زياد) isimlerinde olduğu gibi "tatlikateyn" ve "tatlika" tek isim olmasına rağmen bir harf eklemekle değişir. Nihâyetinde aralarındaki fark (başkalık) sabit olunca her iki durum için ayrı bir şahit vardır demektir ve hâkim böyle bir durumda talâka hükmedemez (Serahsî, t.y., 6, 148).

Serahsî (t.y.), "iki şahit, kocanın eşini bir talâkla iki şahit de üç talâkla boşadığını söyleseler ve hâkim karı koca arasında cinsel ilişki olmadan onları ayırsa, sonra şahitler şahitlikten dönse, mehrin yarısı bir talâka değil üç talâka şahitlik edenlere ödettirilir. Bu konu "bir talâka şahitlik üç talâka şahitlik içinde vardır" diyen İmâmeyn'in ve İmam Şâfiî'nin görüşünün isabetli olmadığını gösterir. Çünkü onların görüşüne itibar edilseydi ceza şahitlikte bulunanların hepsine verilirdi" (6, 149) diyerek, Ebû Hanîfe'nin görüşünün doğruluğunu başka bir açıdan ispatlamaya çalışmıştır.

Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre iki şahidin tanıklığının en az olanı, İmam Şâfiî'ye göre ise bir talâk üzerinde herhalde ittifak olduğu için bir talâk kabul edilir (Mâverdî, 1994: 10, 274; Zemahşerî, 2007: 416).

²⁰ "Andolsun, "Allah için üçüncüsüdür" diyenler kâfir oldu. Halbuki bir tek ilahtan başka hiçbir ilah yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse andolsun onlardan inkâr edenlere elbette elem dolu bir azap dokunacaktır." (el- Mâide, 5/71).

Burada itibar her iki şahidin söz hususunda değil anlamda ittifak etmelerinedir. Örneğin; şahitlerden biri malın hibe edildiğine diğeri malın terk edildiğine şahitlik etse ikisi de kabul olunur. Burada da şahitler az olan miktarda ittifak etmişlerdir (Serahsî, t.y., 6, 148). Cebirde az olan sayı kümesinin çok olanın içinde mevcut olduğu gibi yani kesişim kümesi şahitlerin ittifak ettiği yerdir ve geçerlidir. Bin ve bin beş yüz sayılarına iki şahit tanıklık etse bu sayıların kesişim kümesi olan bin sayısı kabul edilir. Talâk konusu da aynen böyledir.

Yine şahitlerden birisi kocanın hanımını boşadığına diğeri ise hem hanımını hem de kumasını boşadığına şahitlik etse, hanımını boşadığına dair tanıklık asgari ittifak olduğu için kabul edilir.

Ancak Serahsî (v. 483/1090) yukarıdaki bin sayısı ile ilgili örneğin karşıt görüşe delil olamayacağını şöyle belirtir: *“Bin ve bin beş yüz sayılarında başkalık yoktur. Çünkü iki şahit farklı şeyler söyler görünse de bu iki sayı birbirine bağlaçla bağlı olduğundan bin sayısı üzerinde söz ve anlam olarak bir ittifak vardır. Yani ikisi de bin sayısını kullanmış fazlalığında ihtilaf olmuştur”* (6, 149).

2.1.8. Kocanın Eşinin Bedenindeki Bir Organı Boşaması

Bir kişi eşine “saçın boştur”, “elin boştur”, “parmağın boştur” gibi sözler söylese Hanefî mezhebine göre talâk sayılmaz. Şâfiî mezhebine göre ise bir kimse eşine bu sözleri talâk niyetiyle söylese boşama gerçekleşir (Mâverdî, 1994: 10, 241; Zemahşerî, 2007: 417). Tüm vücudun yerine kullanılabilen bir organı boşadığında ise ittifakla boşama gerçekleşir (Şâfiî, 1993: 6, 475).

Hanefî fakihleri saç, kol, bacak ve el gibi uzuvlara nikâhın dayandırılmasının uygun bir mahal olmadığı gibi boşama için de mahal olamayacağını söyler (Mevsilî, 2011: 3,126; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 12-14). Bu uzuvlar asıl değil, asıl olanlara tâbi durumundadır. Hiç parmağı veya saçı olmayan bir kadının evlenmesi ve boşanması da geçerlidir. Aynı şekilde parmağın evlendikten sonra yok olması nikâhın devamına ve boşanmaya engel bir durum değildir. Nikâh ve talâk asıl olana yani kadının kendisine geçerlidir. Parmak ve saç gibi organlar tâbi olunca asıl olan söylenildiğinde bunlar da asla dâhil olur. Ancak tâbi olan söylenince asıl olanı kapsamaz. Neticede vücudu parmağa tâbi kılmak mümkün değildir (Mergînânî, t.y., 1, 266; İbn Rüşd, 2013: 500).

İmam Şâfiî (v. 204/820) ve Hanefîlerden Züfer'e (v. 158/775) göre koca, eşine "elin boştur" veya "parmağın boştur" dese boşama gerçekleşir. Çünkü bu tarz bir sözü söyleyen kişi nikâh ile yararlanma hakkı elde ettiği kadının bir parçasına bağlamıştır. Buradaki temel kriter boşamada zikrettiği organı diğerlerinden üstün tutma ve sirâyet etme dediğimiz boşamanın tüm vücudu kapsamasıdır (Şâfiî, 1993: 6, 475; Mâverdî, 1994: 10, 241). Dolayısıyla koca, karısının bir organını boşadığı zaman boşama vücudun tamamına geçerli olur.

Talâk sirâyet özelliği bakımından nikâh akdinden ayrılır. Çünkü nikâhın kadının yarısı, dörtte biri gibi bedeninin organlarına veya bir kısmına dayandırılması geçerli olmaz. Helâl ve haram aynı hususta bir arada bulunduğu zaman başlangıç ve sonuç açısından haram olma boyutu tercih edilir. Örneğin; bir kimse hanımına "sen üç ay boşsun" dese ebedi olarak boş olur. Ancak "seninle üç aylığına evlendim" dese nikâh geçersiz olur (Serahsî, t.y., 6, 90). Görüldüğü üzere talâk tüm zamanı kapsadı. Burada boşama gerçekleştikten sonra artık iptal edilme durumu yoktur. Nikâh akdinde ise bunun aksine iptal edilme ihtimalinden dolayı muvakkat olduğu zaman nikâh geçersizdir (Mergînânî, t.y., 1, 266, 267; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 12).

Bununla birlikte koca, hanımına "senin başın boştur" dese veya buna benzer yüz, boyun, boğaz, kalp, ferc gibi boşamayı bu kelimelere dayandırarak yapsa aynen "Sen boşsun" cümlesindeki gibi kadın boş olur. Çünkü "baş" kelimesi ve diğerleri tüm bedeni ifade etmek için kullanılır. Mesela toplumda önder olan kişi için "Bu adam toplumun başıdır" denir (Mevsîlî, 2011: 3,126).

Talâkın kadının dörtte biri, üçte biri veya yarısına izafe edilmesi durumunda da tüm vücudu kapsamaması veya bütünü bölünme kabul etmeyeceği kuralıyla kadının tamamı için talâk geçerlidir (Şâfiî, 1993: 6, 475; Kâsânî, 2002: 4, 212).

2.1.9. Ölüm Hastalığında (Maraz-ı Mevt) Olan Kocanın Boşadığı Kadının Mirasçı Olma Durumu

Bu konudaki hüküm farklılıklarını açıklamadan önce eşler arasında miras hukukuyla ilgili bazı detayları vermek yerinde olacaktır.

Ölüm hastalığındaki kocanın²¹ karısını boşamakla onu mirastan mahrum bırakmak istemesinden dolayı kocaya fârr, bu şekilde üç talâkla veya bâin talâkla kesin boşanmış kadına da mebtûte denir (İbn Manzûr, t.y., 1, 204; Fîrûzâbâdî, 2005: 147).

İddet içerisinde karı-kocanın birbirine mirasçı olabilmeleri için:

- i. İddet bekleyen kadın irse ehil olmalıdır. Bu da köle, mürted ve katil olmamayı gerektirir.
- ii. Mirasçı olmaya ehillik, talâk vaktinden eşlerden birinin ölümüne kadar devam etmelidir.
- iii. İddet bekleyen kadın ile boşayan kocanın aynı din ve aynı vatandan olması gerekir.
- iv. Ölen kişinin teçhiz ve tekfin işlemleri yapıldıktan sonra geriye fazla mal kalmalıdır.
- v. Eşlerden birinin ölümü anında henüz iddet bitmemiş olmalıdır (Bilmen, 1968: 2, 389).

Ölüm hastalığında olan kişinin hanımını ric'î talâkla boşaması ve ölmesi halinde iddet içerisinde kadın kocasına mirasçı olur.

Üç talâkla veya bir bâin talâkla eşini boşayan koca eğer sağlıklı olduğu halde boşamışsa karı-koca birbirine varis olamaz (Bilmen, 1968: 2, 390).

Kocanın ölüm hastalığında olduğu bir halde kadının rızası veya isteği ile koca boşamışsa yine birbirine varis olamaz. Ama kadının rızası olmadan boşamışsa kadın kocaya mirasçı olur, koca kadına mirasçı olamaz. Çünkü koca ölüm hastası iken karısını boşamakla onu mirastan mahrum bırakmak istemiştir.

Hanefî mezhebine göre koca ölüm hastalığında iken karısını üç talâkla veya bir bâin talâkla boşasa ve kadın iddet beklerken koca ölse, bu durumdaki kadın ölen kocasına istihsânen mirasçı olur (Serahsî, t.y., 6, 154; Zemahşerî, 2007: 418). İbn Ebû Leylâ (v. 83/702), koca iddet tamamlandıktan sonra ölse bile kadın başka bir erkekle evlenmedikçe ölen kocasına mirasçı olur, der. İmam Mâlik (v. 179/795) ise kadın iddetini bitirip başka birisiyle evlense ve sonra önceki koca ölse yine kadın ona mirasçı olur görüşündedir (İbn Rüşd, 2013: 502). İmam Şâfî ise mebtûtenin vâris olamayacağını söyler (Şâfî, 1993: 6, 571; Mâverdî, 1994: 10, 263).

Kıyasa göre mirasçı olabilmek için nikâhın ölümle son bulması gerekir. Buradaki meselede bu şart sağlanmamıştır. Çünkü nikâh ölümle değil kocanın verdiği talâkla son

²¹ Ölümçül hastalık olması için şu hususların bulunması gerekir: 1. Çoğunlukla neticesinin ölüm olması, 2. Hastalığın kişiyi kendi işini göremez hale getirmesi, 3. Bu hastalığın devamında kişinin ölmesi.

bulmuştur, dolayısıyla neden olmadan hüküm olmaz. Bununla birlikte miras bazen nikâh bazen de nesep ilişkisiyle sağlanır, nesep ilişkisi son bulduğunda koca ister sağlıklı ister hasta durumunda olsun mirastan mahrum olur. Evliliğin sonlanmasında da kıyasa göre hüküm aynıdır (Serahsî, t.y., 6, 155).

Ancak mirasçı olur diyenler bu konuda; “Hz. Osman (v. 35/656) (r.a.) ölmeden önce hanımını bâin talâkla boşayan Abdurrahman b. Avf’ın karısını Abdurrahman’a (r.a.) varis kılmıştır. Sahâbenin huzurunda gerçekleşen bu olaya kimse itiraz etmemiş dolayısıyla sahabe icma’ı oluşmuştur” (Muvatta, Talâk 15). Yine “Hz. Osman nikâhında bulunan Ümmü’l-benîn binti Uyeyne’yi evi isyancılar tarafından kuşatıldıktan sonra boşadı. Hz. Osman’ın vefatından sonra kadın gelip durumunu Hz. Ali’ye anlattı. Hz. Ali, Hz. Osman’ın ölümüne yakın boşamasından dolayı kadının şikâyeti üzerine Hz. Osman’a (r.a.) mirasçı kıldı.” Bu konuda Hz. Ali kıyası bırakarak eseri esas almıştır. Hz. Âişe’den (r.anha) gelen bir rivâyette de; “ölüm hastalığında eşini boşayan kocaya, karısı iddet süresi içerisinde mirasçı olur” denilmektedir (Şâfiî, 1993: 6, 573; Serahsî, t.y., 6, 155).

Aklî delil olarak da, kocanın eşinin rızası olmadan onu boşaması kadını mirastan mahrum bırakmak niyetiyle yaptığı bir uygulamadır. Aynen mirasçının mûrisini bir an önce mirasa kavuşayım diye öldürdüğü ve mirastan mahrum edildiği gibi koca da niyetinin zıddıyla cezalandırılır. Kadın karı- koca ilgisi bulunmasından dolayı zarara uğramaması için mirasçı kılınır (Zuhaylî, 2018: 9, 361).

Şâfiî fakihleri ise, ölüm hastalığındaki koca eşini bâin talâkla boşadığı için evlilik bağı kesilmiştir. Dolayısıyla sebep ortadan kalkınca miras da sabit olmaz. Ama ric’î talâkla boşanan böyle değildir, nikâh bağı iddet içerisinde devam ettiği için ittifakla kocasına vâris olur (Şâfiî, 1993: 6, 572; Mâverdî, 1994: 10, 265).

Şâfiîlere göre, İbn Zübeyr (r.a.) Abdurrahman b. Avf’ın karısının kendisine mirasçı kılınması hakkında “yetki bende olsaydı ben onu vâris kılmazdım” demiştir (Mâverdî, 1994: 10, 265).

Hanefî âlimlerin buna cevabı; İbn Zübeyr’in (r.a.) istihsanın açıklamasını bilmediği ve kıyasa göre hükmettiği için şeklinde olmuştur. Veya Abdurrahman’ın (r.a.) hanımı kendisini boşamasını kocasından bizzat istemiştir. İbn Zübeyr (r.a.) de bu durumu bildiği için “kocasının kendisini boşamasını istediği için mirasçı kılmazdım” demek istemiştir.

Hanefîler iddet içerisinde mirasçı olacağını, iddet bittikten sonra ise kadının başka biriyle evlenmesinin helâl olmasından dolayı artık birinci nikâhtan herhangi bir bağ

kalmadığı için mirasçı olamayacağını söylemişlerdir. İmam Mâlik'in (v. 179/795) başka kocayla evlense bile ilk kocaya mirasçı olacağı hükmü; bir kadın nikâhla iki kocaya birden mirasçı olamayacağı için kabul edilemez. Çünkü evlilik bağının üç talâk veya hısımlıktan dolayı haramlığı sabit olduktan sonra nikâhı var kabul etmek doğru değildir (Serahsî, t.y., 6, 156).

Sonuç olarak, âlimler kendi görüşlerini desteklemek için yeteri kadar eser ve aklî delil kullanmış olsa da; Hanefî mezhebinin görüşü hem erkek hem de kadın açısından daha ma'kul görünmektedir. Çünkü kadın kocasından boşanmış yeni bir evlilik yapmış olmasına rağmen eski kocadan miras alması art niyetli insanlara kapı aralar. Yine ölümcül hastalığın içerisinde olan kocanın boşaması halinde kadının vâris olamaması, kocanın etrafındaki diğer mirasçıların koca ölmeden önce kadını boşaması için baskı yapmalarına sebep olabilir.

2.1.10. Boşanan Bir Kadının Eski Kocasıyla Tekrar Evlenmesi Halinde Kocanın Talâk Hakkı

Bu konuya fıkhîta hedm meselesi denmektedir. Hedm sözlükte “*heder etmek*”, “*bir kısmı yok olmak*”, “*imha etmek*”, “*sökmek*” gibi anlamlara gelmektedir (İbn Manzûr, t.y., 6, 4636). Fıkıh ıstılahında ise; “*kişinin hanımını bir, iki veya üç talâk ile boşaması ve iddetin bitiminde o hanımın başka bir erkekle nikâhlanması beraberinde cinsî münasebetin olması, sonra ikinci kocanın vefatı veya boşaması ile kadını tekrar eski eşinin nikâhlanması halinde kocanın talâk hakkının ne kadar olduğu ile ilgili meseledir*” (Bilmen, 1968: 2, 203).

Ebu Hanîfe (v. 150/767) ve Ebû Yûsuf'a (v. 182/798) göre ikinci koca evvelki talâkları izale/yok (hedm) eder ve ilk kocanın kadınla tekrar evliliğinde yeniden üç talâk hakkı olur (Kâsânî, 2002: 4, 412; İbn Rüşd, 2013: 506). Bu, Abdullah b. Ömer (v. 73/693), Abdullah b. Abbas (v. 68/687) ve İbrahim en-Nehâî'nin (v. 96/714) de görüşüdür (Kudûrî, 1997: 160; Serahsî, t.y., 6, 95).

İmam Muhammed (v. 189/805), Züfer (v. 158/775) ve İmam Şâfiî'ye (v. 204/820) göre ise kocanın hanımını üç talâkla boşaması halinde üç talâkı hedm/izale etse de bir ve iki talâkla boşaması durumunda kalan talâk sayısı kadar talâk hakkı olur (Şâfiî, 1993: 6, 633; Şîrâzî, 1995: 3, 51; Mâverdî, 1994: 10, 286).

Ebu Hanîfe ve Ebû Yûsuf; sonraki kocanın, kendinden önceki kocasından boşanmış kadın ile cinsî münasebette bulunması, o kadının boşanmayla ilgili hükümde -aynen üç talâkla boşandıktan sonra olduğu gibi- önceki kocasına hiç evlenmediği yabancı bir kadın gibi olur demektedir (Serahsî, t.y., 6, 95; Kâsânî, 2002: 4, 412).

İkinci koca haramlığı sona erdiren değil haramlığı ortadan kaldırandır. Şöyle ki ikinci kocanın cinsî münasebetiyle, kadının önceki kocasına haram oluşu sonlanmış ve helâl olması gerekli olmuştur. Bunu da bizzat “*Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz...*” (el- Bakara, 2/230) âyeti bize açıklamaktadır. Kadının başkasıyla yaptığı ikinci evlilik nasıl ki üç talâkı siliyor ve eski koca kadın için hiç evlenmediği biri gibi oluyor, aynı şekilde üçten aşağı olan talâkları hayli hayli siler ve eski kocayla kadın yeni evliliğine üç talâk hakkıyla başlar (Zuhaylî, 2018: 9, 381).

İkinci kocanın, kadını önceki kocaya helâl konuma getirdiğini Peygamber’in (s.a.v.): “*Allah helâl kılana (Muhallil) ve adına helâl kılınana lanet etsin*” (Ebû Dâvûd, Nikâh 14; Tirmizî, Nikâh 27) hadîs-i şerifinden anlıyoruz. Çünkü burada önceki kocası için kadını helâl hale getirene “muhallil” denmiştir.

Üç talâkı izale etse de bir ve iki talâkı silmeyeceğini söyleyen fakihler ise; “*Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz...*”²² âyetinde ikinci kocanın üç talâkla meydana gelen haramlığın kalkması için gaye/son nokta olduğunu söylerler. Âyetteki “حَتَّى” kelimesi gaye ifade eder. Burada haram olma üç defa boşanmaya bağlanmış olup bir ve iki boşama ile bu sabit olmaz. İletin bazı unsurlarının bulunmasıyla hüküm sabit olmadığı gibi bir ve iki boşamada ikinci koca son sınır olamaz ve önceden verilen talâkları silemez (Şâfiî, 1993: 6, 634).

Bu görüşte olanlar yukarıda verdiğimiz, ikinci kocanın haramlığı ortadan kaldıran olduğu deliline şöyle yanıt vermektedir: “*Hükümün varlığı nedenin varlığına bağlıdır ilkesi gereğince boşama nedeniyle, kadın kendisini boşayan önceki kocaya haram olur. Bu haram oluş ikinci koca sebebiyle değil, kadının yeni bir nikâhla önceki kocasına dönmesiyle son bulur. İkinci koca haramlığı kaldıran ve helâl kılan değildir. Çünkü bununla olan nikâh bu adamdan başkasına kadını haram kılmaktadır, başkasına nasıl helâl kılsın*” (Serahsî, t.y., 6, 96).

²² “فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ” (el- Bakara, 2/230).

Hadiste ikinci kocaya “helâl kılan” denilmesi boşanan kadının önceki kocasıyla tekrar nikâhlanabilmesi için başka bir erkekle evlenmiş olması şartından dolayıdır. Buradan anlaşılıyor ki sonraki koca kadını önceki kocasına helâl kılan değildir. Ancak ihramlı olan birinin avlanmasının geçici olarak yasak olduğu gibi boşanan kadının boşayan erkeğe haramlığı da geçicidir (Mâverdi, 1994: 10, 287).

2.2. Talâka Müteallik Konulardaki İhtilaflar

Talâkla ilgili olan ric’at, îlâ, liân ve zihâr kavramlarında ihtilaflar söz konusudur. Amaç ailenin korunması, temiz nesillerin yetiştirilmesi olunca mezhepler arasında meydana gelen görüş ayrılıklarının bu ümmet için rahmet olduğunu bir kez daha görmekteyiz. Bu kısımda da ihtilafları ve mezheplerin görüşlerini delilleriyle sunacağız.

2.2.1. Kocanın Ric’î Talâkla Boşadığı Eşine İddet Süresi İçinde Geri Dönmesi (Ric’at)

Ric’at/rücû’: “*Talâkı ric’iden sonra iddet içinde henüz sona ermemiş olan nikâhı söz ya da fiille devam ettirmeyi istemektir*” (Erdoğan, 2016: 481). Kitap, Sünnet ve icma’ ile sabittir (İbn Kudâme, 1997: 10, 547; İbn Rüşd, 2013: 504). Ric’at yeni bir akit olmayıp, ric’î talâkla birlikte evlilik hükümlerinin devamını gösteren bir uygulamadır. Bunun delili “...Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler...” (el- Bakara, 2/228) âyetinde, erkeğin “koca” vasfıyla anılmasıdır (Zuhaylî, 2018: 9, 366).

Ric’at sözle ve fiille olur. Ric’î talâktan dönüşün sözle olmasında ittifak vardır. Sözle geri dönüş “Sana geri döndüm”, “Zevcemi bırakmadım” gibi sarih lafızlarla olabilir veya “Sen benim yanımda olduğun gibisin”, “Seninle evlendim” şeklinde kinevî lafızlarla da olabilir (Gazzâlî, 2004: 335; Bilmen, 1968: 2, 222; Zuhaylî, 2018: 9, 369).

Fiille ric’at ise; “*ric’î talâkta hürmeti müsâherayı gerektiren fiillerden biri ile vuku’ bulan dönüştür. Bu, kocanın iddet bekleyen eşiyile cinsel ilişkide bulunması, onu şehvetle kucaklaması, okşaması veya öpmesiyle olur*” (Erdoğan, 2016: 481). Sadece sahih halvetle rücû’ gerçekleşmez (İbn Kudâme, 1997: 10, 569).

Erkeğin hanımına geri dönüşü sözle yapması, şahit bulundurması ve duyurması mendup olmakla birlikte fiille dönmesi şahit tutmadan döndüğü için mekruhtur (Kâsânî,

2002: 4, 389). Kocanın, eşine geri dönüşünde kadının rızasının olup olmaması önemli değildir.

Bu genel açıklamadan sonra burada ele alacağımız **iki ihtilaf vardır**; kocanın, hanımını ric'î talâkla boşadıktan sonra, iddet beklerken eşiyile cinsel ilişkide bulunmasının hükmü ve dönüşün sözle mi fiille mi olacağı konusudur.

Hanefî mezhebine göre ric'î talâktan sonra nikâh mülkiyeti devam ettiği için iddet bekleyen kadına cinsî münasebet haram olmaz, Şâfiî mezhebine göre ise haramdır (Zemahşerî, 2007: 421; Gazzâlî, 2004: 335).

Hanefîlere göre “kadınları boşadığımız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın...” (el- Bakara, 2/231) âyetinde Allah Teâlâ erkeğin eşine dönüşünü “elde tutma” diye zikretti, elde tutma da nikâh mülkiyetinin devam ettiğini gösterir. Nikâh mülkiyeti ise sadece cinsî münasebetin helâlligini ifade eder. Koca bunun dışında kadının ne mülkiyetine ne de hizmetlerine sahip değildir. Öyleyse geçici haram olma durumları; hayız, zihâr ve din farklılığı hariç nikâh mülkiyetinin devamı cinsel ilişkinin helâlliginin devamına delildir (Serahsî, t.y., 6, 20; Kâsânî, 2002: 4, 392).

Nikâh mülkiyetinin devam ettiğine başka bir delil, kocanın ric'î talâktan iddet bekleyen eşine zihâr, liân ve îlâ gibi tasarruflarda bulunabilmesi, eşlerin birbirine mirasçı olmaları, kocanın bir bedel alma karşılığında hul' akdi yapabilmesidir. Yine birinci boşama eğer mülkiyeti ortadan kaldırırsaydı koca ikinci defa boşayamazdı çünkü hükmü kaldırılmış olan bir şey tekrar kaldırılamaz ancak burada mülkiyet devam ettiği için tekrar boşama meydana gelmektedir (Serahsî, t.y., 6, 20; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 142).

Hanefî mezhebine göre kocanın fiili olarak eşine dönüşü sözle dönüşten daha kuvvetlidir. Çünkü bir Müslüman hâl-i hazırda ancak eşiyile cinsel ilişkiye girebilir. Bu da nikâh münasebetinin devam ettiğini gösterdiğinden fiille dönüş daha kuvvetlidir (Zemahşerî, 2007: 422).

Şâfiî fakihlere göre erkeğin eşine dönüşü ancak sözle olur, kadın iddet beklerken kocanın sözle dönüş yapmadan cinsel ilişkiye girmesi haramdır, helâllige sebep olmaz ve dönüş sayılmaz (Mâverdî, 1994: 10, 308; Gazzâlî, 2004: 336). Kocanın eşine geri dönmesi, cinsel ilişkiyi mübah kılma ve mülkiyette meydana gelen eksikliği izale etmedir. Nikâh akdi ancak sözle olur, kocanın eşine geri dönmesi de nikâhın yerine ikame edildiği için ancak sözle olur (Mergînânî, t.y., 2, 294).

sana cinsî münasebette bulunmazsam, bir bâin talâkla boşsun demektir”, şeklinde yorumlarlar (Serahsî, t.y., 7, 20; Kâsânî, 2002: 4, 380).

Bakara suresi 231. âyette “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın” buyrulması iddet içerisinde kadına geri dönmeyi, iddetin sonunda ise beynûnetin gerçekleştiğini bildirir. Bakara suresi 226. âyette de “Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”²⁵ ifadesi yukarıdaki âyetle aynı şekilde süre içerisinde kocaya dönüş hakkı tanımıştır. Süre içerisinde olduğunun delili de Abdullah b. Mesud’un (r.a.) bu âyeti "فإن فاؤا فيهن" “eğer bu aylar içerisinde kadınlarına dönerlerse” şeklinde okumasıdır (Serahsî, t.y., 7, 20).

Allah Teâlâ konuyla ilgili âyette: “Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”²⁶ Talâka karar vermeyi süreden sonra zikretmiştir. Bu ise süre içinde eşine dönmemenin, süre sonunda boşama kararı olduğuna işaret eder.

Ayrıca âyet, talâkı kocaya isnad etmiştir. Bu da hâkimin kararına gerek kalmadan boşamanın koca ile olacağına delildir (Kâsânî, 2002: 4, 382; Aynî, 2000: 5, 489).

Âyetin sonundaki “Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir” cümlesi “kocanın îlâsını işitir, onun zarar verme kastıyla yaptığını bilir” anlamındadır (Cessâs, t.y., 2, 49; Nesefî, 2013: 1, 188). Yani koca, îlâ yaparak eşine zarar vermektedir. Yaklaşmamaya yemin etmesi de zarar kastına delildir. Dört ay içerisinde dönmemesi ile de bunu fiiliyata geçirmiş olmaktadır. Dört aylık sürenin sonunda bir bâin talâkın gerçekleşmesi kocanın zulmetmesine bir ceza olduğu gibi kadın için de zulmün son bulmasıdır (İbnü’l-Hümâm, 2003: 4, 170; İbn Âbidîn, 2011: 5, 70).

Dört aylık sürenin sonunda kocanın dönmesini beklemek veya mahkemenin boşamasını beklemek, belirlenen sürenin artmasına sebep olur ve İslâm’ın îlâ yapanlar hakkında getirdiği hükümle tezat oluşturur (Kâsânî, 2002: 4, 382).

Aklî delil olarak da; dört aylık bekleme süresi kocanın hanımını istemediğini açıkladıktan sonra geçen yeterli bir süre olup aynen ric’î talâktan sonra iddet süresi tamama erince meydana gelen bâin talâk gibidir. Ric’î talâkta erkek eşini boşamış, onu

²⁵ Bakara Sûresi 226. ayetin metni şu şekildedir: لِلَّذِينَ يُؤُولُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرِيصَةً أَشْهُرًا ۖ فَإِنْ فَآؤُوا ۖ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

²⁶ el- Bakara, 2/227. وَأَنْ عَزَّمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

istemediğini iddet süresi tamamlanıncaya kadar dönmemekle kesinleştirmiştir. İlâda da koca yemin ederek eşinden hoşlanmadığını belirtmiş sürenin dolmasına kadar da eşine dönmeyerek bâin olarak ayrılmayı istediğini netleştirmiştir (Serahsî, t.y., 7, 21). Bu nedenle Hanefî fakihleri ilâ sonucunda ric'î talâk olur diyenlerin²⁷ görüşünü reddetmiş, ilâ yoluyla ayrılmayı bâin talâk kabul etmiş ve amacın kadını askıda kalmaktan kurtarmak olduğunu ifade etmişlerdir. Ric'î talâkla bu gerçekleşmez çünkü koca istediği an eşine dönüp tekrar ilâ yapabilir. Oysa bâin talâkta kadın istemedikçe evlilik bağı tekrar kurulamaz (Kâsânî, 2002: 4, 382; İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 170).

Hanefîlerin aksine Şâfîî, Malikî ve Hanbelî mezhebi âlimleri ise ilâ neticesinde kocanın karısına dönme hakkı olduğunu, talâkın ise kendiliğinden gerçekleşmeyeceğini kocanın boşaması veya hâkimin kararıyla ayrılığın olacağını savunmaktadır (İbn Rüşd, 2013: 515; İbn Kudâme, 1997: 11, 46). Bu görüşte olanların delillerini şöyle sıralayabiliriz:

Allah Teâlâ “Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır” (el-Bakara, 2/226) buyurarak, ilânın süresini kocaya izafe etti ve dört aylık müddeti kendisine tanınmış bir süre olarak lehine kıldı. Sürenin sonunda sıkıştırılarak ya dönmesi ya da boşaması istenir. Süre tamamlanmadan kocanın eşine dönmesi istendiği takdirde (Hanefî mezhebi dönüşün süre içerisinde olması gerektiği görüşüne sahip) kocanın lehine olmaktan çıkar (Şâfîî, 1993: 6, 684; Gazzâlî, 2004: 339).

Bakara suresi 226. âyette *فَإِنْ فَآؤُ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ* “...Eğer dönerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Kocanın dönüşünü takip bildiren “fâ” harfiyle süreden sonra zikretmiştir bu da fey’in, müddetin peşinden olacağını gösterir (Mâverdî, 1994: 10, 341).

“Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse...” (el- Bakara, 2/227) âyetinde boşama, sürenin tamamlanması ile değil kocanın azmetmesi olarak zikredilmiştir. Bu bize sürenin dolmasından sonra kocanın dönmesi veya boşamasıyla ilânın sonuçlanacağını gösterir (Mâverdî, 1994: 10, 341).

Allah Teâlâ ilâ yapan kocayı karısına dönmesi veya onu boşaması arasında muhayyer kılmıştır. Muhayyer olmak da keffâretlerde olduğu gibi ancak iki durum arasından birini seçmekle olur. Müddet sonunda talâkın kendiliğinden meydana geldiğini söylemek muhayyerliği kaldırır (Gazzâlî, 2004: 340).

²⁷ İlâ süresinin bitiminde meydana gelen talâk bâin değil ric'îdir görüşünü savunan âlimler: Ebû Bekr b. Abdîrahman (v. 94/713), Atâ b. Ebî Rebâh (v. 114/732), Tâvûs (v. 106/725), Zührî (v. 124/742), Evzâî'dir (v. 157/774). Bkz: Cessâs, t.y., 2, 49.

“...Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir,”²⁸ âyetinde Allah’ın işiten ve bilen olarak zikredilmesi, talâkın işitilen bir söz olması gerektiğini bize gösterir. Bu da ancak kocanın boşaması veya hâkimin ayırmasıyla olur (Serahsî, t.y., 7, 20).

Hz. Ömer ve Hz. Âişe’den îlâ yapan kocayla ilgili dört ayın sonunda eşine dönmesi veya boşaması şeklinde rivâyet vardır. İmam Şâfiî, Süleyman b. Yesâr’dan (v. 107/725) “*ondan fazla sahabeye yetiştim, hepsi de îlâ yapan kişiyi sürenin sonunda geri dönmesi veya boşaması konusunda uyarıyordu*” (Mâverdi, 1994: 10, 340), sözünü naklederek görüşünü desteklemiştir.

2.2.3. Liânda Kocanın Tanıklığı

Hanefî mezhebine göre koca ile beraber üç erkek, kadının zina ettiğine şahitlik yapsalar, şهادetleri geçerlidir ve kadına zina cezası uygulanır. İmam Şâfiî (v. 204) ise kocanın karısı hakkında zina ettiğine dair şahitliği kabul olunmaz demiştir (Şâfiî, 1993: 6, 745; Kâsânî, 2002: 5, 36; İbn Âbidîn, 2011: 5, 125).

Hanefilere göre; koca başka bir olaydan dolayı karısı hakkında aleyhine şahitlik etseydi adaleti açık olduğundan ve şahitliğinde töhmet bulunmadığından dolayı şهادeti kabul edilecekti, zinaya şahitliği de böyledir (Serahsî, t.y., 7, 55). Hatta eşinin yaptığı zina fiiline şahitliğinin kabul edilmesi daha önceliklidir. Çünkü koca normalde karısının zinasını örter, kadının zina yapması koca için lekedir, kocanın töhmet altında kalması ihtimali yoktur. Tüm bu sebepler kocanın şahitliğinin kabulünü gerektirir (Kâsânî, 2002: 5, 36; İbnü’l-Hümâm, 2003: 4, 253).

Şâfiîlere göre ise koca taraf olduğu için şahitliği kabul edilemez, çünkü taraf (hasım) olan koca, karısının zina yapmasına öfkelenir bu da onu Allah’ın rızası dışında kadın aleyhine şahitlik yapmaya sevk eder. Koca, eşinin kendi emaneti olan cinsî münasebet hakkına karşı suç işlediğini iddia etmektedir. İddia sahibinin şahitliği ise reddedilir (Şâfiî, 1993: 6, 745).

Hanefî fakihler Şâfiî mezhebinin; “kocanın öfkeli olması Allah rızası dışında şahitliğe iter” sözüne karşılık, “baba kızı zina yaptığında her ne kadar kızsada da, kızı aleyhinde şahitliği kabul edilir. Demek ki öfkeli olmak şahitliğe engel değildir” cevabını verir. Ayrıca “koca burada hasımdır” cümlesi de anlamsızdır. Koca şahitlik yaptığında kendisi için bir hak ispat etme peşinde değildir. Allah için şahitlik yapmıştır. Ancak koca,

²⁸ وَأَنْ عَزَّوَالطَّلَاقِ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ el- Bakara, 2/227.

öncelikle zina iddiasında bulunduğu liânı gerekli kıldığından, zinaya şahitlik etmekle kendisinden liânı düşürmek istemektedir. Burada şahitliği kendi menfaati için düşünülebilir. Başlangıçta şahitlik ettiğinde ise bu durum söz konusu değildir ve şahitliği geçerlidir (Serahsî, t.y., 7, 55; Kâsânî, 2002: 5, 36).

2.2.4. Zimmînin Yaptığı Zihârın Hükümü

Zihâr yapanda bulunması gereken şartları açıklarken Hanefî ve Mâlikî mezhebine göre kocanın Müslüman olması gerektiğini Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre de Müslüman olmasının şart olmadığını belirtmiştik. Burada ise ihtilafı detaylı bir şekilde işleyeceğiz.

Zimmî veya zimmet ehli:²⁹ “İslâm yurdunda emân altında yaşayan gayr-i müslim kişiye denir” (Erdoğan, 2016: 621). Hanefilere göre kocanın zimmî olması durumunda zihârı geçersiz, Şâfiîlere göre ise zimmî kocanın yaptığı zihâr geçerlidir.

Hanefî mezhebine göre zihârın hükümü keffâretle kalkan geçici bir haram olma durumudur. Zimmî kimse ise Allah’a yaklaşma ifade eden ve ibadet boyutu ön plana çıkan keffâreti vermeye ehil değildir, dolayısıyla zihâra da ehil değildir (Serahsî, t.y., 6, 231; Kâsânî, 2002: 5, 5; İbn Âbidîn, 2011: 5, 125).

Keffâretin amacı kişinin günahından temizlenmesi ve arınmasıdır. Mâiz³⁰ gibi ancak dinin hükmüne gönülden teslim olan ve tövbe ederek gelen kimse için keffâret temizleyicidir. Oysa kâfir olan şahsın içinde bulunduğu şirk günahı yaptığı zihârın günahından çok daha fazladır ve günahattan arınacak durumda da değildir. Bunun nedeni ise keffârette ibadet boyutunun ağır basmasıdır. İbadet niyetiyle oruçla bile bu ödenebilmektedir, kâfir ise ibadet ehli değildir.

Zimmînin Allah’a yemin ederek yaptığı îlâsını geçerli görüyorsunuz da niçin zihârını geçersiz sayıyorsunuz denilirse buna da şöyle cevap verilir: Îlâ yapması halinde koca yemini sebebiyle karısıyla cinsî münasebetten kendini alıkoymuştur. Zimmet ehli ise boşamaya ehil olup yeminde ve keffârette ehil değildir. Îlâ sürecinin sonuna kadar temasta bulunmazsa bâin talâkla boşanmış olur fakat îlâ sürecinin içerisinde cinsel temasta

²⁹ “Zimmî (çoğulu zimem) “kendisine güvence verilen, koruma altına alınan kişi” demektir. İslâm ülkesinde vatandaş olarak müslümanlarla beraber yaşayan başka din mensuplarına zimmî yanında ehl-i zimme de denilir.” Bkz: Fayda, 2013: 44, 438-440.

³⁰ Mâiz zina ettiğini itiraf eden ve Peygamber’e sav gelerek recmedilmeyi isteyen sahabîdir. Rasûlullah s.a.v. Mâiz hakkında: “O, öyle bir tövbe etti ki, bu tövbe ümmeti Muhammed arasında pay edilse, hepsine yeterdi” buyurmuştur. (Müslim, Hudûd 5).

bulunursa, bir şey gerekmez. Ziharda ise keffâret ödemedi cinsî münasebette bulunması Şâri' tarafından yasaklanmıştır, zimmî kişi de keffâret ehli olmadığına göre zihârî geçersizdir (Serahsî, t.y., 7, 36).

Zihâr âyeti Müslümanlar için hususilik ifade eder diyen Kâsânî (2002) ise konuyu şöyle detaylandırmaktadır: "الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ *âyetinde* *Müslümanlardan kinayedir. Çünkü "içinizden" buyrulmaktadır.*³¹ Bir sonraki "Kadınlarından zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar..." (el-Mücâdele, 58/3). Bölümü de bu âyete atıftır. Ayrıca 2. âyette "Allah çok bağışlayandır" buyruluyor bağışlanma kâfir için mümkün değildir, bu Müslümanlara has bir kullanımdır" (5, 5-6).

İkinci olarak "zihâr keffâreti ödenirken köle âzat etmeye gücü yetmeyenine yerine oruç tutması, buna da güç yetiremeyenine altmış fakiri doyurması sıralanıyor. Bunların hepsi sadece Müslümanların hakkında düşünülebilir. Sonuç olarak bu âyetlerden kasıt hiç şüphesiz Müslümanlardır. Çünkü oruç bir ibadettir, ibadetle mes'ul olan da ancak Müslüman olandır" (Zemahşerî, 2007: 423; Kâsânî, 2002: 5, 6).

Şâfiî fakihleri ise; "zihâr Cahiliye devrinde talâk olarak sayılmaktaydı. İslâm şeriatı bunu keffâretle değiştirdi. İnkâr eden kişinin talâkı geçerli olduğuna göre zihârî da geçerlidir" (Şâfiî, 1993: 6, 295; Kurtubî, 2006: 20, 288) demektedirler.

Zimmet ehli keffâret ödemek için de ehildir şöyle ki; oruç tutarak ödemeye ehil olmasa da yemek yedirme ve köle âzat edebilir, bundan dolayı zimmînin yaptığı zihâr da geçerlidir. Köle kimse mal ile keffâret ödemeye ehil olmasa da zihar yapınca nasıl geçerliyse zimmînin zihârı da aynıdır (Mâverdî, 1994: 10, 413; Serahsî, t.y., 6, 231).

Müslüman için keffârette ibadet boyutu olsa da zimmî için -aynı had cezalarında olduğu gibi- ceza anlamı ağır basar. Her ne kadar keffâret ehlinde olmasa da hakkında haramlığın sabit olmasına ehildir, Hanefî mezhebine göre îlâ hükümleri talâk hususunda zimmî için nasıl geçerli ise haram kılma noktasında zihârî da geçerli olmalıdır (Mâverdî, 1994: 10, 414; Kurtubî, 2006: 20, 288).

Hanefî mezhebinin delillerine Şâfiî mezhebi fakihleri şöyle yanıt verir: "İçinizden kadınlarına zihâr yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir..." (el-Mücâdele 58/2) âyeti husus ifade etse de sonra gelen "Kadınlarından zihâr yaparak

³¹ "İçinizden kadınlarına zihar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir..." el-Mücâdele, 58/2.

*ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar...*³² âyeti mutlak şekilde kâfire ve Müslüman'a yönelik genel bir ifadedir (Mâverdî, 1994: 10, 413).

“...ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ”³³ âyetinde hitap Müslümandan daha çok kâfire yöneliktir.

Çünkü inkâr eden kişinin Müslüman olması, Müslümanın bulunduğu halini düzeltmesinden daha önceliklidir. “...Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır” (el-Mücâdele 58/2) âyeti “...keffâreti yerine getirdiği zaman kabul etmede affedicidir” şeklinde anlaşılmalıdır.

Neticede zihâr İslâm'dan önce talâk olarak uygulanıyordu, hükmü keffâret ödemekle değiştirildi. Dolayısıyla talâkı sahih olanın zihârı da sahihtir. Öte yandan nikâhla ilgili beş hüküm vardır; talâk, îlâ, zihâr, iddet ve nesep diğer dört hükümde kâfir ve Müslüman nasıl aynıysa zihârda da aynıdır (Mâverdî, 1994: 10, 414).

2.2.5. Zihâr Keffâretinin Ödenmesi

Zihâr keffâretini ayrıntılarıyla bildiren âyette: “Kadınlarından zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle âzat etmelidirler... Kim (köle âzat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ardarda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır...” (el-Mücâdele 58/3, 4) buyurulmaktadır. Keffâret ödemede köle âzat etme ve altmış fakirin doyurulması konularında görüş ayrılığı söz konusudur. Hanefî ve Şâfiî mezhepleri özelinde farklılıkları açıklayacağız.

Hanefilere göre zihâr, yemin ve oruç bozma keffâretinde kâfir olan bir kölenin âzat edilmesi yeterli görülmüştür. Zihâr keffâretinin ödeme şeklini belirleyen âyette ilk sırada gelen âzat edilecek kölenin Müslüman, kâfir, kadın, erkek, büyük, küçük olması fark etmez. Çünkü âyet-i kerimede; “...Bir köle âzat etmelidirler” (el-Mücâdele 58/3). buyurulmuştur. Mutlak köleden kasıt her açıdan sağlam olması demektir. Yani hürriyetine kavuşturulacak olan kölenin gözünün, dilinin, ellerinin aklî dengesinin vb. organlarının ayıplardan salim olması gerekir (Serahsî, t.y.,7, 3; Kâsânî, 2002: 5, 6; İbn Âbidîn, 2011: 5, 135).

³² Ayetin metni şu şekildedir: وَالَّذِينَ يَظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَّ إِسَاءًا ذَلِكَ تَوَعَّظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ el-Mücâdele, 58/3.

³³ “...Bunlar Allah'a ve Resûlüne hakkıyla iman edesiniz diyedir.” el-Mücâdele 58/4.

Hanefi fakihler, “rakabe/köle” kelimesinin âyette açık bir şekilde geldiğini, küfrü veya imanı içeren bir ifadenin yer almadığını söyler. Kölenin mü’min olarak kayıtlanması âyete ilave yapmak demektir ki haber-i vâhid veya kıyasla bu ilave sabit olmaz, görüşündedirler. Ayrıca hakkında açık delil bulunan bir şeyi, yine hakkında delil olan bir başka şeye kıyas yapmak geçersizdir. Bu durum Allah’ın hükmünü açıkladığı şeyin eksik olduğuna inanmaktır ve caiz değildir. Keffâretler kıyasla değil âyetle sabittir. Koşulları da kıyasla sabit olmaz (Cessâs, 1994: 1, 224).

Zihâr keffâretinde tahsis yapılarak mü’min köle gerekir demek doğru değildir. Çünkü tahsis âm/umumi³⁴ olan şeyde olur, buradaki ifade ise âm değil mutlaktır.³⁵ Burada mutlakin mukayyede hamledilmesi de söz konusu olamaz. Böyle bir kıyasın yapılabilmesi için, olay ve hükmün aynı olması gerekmektedir. Ancak yapılan bu kıyasta olay ve hüküm birbirinden farklıdır. Kıtıl/adam öldürme keffâreti en büyük günahlardan olup, orada îman ile muhatap bir Müslümanın yok edilmesi söz konusudur. Diğer keffâretlerde böyle ağır bir durum yoktur dolayısıyla adam öldürme ile diğer keffâretler eşit olmadığından mutlak olan mukayyede hamledilemez (Kâsânî, 2002: 5, 6-8; İbn Rüşd, 2013: 524).

Şâfiî ve Mâlikîler’e göre ise, zihâr keffâretinde âzat edilecek kölenin mü’min olması gerekir. Çünkü mü’min olmayan bir köleyi âzat etmek, keffâret olarak sahih değildir. İlgili âyette her ne kadar âzat edilecek kölenin mü’min olması zikredilmemiş ise de zihâr keffâreti, katil/öldürme keffâretine kıyas edilir. Nitekim Yüce Allah “*Kim bir mü’mini yanlışlıkla öldürürse, mü’min bir köleyi âzat etmesi gerekir...*” (en-Nisâ 4/92) buyurduğu âyette, katil keffâretinde âzat edilecek kölenin mü’min olması gerektiğini beyan etmektedir. Her iki keffârete de sebep olan hadiseler şeriatın yasak ettiği hadiselerdir. O halde her ikisindeki keffâretin de eşit olması gerekir (Şâfiî, 1993: 6, 706; (Mâverdî, 1994: 10, 414).

Ayrıca bir rivâyette adamın biri Peygamber’e (s.a.v.) siyah bir câriye ile gelerek: “*Benim köle âzat etmem gerekli oldu, bu köleyi âzat etsem yeterli midir?*” dedi. Peygamber (s.a.v.) îmanı olup olmadığı hususunda köleyi imtihan etti ve câriyenin îmanlı olduğunu görünce; “*onu âzat et, çünkü o mü’mindir*” buyurdu (Müslim, Mesâcid 33; Ebû Dâvûd, İman 16). Bu rivâyet keffârette ancak mü’min kölenin âzat edilmesinin geçerli olduğuna delildir.

³⁴ Âm lafız: Tek vaz’ ile tek bir mana ifade etmek üzere konmuş bulunan ve muayyen bir miktarla sınırlı olmaksızın bu manayı taşıyan bütün fertleri kapsayan lafızdır (Erdoğan, 2016: 26).

³⁵ Mutlak lafız: Mana ve medlülû şâyi olup herhangi bir kayıtla kapsamı sınırlanmamış, cüzleri tayin edilmemiş sözcüktür (Erdoğan, 2016: 404).

Bu görüşte olanlar, bütün keffâretler birdir, birinde mü'min olarak kayıtlanması, diğerlerinde de mü'min olmasını gerektirir. Bu aynen; şahitlikte şahitlerin adalet şartıyla kayıtlanması, bazı şahitliklerde ise adaletin olmaması durumunda şahitliğin caiz olmamasını gerektirdiği gibidir (Şâfiî, 1993: 6, 706; Şîrâzî, 1995: 3, 69).

Keffâret için oruç tutmaya gücü yetmeyen kimse ise altmış fakiri doyurmakla yükümlüdür. Nitekim Âyette “...*Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur*” buyrulmaktadır. Hanefilere göre keffâret ödeyen kişi altmış fakiri çağırıp sabah-akşam onlara yemek verse yeterli olur. Şâfiîlere göre ise sadece vermek yeterli değil temlik şarttır (İbn Kudâme, 1997: 11, 93; İbn Rüşd, 2013: 524).

Hanefî mezhebinin görüşü; âyette yer alan “yedirmek” fiilinin gerçek anlamı “yemeği hazırlayıp fakirin yemesine imkân vermek” demektir. Bu şekilde de temlikle de yerine getirilebilir. Temlikte, kişi yiyeceğe sahip olduğunda isterse yer, isterse bir ihtiyacına sarfeder. Temlik delilde geçen şey hükmündedir ama temkin (yemeği hazırlayıp, fakirin yemesine imkân sunma) ise delilin bizzat kendisidir. Her iki şekilde keffâret yerine getirilebilir, benzeyen ile benzetilenin hükmü aynı olduğu için fark etmez. Bu aynen yemin keffâretinde elbise giydirme gibidir. Burada kasıt, elbisenin kendisi olduğu için elbise vermek veya fakirin üzerine giydirmek aynı şeydir. Zekât ve fitrede ise bu şekilde olmayıp bizzat temlik şarttır, imkân sağlamakla yerine getirilmiş olmaz. Çünkü zekâtta “itâ/verme”, fitrede “eda” söz konusudur (Serahsî, t.y.,7, 15; Kâsânî, 2002: 5, 6).

İmam Şâfiî (v. 204) ise yemek fakirin mülkiyetine geçirilmedikçe keffâret sahih olmaz demiştir. “Yedirmek” fiili örfte temlik için kullanılır. Bu “şu yemeği sana yedirdim” yani temlik ettim anlamındadır. Burada asıl amaç fakirin ihtiyacını karşılamak ve onu muhtaç durumdan kurtarmaktır. Bu ise yemeğe imkân hazırlamakla değil yemeği temlik etmekle gerçekleşir. Zekât ve fitir sadakasında olduğu gibi yemeğe imkân hazırlamakla temlik gerçekleşmediğinden keffâret bu şekilde yerine getirilmiş olmaz.

Başka bir husus da zihâr yapan kişi, ya altmış fakiri doyurur ya da fitre olarak verilecek şeyin kıymetini fakirlere ödemekle sorumludur.

Hanefilere göre bu işte esas olan, düşkünlerin ihtiyacını gidermek ve bunu her gün yenilemek olduğu için; altmış fakiri bir gün doyurmak caiz olduğu gibi bir fakire altmış gün yemek vermek de caizdir (Mevsîlî, 2011: 3, 166). Ancak, bir fakire keffâret bedelinin tamamının bir günde verilmesi durumunda, bu sadece bir günün yerine geçtiği için caiz değildir (İbnü'l-Hümâm, 2003: 4, 239).

Serahsî (t.y.), “*bir fakir günlerin değişmesiyle farklı fakirler konumundadır. Fakirin ihtiyacı her gün yenilenmekte amaç da fakirin ihtiyacını gidermek olduğundan, her yeni günde yeni bir ihtiyaç dolayısıyla farklı bir fakir var gibidir*” (7, 17), diyerek konuya açıklık getirmiştir.

Şâfîlere göre yedirilecek keffâret yemeğinin ayrı ayrı altmış kişiye verilmesi gerekir (İbn Âbidîn, 2011: 5, 146, 147). Delille sabittir ki; kişiye gereken altmış fakiri doyurmaktır. Bir fakir farklı günlerde başka fakir olmaz. Şu örnek bunun için güzeldir, tanıklık eden tek bir kişi farklı meclislerde tanıklığını tekrar etmekle iki veya farklı tanık konumunda olmaz (Şâfî, 1993: 6, 717; (Mâverdî, 1994: 10, 513).

3. SONUÇ

Aile olmak, cinsel arzu ve ihtiyaçlarını meşru' şekilde karşılamak, gelecek için hayırlı nesiller yetiştirmek kastıyla kadın ve erkeğin nikâh bağıyla bir araya gelmesi demektir. Aile olmak sorunsuz, problemsiz, her şeyin mükemmel olduğu bir yapı demek değildir. Önemli olan bu problemlerin halledilmesi ve aile birlikteliğinin devam etmesidir.

Ancak modern dünya hayatıyla birlikte toplumda aile kavramının da yapısı değişmiş, dini alanı daraltan seküler bir yaşam tarzı ve kadının annelik vasfının sarsıldığı bunun dışında yeni roller üstlendiği aile şekli ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan nikâhsız birliktelik semavî dinlerin hepsinde zina sayılmasına ve önleyici cezalar getirilmesine rağmen modern hayatla birlikte evlilik dışı cinsellik teşvik edilmekte “dost hayatı”, “seviyeli birliktelik” gibi kavramlar kullanılarak nikâh akdi devre dışı bırakılmaktadır. Bununla birlikte ailevi sorunlar da artış görülmekte, çözüm yolları araştırılmadan karı-koca yollarını ayırmakta ve toplumun temel taşı olan aile kurumu ağır yara almaktadır. Modern hayatın içerisinde din kaygısı gütmeyen yaşayan insanlar bir tarafa, dini bilgisi az olan veya nikâh, talâk gibi konularda bilgi sahibi olmayıp da dindar yaşadığını düşünen insanların gelişi güzel söylemleri veya hareketleri de evlilik hayatını sarsan durumların başında gelmektedir.

Modern hukuk sistemleri sundukları çözüm sistemiyle bazılarını memnun ederken bazılarını ise zulmedebilmektedir. Batı toplumu için uygun olan İslâm toplumları için zararlı olabilmektedir. Hal böyleyken özelde ailenin ve genelde toplumun huzur bulmasının, İslâm dininin getirmiş olduğu evrensel hükümlerin eksiksiz bir şekilde hayatın tamamında uygulanmasıyla mümkün olduğu bugün daha net görülmektedir.

İslâm dini talâkı, eşlerin nikâh bağına bir arada tutma imkânlarının kalmadığı, geçinmenin mümkün olmadığı, evliliğin kişilere ve topluma zarar verdiği durumlarda meşru' kılmıştır. Talâk hakkını da normalde erkeğe vermiş, bazen erkeğin boşamaya yanaşmadığı ve kadın tarafından evliliğin sürdürülmesi istenmediği hallerde de bedel karşılığında hul' yoluyla veya hâkim kararıyla boşanmaya izin vermiştir.

Çalışmamız esnasında ele aldığımız Hanefî ve Şâfiî mezhebi arasında talâk konusundaki farklılıkların usûl ve yöntemle birlikte yaşanan toplum ve mekânla da ilgili olduğu anlaşılmaktadır. İctihad farklarının geçmişte olduğu gibi günümüz insanının sorunlarına çözüm sunan bir rahmet olduğu da görülmektedir.

Üç talakın tek seferde söylenmesi Hanefî mezhebine göre bid'at kabul edilmiş, kocanın Sünnet'e uygun boşaması tavsiye edilmiştir. Bu görüş aile birliğinin hemen sonlandırılmaması, düşünme fırsatı sunması ve geri dönüş kapısının açık bırakılması bakımından daha uygundur.

Talakın gelecekteki bir nikâha izafe edilmesi durumunda, nikâhla birlikte boşamanın gerçekleşeceği görüşü, Hanefîlerin söylenen sözü yemin olarak ele alıp nikâh yapıldıktan sonra sözün yerine getirilmesinin gereği olarak görmelerindedir. Şâfiî mezhebi ise “*nikâhtan önce talâk yoktur*” hadisinin delaletiyle geçersiz saymıştır. Din İşleri Yüksek Kurulu da; “*kişinin henüz evlenmediği bir kadın üzerinde boşama tasarrufu söz konusu olamaz*” diyerek gelecekteki nikâha izafe edilmesini geçersiz olarak mütalaa etmiştir.

Hanefî fakihlerine göre kocanın kinâyeli lafız kullanıp boşamaya niyet etmesi mülkünde yaptığı bir tasarruftur ve neticesi bâin talâk olup nikâh mülkiyetini kaldırır. Şâfiî mezhebi müctehidleri ise sarîh lafızların kinâyeli lafızlardan daha kuvvetli olduğunu söylemiş, sarîh lafızın da neticesi ric'î talâk olduğuna ve mülkiyeti kaldırmadığına yani kocaya geri dönüş imkânı verdiğine göre bunlar evleviyetle ric'î talâktır, demişlerdir.

Kişinin hanımına “*أنا منك طالق* / ben senden boşum” cümlesini kullanmasıyla Hanefî mezhebine göre talâk gerçekleşmez. Koca talâkın mahalli değil bilakis mâlikidir. Çünkü koca akdi gerçekleştiren, karı ise kendisi hakkında akit yapılandır, dolayısıyla akdin mahalli olan kadına talâk izafe edilir, kocaya izafe edildiğinde boşama meydana gelmez. Şâfiî mezhebine göre ise nikâh mülkiyeti karı-koca arasında müşterektir; her ikisinin ismi nikâhta anılır, eşlerden birisi ölünce nikâh bağı sona erer ve arda kalan ölene mirasçı olur. Dolayısıyla bu cümleyi talâka niyet ederek kullanmışsa boşama meydana gelir.

Bir kişinin eşini boşadığına şahitlik edenlerden biri, iki talâkla boşadığına diğeri bir talâkla boşadığına veya biri üç talâkla boşadığına diğeri bir talâkla boşadığına veyahut da biri iki talâkla, diğeri üç talâkla boşadığına şahitlik etse koca da bunların söylediğini inkâr etse Ebû Hanîfe'ye göre şahitlik geçersizdir ve hiç talâk gerçekleşmez. İmameyn'e göre şahitlerin her ikisinin söylediğinin az olanı, Şâfiî mezhebine göre ise bir talâk gerçekleşir.

Hanefî mezhebine göre koca hanımına “*أنت طالق* / sen boşsun” dediğinde boşamaya niyet etsin ya da etmesin bir ric'î talâk gerçekleşir. Çünkü bu söz nikâhlı bir kadını boşamada sarîh sözlerdendir ve niyete ihtiyaç yoktur. Şâfiî mezhebine göre ise “sen boşsun” dediğinde neye niyet ederse o gerçekleşir.

Hanefi fakihleri saç, kol, bacak ve el gibi uzuvların, asıl organ olmayıp asıl olanlara tâbi durumunda olduğu için nikâhın dayandırılmasının uygun bir mahal olmadığı gibi boşama için de mahal olamayacağını söylemiştir. İmam Şâfiî ve Hanefîlerden Züfer'e göre koca, eşine “elin boştur” veya “parmağın boştur” gibi sözler söylese boşama gerçekleşir. Çünkü bu tarz bir sözü söyleyen kişi boşamayı, nikâh ile yararlanma hakkı elde ettiği kadının bir parçasına bağlamıştır.

Ebu Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre kadının üç talâk olmadan boşanıp başka biriyle evlenmesi ve boşanması sonra tekrar eski kocasıyla evlenmesi halinde ikinci koca evvelki talâkları izale/yok (hedm) eder ve ilk kocanın kadınla tekrar evliliğinde yeniden üç talâk hakkı olur. İmam Muhammed, Züfer ve İmam Şâfiî'ye göre ise kocanın hanımını üç talâkla boşaması halinde üç talâkı hedm/izale etse de bir ve iki talâkla boşaması durumunda kalan talâk sayısı kadar talâk hakkı olur.

Hanefî mezhebine göre ric'î talâktan sonra nikâh mülkiyeti devam ettiği için iddet bekleyen kadına cinsî münasebet haram olmaz, Şâfiî mezhebine göre ise haramdır.

Kocanın, hanımına îlâ yapması halinde dört ayın sonuna kadar eşiyile cinsel ilişki meydana gelmezse Hanefî mezhebine göre hâkimin kararına gerek olmaksızın beynûnet gerçekleşir. Şâfiî, Malikî ve Hanbelî mezhebine göre ise talâk kendiliğinden gerçekleşmez, koca ya eşine geri döner ya da boşar. İkisini de yapmazsa kadın, hâkime başvurarak ayrılık talebinde bulunur. Bu görüşü savunanlara göre kocanın boşaması veya hâkimin ayırması neticesinde meydana gelen talâk ric'îdir.

Hanefîlere göre kadın ister Müslüman olsun ister zimmî olsun kocanın zimmî olması durumunda zihârı geçersizdir. Zihârın hükmü keffâretle kalkan geçici bir haram olma durumudur. Zimmî kimse ise Allah'a yaklaşma ifade eden ve ibadet boyutu ön plana çıkan keffâreti vermeye ehil değildir, dolayısıyla zihâra da ehil değildir. Şâfiîlere göre ise zimmî kocanın yaptığı zihâr geçerlidir. Zimmet ehli keffâret ödemek için ehildir, oruç tutarak ödemeye ehil olmasa da yemek yedirme ve köle âzat edebilir, bundan dolayı zimmînin yaptığı zihâr da geçerlidir.

Fıkıh kitaplarında ayrıntılarıyla anlatılmasına rağmen talâk konusu toplumun en az bilgi sahibi olduğu alanlardan birisidir. Müslüman şahsiyetin, evliliğini harama düşmeden Allah'ın sınırları içerisinde devam ettirme vazifesi vardır. O halde sözlerine ve fiillerine dikkat edip nikâh bağına gereken önemi vermeli, temiz nesiller yetiştirmek için çırpınmalı,

modern hayatın ortaya çıkardığı gayr-i meşru' hallere düşmekten de son derece sakınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, M. (2007). *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- Abdülhamîd, M. (t.y.). *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi şerîati'l-İslâmiyye*, İstanbul: el-Mektebetü'l-Hanîfiyye.
- Acar, Halil İ. (2010). Talâk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, içinde (39, s. 496-500), Ankara: TDV Yayınları.
- Acar, Halil İ. (2011). Tefrîk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, içinde (40, s. 277-279), Ankara: TDV Yayınları.
- Altuntaş, H. ve Şahin, M. (2006). *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Ankara: DİB. Yayınları.
- Atar, F. (2005). Muhâlea. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, içinde (30, s. 399-402), Ankara: TDV Yayınları.
- Aybakan, B. (2005). Muâvaza. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, içinde (30, s. 331-332), Ankara: TDV Yayınları.
- Aydın, M. Â. (2003). Liân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, içinde (27, s. 172-173), Ankara: TDV Yayınları.
- Aynî, B. (2000). *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, (13 Cilt), thk: Emin Salih Şa'bân, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Bakkaloğlu, A. (2011). Tefvîz. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, içinde (40, s. 310-311), Ankara: TDV Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (1995). Fesih. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, içinde (12, s. 427-436), Ankara: TDV Yayınları.
- Beyhakî, E. (2002). *es-Sünenü'l-kübrâ*, (11 Cilt), thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Bilmen, Ö. N. (1968). *Hukûki İslâmiyye ve Istilahât-ı Fikhiyye Kâmusu*, (8 Cilt), İstanbul, Bilmen Yayınevi.
- Buhârî, M. (2002). *el-Câmiu's-sahîh*, Beyrut: Dâr-u İbn Kesîr.
- Cessâs, E. (1992). *Ahkâmü'l-Kur'ân*, (5 Cilt), thk. Muhammed es-Sadık Kamhavî Beyrut: Dâru'l-İhyai't-Türâsi'l-Arabî.

- Cessâs, E. (1994). *el-Fusûl fi'l-usûl*, (2. Baskı), (4 Cilt), Kuveyt: et-Türâsü'l-İslâmî
- Çeker, O. (2017). *Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi*, (5. Baskı), Konya: Mehîr Vakfî Yayınları.
- Dalgın, N. (2017). *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, İstanbul: Ensar neşriyat.
- Din İşleri Yüksek Kurulu, (2018). *Fetvalar*, (2. Baskı), İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı, (t.y.). Erişim: 9 Haziran 2022, (<https://kurul.diyânet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/4476/sarta-bagli-bosama--muallak-talak->).
- Döndüren, H. (2000). İîâ. *Türkiye Diyanet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, içinde (22, s. 61-62), Ankara: TDV Yayınları.
- Ebû Dâvûd, S. (2013). *es-Sünen*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Ebû Zehrâ, M. (1957). *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, (3. Baskı), Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî.
- Erdoğan, M. (2016). *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Fayda, M. (2013). Zimmî. *Türkiye Diyanet Vakfî İslâm Ansiklopedisi*, içinde (44, s. 438-440), Ankara: TDV Yayınları.
- Fîrûzâbâdî, M. (2005). *el-Kâmûsu'l-Muhît*, (8. Baskı), thk. Muhammed Naîm el-Araksûsî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Gazzâlî, M. (2004). *el-Vecîz fi'fikhî mezhebi'l-İmami's-Şâfiî*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Gürkan, M. (2011). İslâm Aile Hukukunda Kariya Tanınan Boşama Yetkisi (Tefvîzu't-Talâk). *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (18), 275-310.
- Hallâf, A. (1990). *Ahkâmü'l-ahvali's-şahsiyye fi's-şerîa'ti'l-İslâmiyye*, (2. Baskı), Kuveyt: Dâru'l-Kalem.
- Hanbel, Ahmed b. (1995). *el-Müsned*, (20 Cilt), thk. Ahmed M. Şâkir, Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- İbn Âbidîn, M. (2011). *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, (14 Cilt), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- İbn Hazm, A. (1933). *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, (11 Cilt), thk. Muhammed Münîr ed-Dımeşkî, Kahire: İdaretü't-tibaâti'l-Münîriyye.
- İbn Kudâme, M. (1983). *el-Muğnî*, (15 Cilt), Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî.
- İbn Manzûr, M. (t.y.). *Lisânü'l-'Arab*, (6 Cilt), nşr. Abdullah Ali el-Kebîr. Kahire: Dâru'l-Maârif.
- İbn Rüşd, M. (2013), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Hümâm, K. (1995). *Şerhu Fethu'l-Kadîr*, (10 Cilt), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İsfahânî, H. (2014). *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'ân*, Dımaşk: Dâru'l-Kalem.
- Kâsânî. A. (2002). *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, (10 cilt), thk. Ali Muhammed Muavviz- Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Koca, F. (2002). Kinaye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, içinde (26, s. 36-37), Ankara: TDV Yayınları.
- Köse, S. (2015). *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, (3. Baskı), Konya: Mehîr Vakfı Yayınları.
- Kudûrî, A. (1997). *el-Muhtasar*, thk: Kâmil M. M. Uveyza, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kurtubî, M. (2006). *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, (24 Cilt), thk: Abdullah bin abdi'l-Hasen et-Türkî, Beyrut: Müessetü'r-Risâle.
- Mâlik, b. Enes. (1991). *el-Muvatta*, (2 Cilt), thk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Müessetü'r-Risâle.
- Mâverdî, A. (1994). *el-Hâvi'l-Kebîr*, (18 Cilt), thk: Ali Muhammed Muavvaz ve Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mergînânî, B. (t.y.). *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, (4 Cilt), Beyrut: Dâru'l-Erkâm.
- Mevsılî, E. (2011). *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*, (4. Baskı), (5 Cilt), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Meydânî, A. (2003). *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, Dımaşk: el-Mektebetü'l-Ömeriyye.
- Muhammed, E. (1957). *el-Ahvalü's-şahsiyye*, (3. Baskı), Kahire: Dâru'l-fikri'l-Arabî.

- Mustafa, İ. vd., (t.y.). *el-Mu'cemu'l-vasît*. (2 Cilt), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Müslim, E. (1991). *el-Câmi'u's-sahîh*, Beyrut: Dâru'l-Hadîs.
- Neseî, E. (2013). *Medârikü't-tenzîl ve hakâ'iku't-te'vîl*, (6. Baskı), (3Cilt), Beyrut: Dâr-u ibn-i Kesîr.
- Nevevî, Y. (2017). *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, (3. Baskı), (27 Cilt), thk: Ş. Âdil Ahmed Abdi'l-Mevcûd vd., Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Remlî, Ş. (1992). *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, (8 Cilt), Beyrut: Dâru'l-İhyâ ve't-Turasi'l-Arabî.
- Sahnûn, A. (2005). *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, (6 Cilt), Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- Sehârenfûrî, H. (2015). *Bezlü'l-Mechûd fî Halli Ebî Dâvûd*, (20 Cilt), thk: Adil bin Sa'd, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Serahsî, M. (t.y.). *el-Mebsût*, (31 Cilt), Beyrut: Dâru'l-Maârif.
- Şâfiî, M. (t.y.). *el-Üm*, (11 Cilt), Beyrut: Dâru'l-Vefâ.
- Şevkânî, M. (2014). *Fethu'l-Kadîr*, (5 Cilt), thk: Abdurrahman Umeyrat, Beyrut: Dâru'l-Vefâ.
- Şîrâzî, C. (1995). *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, (3 Cilt), Tashih: Ş. Zekeriyya Umeyrât, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şîrbînî, Ş. (1997). *Muğnî'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, (4 Cilt), Beyrut: Dâru'l-Mârif.
- Taberî, M. (2001). *Câmiu'l-beyân an-te'vîl'i âyi'l-Kur'ân*, (1. Baskı), (18 Cilt), thk: Abdullah bin Abdi'l-Muhsin et-Türkî, Kahire: Dâr-u Hicr.
- Tirmizî, M. (1997). *Sünen*, Riyad: Mektebetü'l- Maârif.
- Vüzâratü'l-evkâf ve's-şu'ûni'l-İslâmiyye. (1990). *Mevsûatü'l-fikhiyye*, Hul', içinde (19, s. 234-259), Kuveyt: Vüzâratü'l-evkâf ve's-şu'ûni'l-İslâmiyye.
- Vüzâratü'l-evkâf ve's-şu'ûni'l-İslâmiyye. (1993). *Mevsûatü'l-fikhiyye*, Talâk, içinde (29, s. 5-77), Kuveyt: Vüzâratü'l-evkâf ve's-şu'ûni'l-İslâmiyye.
- Vüzâratü'l-evkâf ve's-şu'ûni'l-İslâmiyye. (1995). *Mevsûatü'l-fikhiyye*, Furkât, içinde (32, s. 107-113), Kuveyt: Vüzâratü'l-evkâf ve's-şu'ûni'l-İslâmiyye.

- Vüzâratü'l-evkâf ve's-şu'ûni'l-İslâmiyye. (1995). *Mevsûatü'l-fikhiyye*, Liân, içinde (35, s. 46-267), Kuveyt: Vüzâratü'l-evkâf ve's-şu'ûni'l-İslâmiyye.
- Wensinck, A. J. (1962). *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Hadisi'n-Nebevî*, (7 Cilt), Leiden: Breil.
- Yaman, A. (2013). Zihâr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, içinde (44, s. 387-390), Ankara: TDV Yayınları.
- Yaran, R. (2002). Kefâret. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, içinde (25, s. 179-182), Ankara: TDV Yayınları.
- Yazır, M. (2001). *Hak Dini Kur'an Dili*. (10 Cilt), Sadeleştiren: İsmail Karaçam vd., İstanbul: Azim Dağıtım.
- Zebîdî, M. (1994). *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Zemahşerî, M. (1998). *el-Keşşâf*, (6 Cilt), Thk: Adil Ahmed Abdülmevcud ve Ali Muhammed Muavviz, Riyad: Mektebetü'l-Abikân.
- Zemahşerî, M. (2007). *Ru'ûsü'l-mesâ'il* (2. Baskı), thk: Abdullah Nezîr Ahmed, Beyrut: Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye.
- Zuhaylî, V. (2018). *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, (10 Cilt), Terc: Yunus Vehbi Yavuz vd., İstanbul: Risâle Yayınları.